

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
ΠΜΣ στις Διεθνείς Σπουδές: Ευρωπαϊκές Σπουδές και Διπλωματία

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

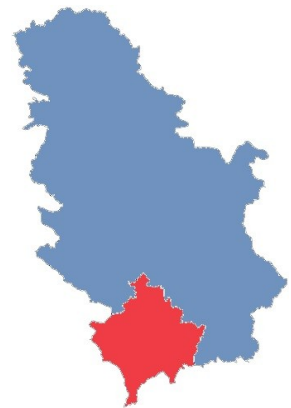
«Το Ζήτημα του Κοσόβου υπό το πρίσμα των σχέσεών του με τη Σερβία»

Αθανάσιος Παπαδόπουλος (MAD20022)

Εξεταστική επιτροπή

Κυριάκος Μικέλης, Επίκουρος Καθηγητής (επιβλέπων)

Νικόλαος Βασιλειάδης, Επίκουρος Καθηγητής

Ευχαριστίες

Θέλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, η οποία βρισκόταν από την αρχή των σπουδών μου στο πλάι μου, καθώς επίσης και τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Μικέλη, για τη βοήθεια και την υποστήριξή του.

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία αναλύεται εις βάθος το Ζήτημα του Κοσόβου και οι σχέσεις του Κοσόβου ως αυτόνομη, ημι-ανεξάρτητη οντότητα με τη μητροπολιτική του χώρα, τη Σερβία. Αρχικά, παρατίθεται το ιστορικό υπόβαθρο σχετικά με την περιοχή, από την εγκατάσταση των σλαβικών φύλων στα Βαλκάνια, την οθωμανική κατάκτηση, τη σταδιακή αλβανική πληθυσμιακή υπεροχή μέχρι και το μεταπολεμικό πλαίσιο με τη Γιουγκοσλαβία, την ανάδειξη των εθνικών κινημάτων στο εσωτερικό της που οδήγησαν στη διάλυσή της, τον Πόλεμο του Κοσόβου και τη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του. Στη συνέχεια, το ζήτημα αναλύεται μέσω των κυρίαρχων θεωρήσεων που επικρατούν στη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και έπειτα, παρατίθεται και αναλύεται συνοπτικά η θέση και η εμπλοκή διεθνών οργανισμών στο ζήτημα. Στην πορεία, ακολουθεί το κεφάλαιο που εξιστορεί αναλυτικά το χρονικό των σχέσεων μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου μέσω των γεγονότων που έλαβαν χώρα από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και το 2020. Κλείνοντας, το τελευταίο κεφάλαιο πραγματεύεται τη συμφωνία του 2020 μεταξύ των δύο μερών καθώς και την προοπτική μια μελλοντικής ολικής επίλυσης του θέματος.

Λέξεις κλειδιά: Κόσοβο, Σερβία, Διεθνείς Σχέσεις, Ανεξαρτησία, Ιστορία, Πολιτική

Abstract

This diploma thesis examines the Kosovo Issue in depth and Kosovo's relations as an autonomous, semi-independent entity with its metropolitan country, Serbia. First, the historical background of the region is presented, from the settlement of the Slavic tribes in the Balkans, the Ottoman conquest, the gradual preponderance of the Albanian population, up until the post-war situation with Yugoslavia, the emergence of national movements within Yugoslavia that led to its dissolution, the Kosovo War, and the unilateral declaration of its independence. Afterwards, the issue is analyzed through the prevailing views of the theory of International Relations and next up, the position and involvement of international organizations in the issue is summarized and analyzed. Following comes the chapter that thoroughly chronicles the relations between Serbia and Kosovo through the events that took place from the end of World War II until 2020. In closing, the last chapter deals with the 2020 agreement between the two parties, as well as the prospect of a future comprehensive resolution of the issue.

Keywords: Kosovo, Serbia, International Relations, Independence, History, Politics

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	1
Abstract.....	3
Συντομογραφίες.....	7
Εισαγωγή.....	9
1. Το ιστορικό υπόβαθρο.....	13
2. Το ζήτημα μέσα από τη σκοπιά των θεωριών Διεθνών Σχέσεων.....	17
2.1 Κλασικός Ρεαλισμός.....	17
2.1.1 Νεοκλασικός Ρεαλισμός.....	20
2.2 Νεορεαλισμός/Δομικός Ρεαλισμός.....	21
2.3 Πλουραλισμός/Ιδεαλισμός.....	23
2.4 Κονστρουκτιβισμός.....	25
2.5 Μικρά κράτη και ισχύς: Σερβία και Κόσοβο.....	26
3. Διεθνείς οργανισμοί και διεθνής κοινότητα απέναντι στο ζήτημα.....	29
3.1 ΟΗΕ.....	29
3.2 NATO.....	32
3.3 ΕΕ.....	34
4. Το χρονικό των σχέσεων Σερβίας-Κοσόβου.....	37
4.1 Η περίοδος 1945-1989.....	37
4.2 Η περίοδος 1990-1999.....	39
4.3 Η περίοδος 2000-2009.....	43
4.4 Η περίοδος 2010-2019.....	51
5. Η συμφωνία του 2020 και περαιτέρω προοπτικές σχεδίων/συμφωνιών.....	59
5.1 Η συμφωνία οικονομικής εξομάλυνσης του 2020.....	59
5.2 Προοπτικές για το μέλλον Σερβίας και Κοσόβου.....	64
Συμπεράσματα.....	67
Βιβλιογραφία.....	71
Ελληνόγλωσση.....	71
Ξενόγλωσση.....	71

Συντομογραφίες

ΑΑΚ: Συμμαχία για το Μέλλον του Κοσόβου

Β' Π.Π.: Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

ΓΓ: Γενικός Γραμματέας

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΔΡ: Δομικός Ρεαλισμός

ΔΣ: Διεθνείς Σχέσεις

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΖτΚ: Ζήτημα του Κοσόβου

ΗΒ: Ηνωμένο Βασίλειο

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

ΚΡ: Κλασικός Ρεαλισμός

ΟΔΓ: Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΠΓΔΜ/ΠΓΔ της Μακεδονίας: Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

ΣΑΕΚ: Σοσιαλιστική Αυτόνομη Επαρχία του Κοσόβου

CSP: Σχέδιο Αχτισαάρι

EULEX: Αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Επιβολή του Κράτους Δικαίου στο Κόσοβο

FIFA: Διεθνής Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία

IBM: Ολοκληρωμένη Διαχείριση Συνόρων/Σημείων

KDOM: Αποστολή Διπλωματικών Παρατηρητών του Κοσόβου

KFOR: Δύναμη του Κοσόβου

KPC: Σώματα Προστασίας του Κοσόβου

KSF: Δυνάμεις Ασφαλείας του Κοσόβου

KVM: Αποστολή Επαλήθευσης του Κοσόβου

LDK: Δημοκρατική Λίγκα του Κοσόβου

NATO: Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου

OSCE: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη

PDK: Δημοκρατικό Κόμμα του Κοσόβου

ΥÇΚ: Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσόβου

UNMIK: Αποστολή Προσωρινής Διοίκησης των Ηνωμένων Εθνών στο Κόσοβο

Εισαγωγή

Η περιοχή της βαλκανικής χερσονήσου υπήρξε ανέκαθεν σημείο συναναστροφής πολυάριθμων εθνικών ομάδων, πεδίο συγκρούσεων για την επικυριαρχία, και έδαφος που διακατεχόταν από ρευστότητα ως προς τη σύνθεση και τη δυναμική του. Το τέλος του 20ού αιώνα, και συγκεκριμένα η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, έφερε στο προσκήνιο μεταξύ άλλων διαμαχών και το Ζήτημα του Κοσόβου. Τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα των Σέρβων και των Κοσοβάρων Αλβανών ήρθαν πλέον σε άμεση σύγκρουση με πολεμικές, πολιτικές και διπλωματικές διαμάχες. Η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου από τη Σερβία απλώς ενέτεινε το χάσμα ανάμεσά τους. Η παρέμβαση των δυνάμεων της διεθνούς κοινότητας πριν και μετά την ανακήρυξη έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του πολιτικού γίνεσθαι στην περιοχή και στην προσέγγιση των δύο μερών για διάλογο. Το ζήτημα εξακολουθεί να υφίσταται μέχρι σήμερα και αποτελεί ένα από τα ευρέως γνωστά και βαρυσήμαντα ζητήματα διεθνούς πολιτικής και διεθνών σχέσεων. Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών μου σπουδών να παραθέσω, να αναλύσω και να ερμηνεύσω το διεθνές ζήτημα βάσει μιας ιστορικής και πολιτικής προσέγγισης.

Στην παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε δευτερογενής, βιβλιογραφική έρευνα και βασίζεται σε ήδη υπάρχοντα θεωρητικά ευρήματα σχετικά με το ιστορικό υπόβαθρο και την ιστορική καταγραφή των γεγονότων ως προς το Ζήτημα του Κοσόβου, ακαδημαϊκές γνώμες και αναλύσεις που σχετίζονται με αυτό και τα επιμέρους συγγενή θέματα όπως οι θεωρίες διεθνών σχέσεων, η αξιολόγηση των συμφωνιών μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου, η εμπλοκή τρίτων στη διαμεσολάβηση του ζητήματος, οι προοπτικές και οι εκτιμήσεις για τη μελλοντική πορεία της διαμάχης. Τα βιβλιογραφικά ευρήματα αποτελούν κατά αύξουσα σειρά βαθμού χρήσης βιβλία-συγγράμματα, ιστοσελίδες και ακαδημαϊκά άρθρα-papers. Η πρόσβαση της συντριπτικής πλειοψηφίας των ευρημάτων έγινε μέσω του διαδικτύου χάρη στις ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες πανεπιστημίων και άλλων ιδρυμάτων ακαδημαϊκών καταλόγων. Η χρήση περισσότερων έντυπων συγγραμμάτων αποτέλεσε μη εφικτή επιλογή καθώς η εν λόγω εργασία εκπονήθηκε κατά το διάστημα έξαρσης της πανδημίας COVID-19, οπότε οι εγκαταστάσεις των βιβλιοθηκών δεν βρίσκονταν σε λειτουργία, και ειδικότερα κατά τη δεύτερη περίοδο καθολικής απαγόρευσης της κυκλοφορίας στη χώρα.

Το μέγιστο τμήμα της βιβλιογραφίας αποτελεί αγγλόφωνο υλικό καθώς το Ζήτημα του Κοσόβου είναι ένα διεθνές ζήτημα υπερέχουσας βαρύτητας. Τα ελληνικά βιβλιογραφικά ευρήματα που κρίθηκαν συγγενή και χρήσιμα είναι σαφώς λιγότερα σε αριθμό, χωρίς αυτό να μειώνει τη

βαρύτητα και τη σημασία του ελληνικού συγγραφικού και ακαδημαϊκού έργου συνολικά, ως προς το ζήτημα. Η συλλογή και χρήση των κειμένων πραγματοποιήθηκε λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια της ουδετερότητας, της αποτελεσματικής ανάλυσης, της πληρότητας και της χρησιμότητάς τους.

Η ανάλυση των ευρημάτων στην εργασία είναι κατά βάση ιστορική και πολιτική, με την ενσωμάτωση επιμέρους στοιχείων ανάλυσης βάσει της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων, της ιστοριογραφίας και των εθνικών αφηγημάτων, της νομικής θεωρίας, της πλαισίωσης (framing) και της στρατηγικής αξιολόγησης. Η επιλογή των παραπάνω μεθόδων ανάλυσης έχει σκοπό να πληρώσει τον αρχικό στόχο της εργασίας, όπως παρουσιάζεται στον τίτλο, να αναλύσει δηλαδή το Ζήτημα το Κοσόβου από την ανάκυσή του μέχρι σήμερα βάσει των πραγματικών γεγονότων, μέσα από τη σχέση των δύο εμπλεκόμενων μερών, περιλαμβάνοντας βέβαια και την εμπλοκή εξωτερικών παραγόντων. Ως αποτέλεσμα, το κυρίως μέρος της εργασίας παρουσιάζει και ερμηνεύει το θέμα με τη χρήση του βιβλιογραφικού υλικού καταλήγοντας στα συμπεράσματα αυτής της ανάλυσης.

Εν προκειμένω, είναι δέον να σημειωθεί πως η αναλυτική στάση που λαμβάνεται κατά τη εκπόνηση της παρούσας εργασίας είναι αρχικά η πραγματολογική έρευνα, δηλαδή η συγκέντρωση των σχετικών ευρημάτων και των πληροφοριών, καθώς και η έκθεσή τους με αντικειμενικά κριτήρια. Φυσικά, η κριτική ανάλυση των συλλεγμένων στοιχείων γίνεται βάσει των ακαδημαϊκών θεωριών και μεθόδων ανάλυσης που αναφέρθηκαν παραπάνω, έτσι ώστε να καθίσταται σαφής η αξιακή γωνία με άξονα την οποία προσεγγίστηκαν, συλλέχθηκαν, ταξινομήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν τα ευρήματα. Το γεγονός αυτό διαφοροποιεί την εν λόγω ακαδημαϊκή εργασία (καθώς και τα υπόλοιπα ακαδημαϊκά έργα) από δημοσιογραφικά ή δοκιμιακά κείμενα τα οποία πρωτίστως εκφράζουν γνώμη και έχουν επιλεκτικά κριτήρια. Η δόμηση και η συγγραφή ενός κειμένου, δεν δύναται να είναι ποτέ πλήρως αντικειμενική καθώς η παραγωγή όποιας μορφής λόγου είναι πάντοτε υποκειμενική πράξη-έργο. Ωστόσο, το υπόβαθρο του πραγματολογικού χαρακτήρα παρατήρησης και μνείας των πληροφοριών, σε συνδυασμό με την αποσαφηνισμένη αξιακή προσέγγιση, προσδίδουν στο κείμενο το είδος της σφαιρικότητας που απαιτείται.

Η δομή της εργασίας διακρίνεται σε πέντε κεφάλαια του κυρίως μέρους και έπειτα στα συμπεράσματα. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται σύντομα το ιστορικό υπόβαθρο της περιοχής του Κοσόβου και το πώς η περιοχή κατέληξε να αποτελεί το σημείο διαμάχης μεταξύ της Σερβίας και του αλβανικού του πληθυσμού μέχρι σήμερα. Το δεύτερο κεφάλαιο έχει θεωρητικό χαρακτήρα παρουσιάζοντας τις κύριες μορφές θεωρήσεων της θεωρίας Διεθνών Σχέσεων όπως έχουν διαμορφωθεί, και στη συνέχεια κάθε θεώρησης να ακολουθεί η σύνδεση των αξιώσεων που προβάλλουν μαζί με το Ζήτημα του Κοσόβου και την ερμηνεία αυτού. Οι θεωρήσεις που

παρατίθενται είναι οι συγκεκριμένες που βρίσκουν τη μεγαλύτερη απήχηση στον ακαδημαϊκό χώρο ως προς την ερμηνεία του Ζητήματος και στη θεωρητική ανάλυσή του. Σύντομη μνεία γίνεται στο ζήτημα της θεωρίας περί μικρών κρατών και η περίπτωση Σερβίας-Κοσόβου. Το τρίτο κεφάλαιο αποτελεί μια συμπληρωματική πτυχή της εργασίας η οποία καταδεικνύει την εμβέλεια εμπλοκής των διεθνών οργανισμών και της διεθνούς κοινότητας στο Ζήτημα από το 1990 μέχρι το 2020. Στην πορεία, έπεται το τέταρτο κεφάλαιο το οποίο καλύπτει ιστορικά τις σχέσεις Σερβίας-Κοσόβου από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και το 2019 με τα σχετικά σημαντικά γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα και με τη διαμεσολάβηση εξωτερικών παραγόντων στη διαμόρφωση του καθεστώτος στην περιοχή. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο του κυρίως μέρους, παρατίθεται και αναλύεται διεξοδικά η συμφωνία του 2020 και ακολουθεί η αναφορά σε περαιτέρω πιθανές προσεγγίσεις για την οριστική επίλυση του Ζητήματος και στις όποιες συνθήκες έχουν μέχρι τώρα ωριμάσει αποβαίνοντας θετικές επιδράσεις για μια μελλοντική οριστική συμφωνία των δύο μερών.

Συνοψίζοντας, η παρούσα εργασία, μέσω των παραπάνω πληροφοριών που έπειτα θα αναλυθούν και θα αξιολογηθούν, δηλαδή των κύριων σημείων του διεθνούς ζητήματος μέσω της ιστορικής και πολιτικής του ανάλυσης, αποτελεί μια ακαδημαϊκή προσπάθεια να απαντηθούν ερωτήματα σχετικά με το ποια είναι η προέλευση του Ζητήματος, το πώς συνδέεται με τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, το ποιος είναι ο ρόλος της διεθνούς κοινότητας στο ζήτημα και σε ποιες δράσεις προβαίνει αυτή. Επιπλέον, ερωτήματα που καλούνται να απαντηθούν αφορούν το πώς διαμορφώθηκαν οι σχέσεις Σερβίας-Κοσόβου ανά τα χρόνια και το πώς αξιολογείται το μέλλον και μια υποθετική έκβαση του Ζητήματος του Κοσόβου.

«Kosovski Boj», η Μάχη του Κοσόβου το 1389 όπως απεικονίζεται σε πίνακα του Σέρβου ζωγράφου Πέταρ Λουμπάρντα (1953).

1. Το ιστορικό υπόβαθρο

Η περιοχή του Κοσόβου βρίσκεται στη Βαλκανική Χερσόνησο και συγκεκριμένα στην περιοχή που αποκαλείται σήμερα Δυτικά Βαλκάνια. Αποτελεί μια εσώκλειστη, ηπειρωτική έκταση που συνορεύει με πλήθος κρατών και η ιστορία του συνδέεται άρρηκτα με αυτές των γύρω περιοχών. Το Κόσοβο (που αποδίδεται και ως Κοσσυφοπέδιο πολλές φορές στην ελληνική βιβλιογραφία) αποτελεί πεδίο διαμάχης μεταξύ της Δημοκρατίας της Σερβίας και της αυτοανακηρυχθείσας Δημοκρατίας του Κοσόβου, καθώς η πρώτη το θεωρεί περιοχή της κρατικής της κυριαρχίας,¹ ενώ η δεύτερη αυτοχαρακτηρίζεται ως ένα πλέον ανεξάρτητο, εθνοτικά αλβανικό κράτος στην πληθυσμιακή του πλειοψηφία, κι όχι απλά μια αυτόνομη περιοχή της Σερβίας.²

Η ονομασία Κόσοβο προέρχεται από τα σερβικά συνθετικά *kos* που σημαίνει κότσυφας και την κατάληξη *-ovo* που το καθιστά επίθετο, ως συντόμευση της σερβικής έκφρασης «*Kosono polje*» που σημαίνει «πεδιάδα του κότσυφα». Η πλήρης ονομασία αναφέρεται στην πεδιάδα όπου έλαβε χώρα η Μάχη του Κοσόβου (1389) μεταξύ του στρατού του Σέρβου πρίγκηπα Λαζάρου Χρεμπελιάνοβιτς, μεσαιωνικό ηγεμόνα της Σερβικής Αυτοκρατορίας, και του Οθωμανικού στρατού υπό το Σουλτάνο Μουράτ Α'.³ Η ονομασία Κόσοβο από μόνη της αναφέρεται καταχρηστικά σε όλο αυτό που αναφέρεται επίσημα από τη Σερβία ως Κοσσυφοπέδιο και Μετόχια, καθώς το Κόσοβο αποτελεί επίσημα μόνο το ανατολικό τμήμα της περιοχής ενώ τα Μετόχια τη δυτική του πλευρά. Στα Αλβανικά η περιοχή αναφέρεται ως *Kosova*.

Η περιοχή αποτελεί μια έκταση πλούσια τόσο σε φυσικούς πόρους, εύφορο έδαφος και γεωστρατηγικά πλεονεκτήματα, όσο και σε αρχαιολογικό ενδιαφέρον με ολοένα και περισσότερα ανακαλυφθέντα ευρήματα.⁴ Τα πλέον επιβεβαιωμένα ευρήματα αποκαλύπτουν πως το Κόσοβο κατοικούνταν ήδη από τη Νεολιθική εποχή μέχρι σήμερα, με τις εκφάνσεις της ιστορίας του να μεταβαίνουν από την προϊστορική περίοδο, την αρχαία, τη μεσαιωνική-βυζαντινή, την οθωμανική μέχρι και τη σύγχρονη. Κατά την κλασική αρχαιότητα το Κόσοβο ανήκε στην έκταση της Δαρδανίας με Ιλλυρικές και Θρακικές επιρροές. Κατά την Ρωμαϊκή περίοδο η περιοχή εναποτέθηκε στην περιοχή της Μοισίας. Η επόμενη περίοδος είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την εποχή των Μεγάλων Μεταναστεύσεων κατά τη διάρκεια του 5ου και 6ου αιώνα μ.Χ. όπου τα σλαβικά φύλα κυριαρχούσαν στον ανατολικό ευρωπαϊκό χώρο, και που έπειτα πολλά από τα οποία οδηγήθηκαν νότια στη βαλκανική χερσόνησο. Το Κόσοβο υπήρξε φυσικά περιοχή όπου κυριάρχησε το σλαβικό

1 Serbian Government (2011).

2 State Portal of the Republic of Kosova (χ.χ.).

3 IBP, Inc. (2015), σελ. 9.

4 Berisha (2012), σελ. 7.

στοιχείο, ήδη από το 547/8 μ.Χ., και στην πορεία η περιοχή κατοικήθηκε μεταξύ άλλων με τα πρώιμα σλαβικά φύλα που θεωρούνται πρόγονοι των Σέρβων.⁵ Κατά το διάστημα 836–852 υπήρξε υπό την επιρροή της Βουλγαρικής Αυτοκρατορίας, ενώ κατά το διάστημα 11ου-12ου αι. μ.Χ. τμήμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.⁶

Η περιοχή κατέστη σχεδόν αποκλειστικά σερβική στα τέλη του 12ου αιώνα, ενώ με τη Μάχη του Κοσόβου το 1389 η περιοχή-πριγκηπάτο μετατράπηκε σταδιακά υποτελής στους Οθωμανούς.⁷ Η ήττα των Σέρβων αποδυνάμωσε την σερβική επιρροή στην περιοχή και ήδη άρχισε να γίνεται εμφανές το πρώιμο αλβανικό στοιχείο στο έδαφος. Η περίοδος 14ου-15ου αιώνα υπήρξε μια μεταβατική φάση για την έκταση αυτή με τα αλβανικά κύματα να διεισδύουν από τα δυτικά στην περιοχή που σήμερα ονομάζουμε Κόσοβο, με αποκορύφωμα τον 17ο αιώνα, ο οποίος υπήρξε η απαρχή της αλβανικής επικυριαρχίας στο κοσοβαρικό έδαφος. Μέχρι και την πλήρη υποταγή του Κοσόβου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η περιοχή είχε ήδη καταληφθεί από μεταναστεύσεις καθολικών Αλβανών, οι οποίοι στην πορεία εξισλαμίστηκαν από τις Οθωμανικές αρχές. Η καταπίεση των ορθόδοξων σερβικών πληθυσμών από το ισλαμικό καθεστώς, οδήγησε μερικούς Σέρβους στον εξισλαμισμό, κυρίως όμως είχε ως αποτέλεσμα την έξοδο τεράστιου πληθυσμιακού όγκου ορθόδοξων Σέρβων από το Κόσοβο, οι οποίοι δεν ασπάστηκαν το Ισλάμ σε αντίθεση με τους Αλβανούς.⁸

Έκτοτε, από το 1455 μέχρι το 1913, το Κόσοβο αποτέλεσε μία διοικητική περιοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ονόματι Σαντζάκι του Πρίζρεν ενώ ευρύτερα υπάχθηκε στο Βιλαέτι του Κοσσυφοπεδίου από το 1877 μέχρι το 1913.⁹ Το χριστιανικό στοιχείο στην περιοχή δεν εξαλείφθηκε ολοκληρωτικά, ωστόσο, όπως ήταν συστηματικά καθιερωμένο, η φορολογία στους χριστιανικούς πληθυσμούς που ήταν υποτελείς στην Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρξε αδυσώπητη. Το αλβανικό εθνικό στοιχείο στο Κόσοβο κυριαρχούσε με πολλά σημαντικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στην περιοχή να καθορίσουν το Αλβανικό Εθνικό Κίνημα. Πολλές αλβανικές εξεγέρσεις με αποκορύφωμα αυτή του 1912 αποδυνάμωσαν την παρουσία του οθωμανικού στρατού στην περιοχή, γεγονός που εκμεταλλεύτηκε η Σερβία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους και προσάρτησε την περιοχή με μεγαλύτερη ευκολία. Οι Κοσοβάροι Αλβανοί επαναστάτες δεν ήταν φυσικά ευχαριστημένοι με την απόβαση αυτή και εναντιώθηκαν στο νέο σερβικό κατεστημένο, όμως οι προσπάθειές τους ήταν ανεπιτυχείς: η Σερβία κατάφερε να καταστείλει τις αλβανικές αυτές επαναστατικές εξεγέρσεις.¹⁰

5 Malcolm (1998), σελ. 23.

6 Όπως παραπάνω, σελ. 28.

7 Fine (1994), σελ. 575.

8 Malcolm (1998), σελ. 104-138.

9 Grandits et al. (2011).

10 Malcolm (1998), σελ. 251.

Το Κόσοβο υπάχθηκε στην πορεία στο ονομαζόμενο Βασίλειο των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων, ενώ στην πορεία υπό το γιουγκοσλαβικό καθεστώς. Κατά την εισβολή και κατοχή της Γιουγκοσλαβίας από τις Δυνάμεις του Άξονα, το Κόσοβο ανατέθηκε κατά κύριο λόγο στην ιταλοκρατούμενη Αλβανία. Οι εχθροπραξίες μεταξύ Αλβανών και Σέρβων ήταν έντονες και κατά τις αρχές του 1944 Γιουγκοσλάβοι και Αλβανοί συνεδρίασαν για τη μοίρα της περιοχής. Παρά την αρχική μετριοπαθή συμφωνία που μιλούσε για επιλογή εκ μέρους του πληθυσμού για το μέλλον της περιοχής, το Κόσοβο κατέληξε τμήμα του κομμουνιστικού καθεστώτος της Γιουγκοσλαβίας. Αρχικά, στην περιοχή δόθηκε καθεστώς αυτονομίας και ειδικότερα με το Σύνταγμα του 1974 το Κόσοβο απέκτησε ουσιαστική αυτοκυβέρνηση. Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1980 κι έπειτα, η αντιπαράθεση ανάμεσα στους Σέρβους και τους Κοσοβάρους Αλβανούς εντάθηκε περαιτέρω: οι Αλβανοί επιζητούσαν ολοένα και περισσότερη αυτονομία (το ενδιαφέρον για ενοποίηση με την Αλβανία ήταν πολύ μικρό τότε) και οι σερβικές κοινότητες δεχόταν ρατσισμό και διακρίσεις από την τοπική κυβέρνηση και κοινωνία.¹¹ Κατά την περίοδο προεδρίας του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς οι διαρρυθμίσεις αυτονομίας του Κοσόβου μειώθηκαν αισθητά μεταφέροντας τη βαρύτητα διακυβέρνησης της περιοχής στην κεντρική κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας στο Βελιγράδι, ικανοποιώντας έτσι τον σερβικό εθνικισμό και οδηγώντας σε διαμαρτυρίες των Αλβανών.¹²

Αποκορύφωμα της παραπάνω διένεξης ήταν ο Πόλεμος του Κοσόβου ο οποίος έλαβε χώρα το διάστημα 1998-1999. Η πλέον απομείνασα Ένωση Κρατών Σερβίας και Μαυροβουνίου (ή Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας) μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας τάχθηκε απέναντι στον Απελευθερωτικό Στρατό του Κοσόβου ο οποίος είχε τη χερσαία στήριξη του στρατού της Αλβανίας και αεροπορική υποστήριξη από το ΝΑΤΟ. Ο πόλεμος αυτός είχε ως αποτέλεσμα να χαθούν περίπου 13.500 ζωές και έληξε με τη Συμφωνία του Κουμάνοβο στη σημερινή Βόρεια Μακεδονία. Βάσει της συμφωνίας υπήρξε εκεχειρία, η Σερβία δέχτηκε να αποσύρει τις στρατιωτικές της δυνάμεις από το Κόσοβο, τη θέση εποπτείας της κατάστασης στην περιοχή ανέλαβαν διεθνείς δυνάμεις με κυρίαρχες το ΝΑΤΟ και τον ΟΗΕ, ενώ σημαντικός αριθμός εκτοπισμένων Κοσοβάρων προσφύγων επέστρεψαν στην περιοχή τους.^{13,14}

Τα επόμενα χρόνια όσες προσπάθειες συνομιλιών έλαβαν χώρα απέβησαν άκαρπες ενώ συνέχισαν να συμβαίνουν μεμονωμένα περιστατικά εχθροπραξιών μεταξύ των δύο εθνοτικών ομάδων. Η κλιμάκωση της κατάστασης έλαβε χώρα τον Φεβρουάριο του 2008, με το κοινοβούλιο του Κοσόβου να ψηφίζει και να ανακηρύττει μονομερώς την ανεξαρτησία της επονομαζόμενης

11 Reuters (1986).

12 Krieger (2001), σελ. 522.

13 Independent International Commission on Kosovo (2000).

14 NATO (1999).

Δημοκρατίας του Κοσόβου, με την έντονη αντίδραση και αντίθεση της Σερβίας, και με ανάμεικτες αντιδράσεις στο διεθνές γίνεσθαι.¹⁵ Η διαμάχη κατευνάστηκε και καθοδηγήθηκε μερικώς από διεθνείς δυνάμεις όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2011, με την οποία διαμεσολαβητή η Σερβία και το Κόσοβο οδηγήθηκαν στη Συμφωνία των Βρυξελλών (2013) χάρη στην οποία ομαλοποιήθηκαν μερικώς οι σχέσεις τους.¹⁶ Μια ακόμη θετική εξέλιξη στην βελτίωση των σχέσεων Σερβίας-Κοσόβου υπήρξε η μεσολάβηση των ΗΠΑ στις μεταξύ τους συνομιλίες και η υπογραφή της Συμφωνίας Οικονομικής Ομαλοποίησης Κοσόβου και Σερβίας τον Σεπτέμβριο του 2020 στον Λευκό Οίκο, υπό την παρουσία του Αμερικανού Προέδρου Ντόναλντ Τραμπ.¹⁷

15 International Court of Justice (2010).

16 Todoric & Malazogu (2011).

17 Pompeo (2020).

2. Το ζήτημα μέσα από τη σκοπιά των θεωριών Διεθνών Σχέσεων

Αρχικά, θα ήταν χρήσιμο να θέσουμε το ζήτημα, τις μεταβλητές και τις συγκυρίες του στις θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων και ως εκ τούτου να κατανοήσουμε τη διαμάχη των δύο υποκειμένων καλύτερα και πιο διεξοδικά. Η εφαρμογή των θεωριών έχει καθαρά θεωρητικό και επεξηγηματικό χαρακτήρα, καθώς το ίδιο το ζήτημα ανήκει στην ακαδημαϊκή σφαίρα των Διεθνών Σχέσεων, με ιδιαίτερους επιμέρους τομείς ενδιαφέροντος, όπως η εξωτερική πολιτική, οι διεθνείς συμμαχίες, οι διεθνείς οργανισμοί και η διεθνής αναγνώριση οντοτήτων ως κράτη.

Δεσπόζουσες θεωρήσεις Διεθνών Σχέσεων σήμερα, οι οποίες κρίνονται χρήσιμες για τη θεωρητική προσέγγιση και ανάλυση του συγκεκριμένου ζητήματος, αποτελούν αρχικά ο ρεαλισμός με τις δύο κυρίαρχες εκφάνσεις του: τον κλασικό ρεαλισμό (με σύντομη αναφορά και στον νεοκλασικό ρεαλισμό) και τον δομικό ρεαλισμό (ή νεορεαλισμό), έπειτα ο πλουραλισμός (ή ιδεαλισμός) και ο κονστρουκτιβισμός. Άλλες θεωρήσεις όπως ο μαρξισμός, η σύγκρουση των πολιτισμών και ο θεσμικός διακυβερνητισμός, βρίσκουν αισθητά λιγότερη εφαρμογή η κάθε μία ξεχωριστά στο πλαίσιο του ζητήματος του Κοσόβου και δεν θα ήταν χρήσιμο να αναλυθούν.

2.1 Κλασικός Ρεαλισμός

Πιο προσιτή και κατάλληλη θεωρία ως προς το ζήτημα του Κοσόβου αποτελεί ο ρεαλισμός με τις επεξεργασμένες εκφάνσεις του από τις αυθεντίες του τομέα των Διεθνών Σχέσεων. Ο κλασικός ρεαλισμός αρχικά, με τις απαρχές της θεώρησης να φτάνουν στην αρχαιότητα με πρώτο και κύριο εκπρόσωπό της τον Θουκυδίδη, απέκτησε στην πορεία μια σειρά από οπαδούς οι οποίοι εξέλιξαν τη θεώρηση και συνεισέφεραν στον θεωρητικό της εμπλουτισμό. Ονόματα όπως Μακιαβέλι, Χομπς, Κλαούζεβιτς, αλλά και άλλες επιφανείς προσωπικότητες του 20ού αιώνα όπως οι Carr, Morgenthau, Kissinger, Huntington, υπήρξαν με τον τρόπο τους εκπρόσωποι και θεωρητικοί θιασώτες του κλασικού ρεαλισμού, πλάθοντας τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της θεώρησης όπως τα γνωρίζουμε σήμερα.¹⁸

Βασικά αξιώματα του κλασικού ρεαλισμού αποτελούν θέσεις όπως το ότι το κράτος αποτελεί τον πιο σημαντικό – και για μερικούς ίσως τον μοναδικό – παράγοντα του διεθνούς συστήματος. Το ίδιο το διεθνές σύστημα είναι άναρχο και ως εκ τούτου σε αυτό επικρατεί άκρατος ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών-παικτών. Τα κράτη δε, είναι ορθολογικές οντότητες οι οποίες

¹⁸ Κουσκουβέλης (2004), σελ. 58-59.

μέσα σε όλο αυτό το άναρχο και αβέβαιο επικρατούν καθεστώς κρίνουν με βάση υπολογισμένες κινήσεις και επιλογές τον τρόπο συμπεριφοράς τους έτσι ώστε να διατηρήσουν την ακεραιότητά τους, την ασφάλειά τους και την εθνική τους κυριαρχία, και να προστατεύσουν το εθνικό τους συμφέρον με το μικρότερο αρνητικό ή βλαβερό κόστος για τα ίδια. Ο κύριος τρόπος με τον οποίο συμβαίνει κάτι τέτοιο σύμφωνα με τη θεώρηση είναι η χρήση της ισχύος. Η απόκτηση, διατήρηση αλλά και μεγιστοποίηση της ισχύος – και ιδιαίτερα μάλιστα της στρατιωτικής ισχύος – είναι το κύριο όπλο των κρατών με αυτά να καταφεύγουν σε πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ τους όχι άσκοπα και από λάθος εκτιμήσεις, αλλά καθαρά και μόνον για την εξυπηρέτηση των δικών τους πολιτικών σκοπών και συμφερόντων.¹⁹

Στον κλασικό ρεαλισμό οι κανόνες του διεθνούς δικαίου έχουν μηδαμινό ρόλο και βαρύτητα, καθώς η ύπαρξή τους έχει ως μοναδικό σκοπό την εξυπηρέτηση σαφών συμφερόντων μόνο των ισχυρών. Οποιοδήποτε διεθνείς οργανισμοί υπάρχουν και κινούνται στο διεθνές σύστημα αποτελούν κατασκευές και εργαλεία των ίδιων των ισχυρών καθώς οποιεσδήποτε διεθνείς συμμαχίες και διεθνείς συμφωνίες συνάπτονται έχουν αυτοσκοπό την προστασία και διατήρηση των συμφερόντων των εκάστοτε ισχυρών δυνάμεων-παικτών. Συμπερασματικά, κάθε είδους τέτοια συμμαχία-συμφωνία είναι αποτέλεσμα εξυπηρέτησης πρόσκαιρων συμφερόντων και όχι κάποιων βαθύτερων και μόνιμων ενδοδυναμικών αθροισμάτων του διεθνούς συστήματος, σύμφωνα πάντα με τη θεώρηση. Έτσι, μια κοντινή εικόνα που θα παραλλήλιζε όσο το δυνατόν πιο πιστά την κατάσταση του κόσμου του κλασικού ρεαλισμού αποτελεί η ζούγκλα.²⁰

Η εφαρμογή της θεώρησης του ΚΡ βρίσκει αρκετά εφαιπόμενα σημεία στο ΖτΚ. Πρώτον, όπως αρχικά αναφέρθηκε, το κράτος αποτελεί τον κύριο και ίσως μοναδικό παράγοντα στο διεθνές σύστημα. Η επιθυμία του Κοσόβου να αποσχιστεί από την μητροπολιτική του χώρα παρά το καθεστώς αυτονομίας του και να αποτελέσει ως εκ τούτου μόνο του μια ανεξάρτητη κρατική οντότητα έγκειται στην υπέρτατη και ανώτατη θέση του κράτους στην κλίμακα ισχύος του άναρχου διεθνούς συστήματος, της οποίας το στάτους επιθυμούσε το προσωποποιημένο Κόσοβο να αποκτήσει. Η επιλογή της διακήρυξης της ανεξαρτησίας του το 2008 αποτέλεσε έκβαση μιας προσεγμένης και μελετημένης ανά τα χρόνια διαδικασίας που επιλέχθηκε την συγκεκριμένη στιγμή εξαιτίας εξετασμένων και λελογισμένων εκτιμήσεων. Η ασφάλεια και η επιβίωση του κράτους, αποτελώντας το υπέρτατο εθνικό συμφέρον βάσει του ΚΡ, αποτέλεσε τον πυρήνα αποφάσεων και δράσεων της νεοσύστατης και εν δυνάμει κρατικής οντότητας του Κοσόβου η οποία αποτέλεσε ένα ολοένα και περισσότερο διογκούμενο σκοπό της τοπικής αρχής από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 μέχρι και το 2008.²¹

19 Reus-Smit & Snidal (2008), σελ. 1-772.

20 Κουσκουβέλης (2004), σελ. 61.

21 Yoshida (2012), σελ. 1-16.

Η απόκτηση και συσσώρευση ισχύος του Κοσόβου ήταν επίσης ένας σημαντικός στόχος του για τον περαιτέρω μετασχηματισμό του σε ένα ανεξάρτητο κράτος. Αυτό επετεύχθη αρχικά με τον σχηματισμό του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσόβου (γνωστό με τα αρχικά UÇK, προφερόμενο Ου-τσε-κά), μια εθνικιστική στρατιωτική αποσχιστική οργάνωση που έδρασε το διάστημα 1993-1999²² και έπειτα, μετά την επίσημη διάλυσή του, την μετατροπή του αρχικά στα Σώματα Προστασίας του Κοσόβου (KPC) το διάστημα 1999-2009,²³ και τέλος στις Δυνάμεις Ασφαλείας του Κοσόβου (KSF) από το 2009 μέχρι σήμερα.²⁴ Στο στρατιωτικό κομμάτι συνέβαλαν διεξοδικά οι εξωτερικές δυνάμεις και ειδικότερα η εμπλοκή του NATO. Εφόσον, όμως αποτελούν εξωτερική παρέμβαση, αυτό εμπίπτει στην εμπλοκή των διεθνών οργανισμών και των διεθνών συμμαχιών βάσει της θεώρησης του ΚΡ. Μπορεί δηλαδή η εμπλοκή και συνεισφορά του NATO υπέρ του Κοσόβου να βοήθησε το δεύτερο να ισχυροποιήσει περαιτέρω τη θέση του απέναντι στη Σερβία και τις δυνάμεις της, κύριο όμως σκοπό είχε την εξυπηρέτηση συμφερόντων του NATO.

Πιο αναλυτικά, το NATO και μέσω αυτού οι ΗΠΑ, απέκτησαν μια ισχυρή στρατιωτική βάση στα δυτικά Βαλκάνια ανακόποντας με τον τρόπο αυτό την σφαίρα επιρροής της Ρωσίας και των ανατολικών συμμαχιών ευρύτερα. Το Κόσοβο παραχωρώντας με στρατηγικό τρόπο τμήματα της εθνικής του κυριαρχίας, απέκτησε δευτερευόντως έναν πανίσχυρο σύμμαχο, και πρωτευόντως ισχυροποίηση του κρατικού του στάτους και ενίσχυση της στρατιωτικής του δύναμης με παράλληλη προστασία των εθνικών του συμφερόντων. Η εμπλοκή των ξένων παραγόντων ενίσχυσε επίσης τη διατήρηση της ισορροπίας της ισχύος, απέτρεψε εν τέλει την διεξαγωγή γενικευμένου πολέμου μετά τον Πόλεμο του Κοσόβου, και ενδυνάμωσε τη δυτική ηγεμονία.²⁵

Παραδείγματα για τη σύνδεση του ΖτΚ με τον ΚΡ βρίσκει κανείς ακόμα και στη Θουκυδίδεια σκέψη²⁶: «Προβάλλετε αρχές δικαιοσύνης, οι οποίες δεν εμπόδισαν ποτέ κανέναν, όταν του παρουσιάστηκε η ευκαιρία να αποκτήσει κάτι με τη βία, να το κάνει κι όχι να προτιμήσει τη δικαιοσύνη».²⁷ Η παρέμβαση των διεθνών οργανισμών με το NATO να πρωτοστατεί, μπορεί να έγινε υπό την πρόφαση ότι πραγματοποιείται ως αντίδραση στις φρικαλεότητες του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, ωστόσο, η ηχηρή παρέμβαση και εκτενής παρουσία των ΗΠΑ αποδίδουν ακριβώς τα λεγόμενα του Θουκυδίδη²⁸ ως προς την απουσία ισχύος κανόνων με χαρακτήρα (διεθνούς) δικαίου: «[...] αφού ξέρετε και ξέρουμε ότι κατά την κρίση των ανθρώπων το δίκαιο λογαριάζεται όταν υπάρχει ίση δύναμη για την επιβολή του κι ότι, όταν αυτό δε συμβαίνει, οι δυνατοί κάνουν ό,τι τους

22 OSCE (1999), σελ. 30-33, 37-38, 56-61.

23 Clewlow (2010), σελ. 3-36.

24 Kesselring (2010), σελ. 1-19.

25 Tarța (2009), σελ. 5-6.

26 Nation (2010), σελ. 107, 112, 117.

27 Θουκυδίδης, Ιστορία. Α, 76.

28 Zaldívar (1999).

επιτρέπει η δύναμή τους κι οι αδύναμοι υποχωρούν κι αποδέχονται».²⁹ Η φαινομενική απάντηση των διεθνών δρώντων που έσπευσαν να προστατεύσουν την αλβανική πλευρά στις εχθροπραξίες της περιοχής υπήρξε ανέκαθεν η πρόφαση της ανθρωπιστικής βοήθειας και προάσπισης του Δικαίου. Οι ρίζες, ωστόσο, της πραγματικής εμπλοκής τους βρίσκονται βαθιά ριζωμένες στη συμφεροντολογική συμπεριφορά όσων ενεπλάκησαν μετέπειτα και προέβησαν στην επίδειξη ισχύος ενώ κινήγησαν πλεονεκτικά βήματα στην περιοχή.³⁰

2.1.1 Νεοκλασικός Ρεαλισμός

Ο Νεοκλασικός Ρεαλισμός αποτελεί μια αμφιλεγόμενη θεώρηση η οποία θεωρείται συχνά από τους ακαδημαϊκούς πολιτικούς επιστήμονες ότι προέρχεται από βασικές αξιώσεις του κλασικού ρεαλισμού, σε συνδυασμό με στοιχεία που ίσως εμπίπτουν στην θεωρία του νεορεαλισμού (η οποία αναλύεται έπειτα). Η θεωρία του Νεοκλασικού Ρεαλισμού βρίσκεται συμφωνία με τον ΚΡ σε ό,τι αφορά την εξέχουσα θέση του κράτους, το άναρχο διεθνές σύστημα, τη διατήρηση και μεγιστοποίηση της ισχύος, και τη μηδαμινότητα διεθνών οργανισμών, συμφωνιών και συμμαχιών. Η καινοτομία που φέρνει η θεώρηση αφορά την ερμηνεία του τομέα της εξωτερικής πολιτικής και συμπεριφοράς των κρατών στο συγκεκριμένο πλαίσιο αξιώσεων. Πιο συγκεκριμένα, η θεωρία συσχετίζει τη θέση ενός κράτους στο διεθνές σύστημα βάσει της ισχύος που διαθέτει, μαζί με στοιχεία της εσωτερικής πολιτικής του, με ενδογενείς κρατικές μεταβλητές, με το πρόσωπο του κρατικού ηγέτη, και με συστημικές πιέσεις, έχοντας ως αποτέλεσμα τον σχεδιασμό της εξωτερικής συμπεριφοράς του κράτους και της εξωτερικής πολιτικής ευρύτερα που ακολουθεί.³¹

Με γνώμονα τον Νεοκλασικό Ρεαλισμό για την ερμηνεία του ΖτΚ, διαγράφονται οι πολιτικές επιλογές του Σέρβου προέδρου Μιλόσεβιτς ως υπεύθυνου λήψης αποφάσεων. Καθώς η δυσαρέσκεια και η ανησυχία των Σέρβων για τις εξελίξεις στο Κόσοβο μεταφράστηκε σε πίεση που μεταφέρθηκε στην ελίτ και την κυβέρνηση του Μιλόσεβιτς, ο τελευταίος προχώρησε στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της Σερβίας για το Κόσοβο με τη σερβική στρατιωτική παρουσία και δράση στην περιοχή. Διακρίνεται με αυτόν τον τρόπο δηλαδή η βαρύνουσα επιρροή ενός εσωτερικού παράγοντα (εν προκειμένω οι ανησυχίες των Σέρβων, μιας μεγάλης ταυτοτικής ομάδας) στο πρόσωπο της πολιτικής ηγεσίας και την επικείμενη δράση αυτής στην πορεία. Εξωτερικοί και συστημικοί παράγοντες που διαμόρφωσαν συμπληρωματικά την εξωτερική πολιτική της Σερβίας αποτέλεσαν οι πιέσεις της Δύσης και συγκεκριμένα η απειλή του ΝΑΤΟ κατά το διάστημα του Πολέμου του Κοσόβου.³²

29 Θουκυδίδης, Ιστορία. Ε, 89.

30 Lebow & Kelly (2001), σελ. 607-608.

31 Omar (2013), σελ. 1-3.

32 Devlen & Özdamar (2009), σελ. 137-138, 145, 147, 149-152.

2.2 Νεορεαλισμός/Δομικός Ρεαλισμός

Ακόμα μεγαλύτερη απήχηση στον ακαδημαϊκό χώρο φαίνεται να έχει η ερμηνεία του ΖτΚ μέσα από το νεορεαλιστικό παράδειγμα.³³ Αρχικά βέβαια, ας δούμε τι είναι ο νεορεαλισμός, επίσης αποκαλούμενος ως δομικός ρεαλισμός βάσει των θέσεων που εισήγαγε ο Kenneth Waltz. Στον νεορεαλισμό λοιπόν, όπως συμβαίνει και στον ΚΡ, το κράτος παραμένει ο κυρίαρχος παράγοντας στο διεθνές σύστημα και το διεθνές σύστημα παραμένει άναρχο, λειτουργώντας με τους δικούς του κανόνες, ανεξάρτητους από το διεθνές δίκαιο. Στη θεωρία γίνεται παραδεκτό δηλαδή το γεγονός ότι η συμπεριφορά των προσωποποιημένων, λογικών κρατών στο διεθνές σύστημα κατευθύνεται από την επιζήτηση του εθνικού τους συμφέροντος. Η καινοτομία της θεώρησης έγκειται σε δύο συγκεκριμένα σημεία. Το πρώτο αφορά την ύπαρξη διασυνδέσεων μεταξύ των επιμέρους μονάδων του συστήματος με αποτέλεσμα η όποια αλλαγή στο ένα μέρος του συστήματος, να δημιουργεί αλλαγές σε άλλα μέρη του. Το δεύτερο εισαγόμενο αξίωμα αποτελεί η παραδοχή πως η συμπεριφορά του συστήματος στο σύνολό της μπορεί κάλλιστα να διαφέρει από τη συμπεριφορά των μικρότερων μερών του, όπως επίσης και από τις προσδοκίες τους, τα συμφέροντά τους και τις προτεραιότητές τους.³⁴

Η κατανομή της ισχύος εξακολουθεί να υφίσταται στη θεώρηση του ΔΡ και να υπερισχύει οποιονδήποτε διεθνών κανόνων καθώς τα ισχυρά μέρη του συστήματος συνεχίζουν να αποτελούν τα υποκείμενα που δημιουργούν τον συσχετισμό δυνάμεων βάσει της δικής τους ισχύος και θέσης τους στο σύστημα. Ο στόχος της μεγιστοποίησης της κρατικής ασφάλειας δεν υποβαθμίζεται σε καμία περίπτωση. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε, η συμπεριφορά των κρατών δεν καθορίζεται ουδέποτε από τα ιδιαίτερα ενδογενή χαρακτηριστικά τους ή από τις εσωτερικές διεργασίες τους όπως η κυβερνητική πολιτική. Κάθε μεταβολή στη συμπεριφορά του αποδίδεται ολοκληρωτικά στο ίδιο το διεθνές σύστημα και τη δομή του η οποία δημιουργεί την κατανομή ισχύος και καθορίζει το πώς θα συμπεριφέρονται τα μέρη του. Τα κράτη επιζητούν όπως προαναφέρθηκε τη διατήρηση των εθνικών τους συμφερόντων, όμως τα τελευταία δεν υπάρχουν σε αμιγώς καθαρή μορφή καθώς και αυτά μεταβάλλονται βάσει των πιέσεων και των αλλαγών του διεθνούς συστήματος.³⁵

Επιπλέον, για τον ΔΡ σημαντική κρίνεται η έννοια της σταθερότητας. Στη φιλοσοφία των νεορεαλιστών επικράτησαν οι έννοιες της σταθερότητας και της ειρήνης, καθώς θεωρείται πως για να επέλθει ουσιαστική αλλαγή στη δομή του διεθνούς συστήματος αυτό θα συμβεί μέσω συστημικών πολέμων ή/και συρράξεων μεγάλης κλίμακας. Ως αποτέλεσμα, για τον ΔΡ εκτενής

33 Tarja (2009), σελ. 1-19.

34 Waltz (2011), σελ. 179-220.

35 Κουσκουβέλης (2004), σελ. 64-70.

βαρύτητα δόθηκε στην χρησιμότητα των διπολικών συστημάτων για τη διατήρηση της σταθερότητας.³⁶

Το ΖτΚ υπήρξε αρχικά ένα εσωτερικό, ενδογενές κρατικό ζήτημα, πράγμα το οποίο έρχεται φαινομενικά σε σύγκρουση με τον νεορεαλισμό. Ωστόσο, ιστορικά, διακρίνει κανείς το πώς αυτό μετατράπηκε σε ένα διεθνές ζήτημα με περισσότερα από δύο εμπλεκόμενα μέρη και με την απειλή της ασφάλειας σε διεθνές επίπεδο. Η μεταβολή του χαρακτήρα του ζητήματος στο σημείο που να διαταράσσει το διεθνές σύστημα είναι ακριβώς η στιγμή που το θέμα γίνεται αντικείμενο του ΔΡ. Η κλιμάκωση της αντιπαράθεσης Σερβίας-Κοσόβου ανά τα χρόνια έφερε στο διεθνές προσκήνιο την απειλή της σταθερότητας πρώτα στα Βαλκάνια, έπειτα στην Ευρώπη και τέλος στον Δυτικό Κόσμο ευρύτερα. Η ενδεχόμενη αλλαγή της δομής του συστήματος με την ανάκυψη ενός πολέμου στην περιοχή έφερε αναστάτωση στους κύριους παίκτες με τις ΗΠΑ να βρίσκονται το πρώτο κράτος στο βήμα της διαμεσολάβησης και εμπλοκής.³⁷

Αυτό που επίσης δείχνει το ΖτΚ μέσα από τη σκοπιά του ΚΡ και του ΔΡ είναι το πώς τα κράτη είναι ο κύριος παράγοντας στο διεθνές σύστημα και οι διεθνείς οργανισμοί εξαρτώνται από αυτά, τις επιλογές τους και τη διεθνή πολιτική τους. Η αναγνώριση του Κοσόβου ως ανεξάρτητης κρατικής οντότητας από την πλειοψηφία των κρατών-μελών της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, και ειδικότερα των ισχυρότερων με δυναμική διεθνή παρουσία, ώθησε τους οργανισμούς στο να αντιμετωπίζουν και οι ίδιοι το Κόσοβο ως κράτος.³⁸

Τέλος, ως προς την ανθρωπιστική επέμβαση τρίτων δυνάμεων και οργανισμών, ο ΔΡ δίνει την ωμή ρεαλιστική απάντηση πως αυτή λαμβάνει χώρα εξαιτίας ωφελιμιστικών συμφερόντων. Οι ανθρωπιστικές αξίες δεν έχουν πραγματικό όφελος για τους παρεμβαίνοντες παίκτες του συστήματος σύμφωνα με τους ρεαλιστές, αλλά αποτελούν τη βιτρίνα για την ικανοποίηση των δικών τους συμφερόντων. Οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις γίνονται έπειτα από ενδελεχή εξέταση των πιθανών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών εκβάσεων, και με το αν αυτές θα συμφέρουν τα επεμβαίνοντα κράτη ως προς τη διατήρηση του στάτους τους και την απόκτηση περαιτέρω ισχύος. Καθώς τα κράτη βρίσκονται σε μια κατάσταση συνεχούς αυτοβοήθειας στο άναρχο διεθνές σύστημα, η εξωτερική τους πολιτική χαράσσεται βάσει ιδιοτελών παραγόντων και φυσικά όχι λόγω αλτρουιστικών κινήτρων.³⁹

36 Waltz (2011), σελ. 52, 58, 162, 387-388.

37 Tarța (2009), σελ. 1-5.

38 Όπως παραπάνω, σελ. 16-17.

39 Kırdım (2017), σελ. 615, 617-618, 628.

2.3 Πλουραλισμός/Ιδεαλισμός

Στον αντίποδα του φάσματος των ρεαλιστικών θεωριών βρίσκεται ο πλουραλισμός, μια οιοική θεώρηση που διαμορφώθηκε ως αποτέλεσμα της κριτικής πάνω στις αδυναμίες των ρεαλιστικών θεωρήσεων, με την πρώτη του μορφή να εμφανίζεται ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα. Η πλουραλιστική φιλοσοφία απορρίπτει τις αξιώσεις που προβάλλει ο ρεαλισμός ως προς τη διεκδίκηση ισχύος στο διεθνές σύστημα, τον τρόπο διατήρησης της σταθερότητας, την ισορροπία ισχύος, τη χρήση βίας και τη διεξαγωγή πολέμου. Αντιθέτως, βάζει τις βάσεις και θέτει ως στόχο την επίτευξη της παγκόσμιας ειρήνης με τη ανάδειξη της αξίας του σεβασμού των δρώντων στο διεθνές σύστημα. Παράλληλα, στη θεώρηση κρίνεται αναγκαία η ύπαρξη διεθνών οργανισμών, κυβερνητικών και μη, ενώ παράλληλα τείνει να παρουσιάζει την εθνοκεντρική οργάνωση του διεθνούς συστήματος κοινωνιών ως παρωχημένη, με τους ιδεαλιστές να θέτουν τη δημιουργία υπερεθνικών δομών από πιθανό έως και αναγκαίο γεγονός.⁴⁰

Το διεθνές σύστημα για τον πλουραλισμό παραμένει άναρχο και ανταγωνιστικό, ωστόσο, θεωρείται πως η ύπαρξη μορφών συνεργασίας δεν αφήνει το σύστημα πλήρως ανοργάνωτο και άτακτο. Επιπλέον, τα κράτη-δρώντες του συστήματος δεν θεωρούνται ορθολογικοί δρώντες, αλλά ότι συμπεριφέρονται επηρεασμένα από σύνθετες εσωτερικές διεργασίες, καθώς επίσης πως και στο εθνικό συμφέρον συμπεριλαμβάνονται άλλου είδους συμφέροντα πέρα από την ασφάλεια (π.χ. οικονομικά). Η συμπεριφορά των κρατών κατευθύνεται επίσης βάσει των διεθνών συνεργασιών, συμμαχιών και κανόνων. Καταληκτικά, η εικόνα με την οποία θα μπορούσε κανείς να παραλληλίσει τον ιδεαλιστικό κόσμο θα ήταν ένας δικτυωμένος ιστός.⁴¹

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω αξιώσεων, στον κόσμο των πλουραλιστών θεωρείται πως το διεθνές σύστημα δεν βρίσκεται σε κατάσταση συνεχών συγκρούσεων, αλλά ότι παράγοντες όπως το διεθνές δίκαιο και η συνεργασία δημιουργεί ενός βαθμού τάξη και αλληλεξάρτηση, με αποτέλεσμα την ελαχιστοποίηση της πιθανότητας να οδηγηθούν μέρη του συστήματος σε πολεμικές συρράξεις. Μπορεί η θεωρία να παραμένει απλώς ιδεαλιστική, όμως έχει προσφέρει θεωρητικές εξηγήσεις για την εμφάνιση των διεθνών οργανισμών και τον ρόλο τους, τις μορφές περιφερειακής οργάνωσης και ολοκλήρωσης, τα διεθνή καθεστάτα, τον φεντεραλισμό, τον έλεγχο του εξοπλισμού και τον αφοπλισμό. Ιδιαίτερα σημαντική είναι επίσης η συνεισφορά της θεώρησης στις θεωρίες της οικονομικής ολοκλήρωσης και της αλληλεξάρτησης, χάρη στην εισαγωγή της οικονομικής διάστασης στον τομέα του ΔΣ από τους πλουραλιστές.^{42,43}

40 Carr (2000), σελ. 55-75.

41 Κουσκουβέλης (2004), σελ. 70-74.

42 Wight (1998), σελ. 16-19.

43 Κουσκουβέλης (2004), σελ. 75-76.

Η πλουραλιστική θεώρηση βρίσκει και αυτή μερικές εφαρμογές στο ΖτΚ και προσφέρει εξηγήσεις διάφορων σχετικών γεγονότων που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο του ζητήματος. Αρχικά, οι πλουραλιστικές αξιώσεις εντοπίζονται στα επιχειρήματα της Σερβίας στο ΖτΚ. Βάσει της θεώρησης, τα κράτη και όχι οι άνθρωποι αποτελούν δρώντες για τη διατήρηση του διεθνούς δικαίου και της ηθικής συνύπαρξης και συμβίωσης. Επιπλέον, η ακεραιότητα και η εθνική κυριαρχία αποτελούν πρωταρχικές καταστάσεις για τη διατήρηση της νομιμότητας και της τάξης στην κοινωνία των κρατών, εγγαίρημα το οποίο υποστηρίζει και ο ΟΗΕ. Από αυτές τις απόψεις λοιπόν, ζητήματα που έχουν να κάνουν με εθνοτικές διαφορές αποτελούν εθνικά ζητήματα και ως εκ τούτου εσωτερικά κρατικά θέματα προς αντιμετώπιση. Το ΖτΚ υπό αυτή την οπτική αποτελεί εθνικό ζήτημα της Σερβίας και δεν χρήζει παρέμβασης ή μεσολάβησης τρίτων.⁴⁴

Από την πλευρά των διεθνών παρεμβάσεων από κράτη και διεθνείς οργανισμούς στο Κόσοβο ως προς το κομμάτι της ανθρωπιστικής παρέμβασης και βοήθειας, χρησιμοποιήθηκαν και πάλι πλουραλιστικά επιχειρήματα τα οποία δεν στάθηκαν στην αντίθεση προς τις πράξεις τους κρατική κυριαρχία, αλλά στις έννοιες της αλληλεγγύης, του σεβασμού και της ειρήνης. Οι ΗΠΑ και το NATO έκαναν κατεξοχήν έκκληση σε τέτοιου χαρακτήρα επιχειρήματα με ηθικές και μοραλιστικές προεκτάσεις, κάνοντας παράλληλα λόγο για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Κόσοβο, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, παραβίαση του διεθνούς δικαίου, εχθροπραξίες και πολεμικές συγκρούσεις της περιοχής, τα οποία έπρεπε να λυθούν προκειμένου να διατηρηθεί η σταθερότητα της περιοχής. Μάλιστα, η solidarist Αγγλική Σχολή ισχυρίζεται πως σε τέτοιου είδους παρεμβάσεις δεν καταπατάται η εθνική κυριαρχία, αλλά πραγματοποιείται έργο προάσπισης των νορμών και των αξιών που μοιράζεται η διεθνής κοινωνία.⁴⁵

Γενικά, το ΖτΚ σύμφωνα με τον πλουραλισμό τείνει να εμπίπτει στα ζητήματα ειρήνης και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ως αποτέλεσμα, η θεώρηση εξηγεί το πώς στον 21ο αιώνα με την άνοδο των κινημάτων και των οργανισμών για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και διατήρηση της ειρήνης οδήγησε τη διεθνή κοινότητα είτε μέσω των κρατών-παικτών, είτε μέσω των διεθνών οργανισμών, να παρέμβει στην διαμεσολάβηση του ζητήματος καθώς διακυβευόταν η σταθερότητα της ευρύτερης περιοχής, των διακρατικών σχέσεων πολλών έμμεσα συνδεδεμένων κρατών με τα Βαλκάνια, της οικονομικής ευημερίας και η ασφάλεια της ανθρώπινης ζωής.⁴⁶

44 Abazi (2005), σελ. 40, 44-45, 57-48, 169-171, 174-175, 187.

45 Dhaliwal (2014), σελ. 1, 3-6, 8.

46 Hehir (2008), σελ. 33-34.

2.4 Κονστρουκτιβισμός

Ο κονστρουκτιβισμός δεν αποτελεί μια αυτόνομη θεώρηση στην επιστήμη των ΔΣ, αλλά ένα σύνολο επιστημονικών προσεγγίσεων οι οποίες ασκούν κριτικές στις δημοφιλέστερες θεωρήσεις, και κυρίως στον κλασικό ρεαλισμό και τον νεορεαλισμό. Όρος στον οποίο αναφέρονται συχνά οι κονστρουκτιβιστές στο πλαίσιο των ΔΣ είναι ο μεταθετικισμός, μια μεταθεωρητική στάση η οποία αμφισβητεί τον θετικισμό, δηλαδή το ότι ένας φυσικός νόμος ή μία πρόταση είναι αληθής όταν είναι λογικά επαληθεύσιμος. Το γνωσιολογικό υπόβαθρο του κονστρουκτιβισμού υποστηρίζει πως η πραγματικότητα της διεθνούς πολιτικής έχει μια συγκεκριμένη, κατασκευασμένη μορφή. Ως προς την κατανόηση της διεθνούς πολιτικής, υποστηρίζει πως πρέπει να γίνεται με όρους ιδεών και νορμών, και όχι με όρους ισχύος. Θεωρεί πως η επιρροή των υλικών αντικειμένων και παραγόντων στην (διεθνή) κοινωνία είναι ανύπαρκτη (με βάση αυτό ασκεί έντονη κριτική στο ρεαλισμό και τον μαρξισμό χρωματίζοντάς τους εκτενώς υλιστικές θεωρήσεις), ότι η ταυτότητα της κοινωνίας οικοδομείται με βάση τον αυτοπροσδιορισμό της και την ανθρώπινη βούληση και πως η διεθνής συμπεριφορά των κρατών απορρέει από υποκειμενικούς παράγοντες και ιδέες.⁴⁷

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω αξιώσεων, οι κονστρουκτιβιστές θεωρούν και αυτοί πως το διεθνές σύστημα είναι άναρχο αλλά ότι τα κράτη δρουν μέσα σε αυτό με βάση τις κοινωνικά κατασκευασμένες προτιμήσεις και ταυτότητές τους. Στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς τους ασκούν επιρροή επίσης και εξωτερικές διυποκειμενικές (intersubjective) και θεσμοθετημένες ιδέες – όχι απλά θέματα υλικής ισχύος (π.χ. οικονομικής, στρατιωτικής). Ο τρόπος με τον οποίο θεσμοθετούνται ιδέες στον κόσμο του διεθνούς συστήματος είναι η επίγνωση και αναγνώρισή τους από διάφορους διεθνείς δρώντες (κράτη, οργανισμοί, θεσμοί).⁴⁸

Με οδηγό το γνωσιολογικό υπόβαθρο του κονστρουκτιβισμού, θα μπορούσε κανείς να ερμηνεύσει την παρέμβαση του NATO στο Κόσοβο ως απόρροια της κοινής συναίνεσης και επιλογής των κρατών-μελών του να προβούν σε αυτή τη δράση. Με την υπόθεση ότι το NATO αποτελεί έναν μικρής κλίμακας διεθνή οργανισμό, καθώς διαθέτει πολύ συγκεκριμένα μέλη τόσο σε αριθμό, όσο και σε γεωγραφική έκταση, αυτός λειτούργησε σαν εργαλείο πειθούς κάνοντας τα μέλη του να εσωτερικεύσουν τον κανονιστικό του κορμό. Η διυποκειμενική αυτή ισχύς του NATO που κατάφερε να πείσει τα κράτη-μέλη του να εσωτερικεύσουν τις νόρμες του και να δράσουν με παρέμβαση, πηγάζει από τη δυνατότητά του ως διεθνή θεσμό να αναγνωρίζει, να έχει επίγνωση και να επιβεβαιώνει τις κατάλληλες ερμηνείες των δράσεων στον κόσμο.⁴⁹

47 Κουσκουβέλης (2004), σελ. 95-99.

48 Hurd (2008), σελ. 298-316.

49 Belzil (2013), σελ. 1-3.

2.5 Μικρά κράτη και ισχύς: Σερβία και Κόσοβο

Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να γίνει μια σύντομη αναφορά στη θεωρία που αφορά τα μικρά κράτη και την ισχύ τους. Καθώς δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός του τι αποτελεί μικρό κράτος, συχνά στη θεωρία ο χαρακτηρισμός αποδίδεται σε ένα κράτος που υπάγεται σε πολλές ήσσονος χαρακτήρα μεταβλητές, όπως η μικρή του γεωγραφική έκταση και πληθυσμός, η ασθενής διπλωματική του παρουσία ή/και ολιγάριθμες σχέσεις παντός είδους με άλλα κράτη, η περιορισμένη του οικονομική κατάσταση και ισχύς, το να ανήκει στον τρίτο κόσμο (ή στις αναπτυσσόμενες χώρες), κ.α.π.⁵⁰ Στην προκειμένη περίπτωση, η Σερβία και το Κόσοβο ανήκουν και οι δύο στα μικρά κράτη με διαφορετικό τρόπο και διαφορετικά κριτήρια.^{51,52}

Καθώς στην περίοδο της εκτεταμένης παγκοσμιοποίησης ένας μεγάλος αριθμός ισχυρών παικτών δραστηριοποιείται στο διεθνές σύστημα, δημιουργείται η ανάγκη για τα μικρότερα κράτη να λαμβάνουν δράση σε συγκεκριμένους επιμέρους τομείς έτσι ώστε να επιτυγχάνουν στην εξωτερική πολιτική τους. Η ήπια ισχύς που καλούνται να θέσουν σε λειτουργία οι μικρότεροι διεθνείς δρώντες έρχεται ως εναλλακτική στην κλασική διπλωματία που μέχρι τώρα αποτελούσε θεωρητικά μονόδρομο. Η δημιουργία επιθυμίας για συνεργασία στους υπόλοιπους δρώντες και χάραξη της συμπεριφοράς τους ως έναν βαθμό, έχει αποτελέσει και στην περίπτωση των δύο εν λόγω πλευρών του ΖτΚ, της Σερβίας και του Κοσόβου, όπλο για την ανάδειξη και πλήρωση των συμφερόντων τους. Η Σερβία μετά την κατάλυση της Γιουγκοσλαβίας και ανάδειξή της σε μικρό πλέον κράτος περιορισμένης δύναμης, αλλά φυσικά και το Κόσοβο με την μερική απόσχιση και ανεξαρτητοποίησή του από την μητροπολιτική του χώρα, αναγκάστηκαν να στραφούν πολλάκις στη χρήση ήπιας ισχύος προκειμένου να λάβουν υποστήριξη της πλευράς τους και των συμφερόντων τους στο αχανές διεθνές σύστημα.⁵³

Η ήπια ισχύς στη χρήση της οποίας καταφεύγουν τα μικρά κράτη αποτελεί φαινομενικά μια λιγότερο επικίνδυνη δράση, όμως η αποτελεσματική εφαρμογή της αποδεικνύεται δύσκολο έργο που χρήζει έντεχνο χειρισμό και συνεχή καταβολή προσπαθειών ώστε να χρησιμοποιηθεί, να μη χαθεί, ή να ανασυσταθεί. Τα μικρά κράτη διαθέτουν μια πληθώρα από δρώντες των οποίων μπορούν να κάνουν χρήση, όπως Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί, πολιτικά πρόσωπα και κόμματα, συγγραφείς, δημοσιογράφοι και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, επιχειρήσεις, πανεπιστήμια, καθηγητές και θρησκευτικοί ηγέτες.⁵⁴

50 Marleku (2012), σελ. 81-83.

51 Archer, Bailes & Wivel (2014), σελ. 130.

52 Hoxhaj (2014), σελ. 2-3.

53 Haxhimehmeti (2015), σελ. 337-339.

54 Όπως παραπάνω, σελ. 340.

Το Κόσοβο, ως μια νέα μικρή οντότητα, χρησιμοποίησε τη στρατηγική της έκκλησης για αρωγή σε αναπτυξιακά μέτρα και έργα, τη δημόσια ρητορική των κυβερνητικών του αξιωματούχων για σύναψη διπλωματικών σχέσεων και πλάνων συνεργασίας, και άλλων συμβολικών δράσεων μέσω της εξωτερικής πολιτικής του, όπως οι ακαδημαϊκές συνεργασίες εκπαιδευτικών ιδρυμάτων του με αντίστοιχα άλλων κρατών. Φυσικά, αυτές οι τακτικές αποδεικνύουν πως η ήπια ισχύς περιλαμβάνει δράσεις του τομέα της δημόσιας διπλωματίας, ωστόσο, αποτελεί πολλά περισσότερα από αυτό. Για παράδειγμα, η καταβολή προσπαθειών για τη βελτίωση της εσωτερικής, ενδογενούς πολιτικής ενός κράτους, και η μετέπειτα προβολή της βέλτιστης αυτής κατάστασης-αποτελέσματος, είναι επίσης μια δελεαστική εικόνα για τους εξωτερικούς παράγοντες. Το Κόσοβο αποπειράθηκε και κατάφερε μερικώς σε διάφορους τομείς να πετύχει την ανέλιξη των κρατικών του υποδομών, αρχών και διεργασιών εξωραϊζοντας με τον τρόπο αυτό την εξαγόμενη εικόνα του.^{55,56,57}

Αντιθέτως, η σαφώς ισχυρότερη από το Κόσοβο, αλλά και πλέον μικρή Σερβία, στράφηκε στην συχνή τακτική των μικρών κρατών να υποστηρίζει τις διεθνείς αρχές, το διεθνές δίκαιο, και άλλες ηθικά χαρακτηριζόμενες αξίες, απέναντι στο ζήτημα της παράβασης της εδαφικής της κυριαρχίας με την απόσχιση του Κοσόβου και την στρατιωτική επέμβαση του ΝΑΤΟ. Επιπλέον, η κρατική πολιτική της δεν παρέβλεπε σε κάθε είδους συνομιλία να δίνει έμφαση σε διεθνείς συμφωνίες και κείμενα (όπως το ψήφισμα 1244) και να εναποθέτει σε μεγάλο βαθμό την εξωτερική της βοήθεια και υποστήριξη στη Ρωσία. Επιπλέον, η πολιτιστική και θρησκευτική τακτική αποτέλεσε εξίσου σημαντικό στήριγμα για τη Σερβία: η έμφαση στον ιστορικό και θρησκευτικό δεσμό και τη σημασία που έχει για το σερβικό έθνος το έδαφος του Κοσόβου, σε συνδυασμό με την επίκληση στο συναίσθημα της διεθνούς σφαίρας για την καταστροφή των μνημείων και των θρησκευτικών ναών του Κοσόβου από Κοσοβάρους Αλβανούς, καθώς και το κάλεσμα για την οικουμενικότητα και ένδειξη αλληλεγγύης στον κόσμο των ορθόδοξων λαών.^{58,59,60}

55 Marleku (2012), σελ. 82.

56 Haxhimehmeti (2015), σελ. 338-339.

57 Hoxhaj (2014), σελ. 4-5.

58 Marleku (2012), σελ. 84.

59 Haxhimehmeti (2015), σελ. 348.

60 Kovačević (2018).

Από αριστερά προς τα δεξιά: ο Πρόεδρος του Κοσόβου Θάτσι, η Υπατη Εκπρόσωπος της ΕΕ Μογκερίνι και ο Πρόεδρος της Σερβίας Βούτσιτς σε φωτογραφία κατά τη συνάντησή τους σε συνομιλίες στις Βρυξέλλες, το 2017.

3. Διεθνείς οργανισμοί και διεθνής κοινότητα απέναντι στο ζήτημα

Η διεθνής κοινότητα ενεπλάκη εξ αρχής στα φλεγόμενα ζητήματα της Γιουγκοσλαβίας κατά της δεκαετία του 1990. Η αναζωπύρωση των επιμέρους περιφερειακών εθνικισμών στα ομόσπονδα κράτη που την απάρτιζαν και οι σταδιακές στρατιωτικές συρράξεις που προέκυψαν και οδήγησαν στους γιουγκοσλαβικούς πολέμους, ήταν η αφορμή της ενεργής συμμετοχής μερών της διεθνούς κοινωνίας. Διεθνούς βεληνεκούς μεγάλες δυνάμεις, μεγάλα κράτη, γειτονικές χώρες, φιλικά ή εχθρικά προσκείμενες κυβερνήσεις σε μετέχοντες και διεθνείς οργανισμοί, όλοι σε μικρό ή μεγάλο βαθμό διαμεσολάβησαν με διάφορους τρόπους και τακτικές στα εσωτερικά της υπό διάσπαση Γιουγκοσλαβίας. Το ΖτΚ κατέστη ιδιαίτερα κρίσιμο κατά τη διάρκεια του Πολέμου του Κοσόβου τη διετία 1998-1999. Η λήξη των εχθροπραξιών, ωστόσο, δεν αποτέλεσαν τη λήξη του προβλήματος το οποίο εξακολουθεί να παραμένει μέχρι σήμερα. Ως αποτέλεσμα, οι διεθνείς δρώντες εξακολουθούν να βρίσκονται σε δράση και να εμπλέκονται στο ΖτΚ για 25 περίπου χρόνια.

Οι αιτίες της εμπλοκής της διεθνούς κοινότητας στο ζήτημα είναι πολλές και αποτελούν η κάθε μία με τη σειρά της ακαδημαϊκά αιτιολογημένους λόγους μεσολάβησης μέσω των διάφορων θεωρήσεων των ΔΣ. Τα ζητήματα ισχύος, υπεροχής ισχύος ή διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων, της επιβίωσης του κράτους ως του σημαντικότερου παράγοντα στο διεθνές σύστημα, της διατήρησης της ειρήνης και της ασφάλειας, της στρατιωτικής επέμβασης, της ανθρωπιστικής επέμβασης, των συμμαχιών, της σταθερότητας, του οικονομικού παράγοντα, του Διεθνούς Δικαίου, των νορμών και της ομοφωνίας των διεθνών οργανισμών, αποτελούν όλα με τη σειρά τους συγγενή στοιχεία του πλαισίου της επιστήμης των ΔΣ και εμπίπτουν φυσικά στην προκείμενη συζήτηση του ΖτΚ.⁶¹

Οι κύριοι παράγοντες που επενέβησαν και μεσολάβησαν στο ΖτΚ είναι αυτοί που θα παρατεθούν και θα εξεταστούν παρακάτω. Πιο συγκεκριμένα, η ανάλυση θα περιλαμβάνει τον ΟΗΕ, το ΝΑΤΟ και την ΕΕ..

3.1 ΟΗΕ

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών είναι ένας διεθνής διακυβερνητικός οργανισμός που έχει στόχο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών και τη

61 Βλ. κεφάλαιο 2.

διεθνή συνεργασία, όντας το συντονιστικό κέντρο σε παγκόσμια κλίμακα. Παράλληλα, επιδιώκει την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τελεί ανθρωπιστικά έργα, και προωθεί την αειφόρο ανάπτυξη. Ιδρύθηκε επίσημα το 1945 και θεωρείται ο αντικαταστάτης της Κοινωνίας των Εθνών. Διαθέτει κεντρικά γραφεία για κάθε περιοχή-ήπειρο: στο Ναϊρόμπι της Κένυας για την Αφρική, στην πόλη της Νέας Υόρκης των ΗΠΑ για την Αμερική, στην Μπανγκόκ της Ταϊλάνδης και το Τόκιο της Ιαπωνίας για την Ασία και τον Ειρηνικό, στη Γενεύη της Ελβετίας, τη Βιέννη της Αυστρίας και τη Χάγη των Κάτω Χωρών για την Ευρώπη και την κεντρική Ασία, και τέλος, στη Βηρυτό του Λιβάνου για τη Μέση Ανατολή. Σήμερα αποτελείται από 193 κράτη μέλη και δύο κράτη παρατηρητές. Οι επίσημες γλώσσες του Οργανισμού είναι έξι: τα αγγλικά, τα γαλλικά, τα ισπανικά, τα ρωσικά, τα αραβικά και τα μανδαρινικά κινεζικά. Τα μέγιστης βαρύτητας έγγραφα του ΟΗΕ, αποτελούν πρώτον η ιδρυτική του συνθήκη ονόματι Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών, και δεύτερον η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.⁶²

Οι αποστολές του Οργανισμού αποτελούνται κυρίως από άοπλους στρατιωτικούς παρατηρητές και ελαφρώς οπλισμένα σώματα με πρωταρχικούς σκοπούς την παρατήρηση, την αναφορά και το χτίσιμο εμπιστοσύνης. Τα μέλη του αυξήθηκαν ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1960 κι έπειτα με τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης, ενώ με τη λήξη του ψυχρού πολέμου ο ΟΗΕ αναδείχτηκε σε ακόμα πιο παρεμβατικό και αποφασιστικό διεθνή παράγοντα με εκτενέστερη παρουσία. Ο Οργανισμός έχει υποστεί έντονη κριτική ανά τις δεκαετίες ως προς την αποτελεσματικότητά του, τον ρόλο του, τη δομή του, την αντιπροσώπευση που παρέχει, περιστατικά και καταστάσεις διαφθοράς, προκαταλήψεις που έχει επιδείξει και τον αποκλεισμό κρατών από συμμετοχή τους. Ωστόσο, παρά τα όποια αρνητικά σχόλια και κριτικές, ο ΟΗΕ παραμένει μέχρι σήμερα ο κυρίαρχος και μέγιστης εμβέλειας παγκόσμιος διακυβερνητικός οργανισμός κλείνοντας 75 χρόνια ζωής το 2020 και συνεχίζοντας.⁶³

Ακριβώς επειδή τα Ηνωμένα Έθνη έχουν αυτή τη μεγάλη σφαίρα επιρροής και ισχύος στο διεθνές γίγνεσθαι, αποτελούν κατά κοινή γνώμη τον νομιμοποιητικό παράγοντα των ανεξάρτητων κυρίαρχων κρατών του κόσμου. Φυσικά και υπάρχουν κρατικές οντότητες που για διάφορους λόγους δεν είναι μέλη του ΟΗΕ, πέρα από τους δύο μόνιμους παρατηρητές του (το Βατικανό και η Παλαιστίνη), επειδή η διαδικασία αναγνώρισης ενός κράτους βασίζεται σε δύο θεωρίες διεθνούς δικαίου οι οποίες δεν σχετίζονται άμεσα με τον ΟΗΕ. Η πρώτη θεωρία ονομάζεται συστατική και βάσει αυτής η αναγνώριση ενός μορφώματος από άλλες χώρες αποτελεί την πράξη που δημιουργεί το νέο κράτος αποδίδοντάς του νομική προσωπικότητα. Η δεύτερη θεωρία αποκαλείται διακηρυκτική και σύμφωνα με αυτή η αναγνώριση δεν αποτελεί τη νομιμοποιητική πράξη ενός

62 United Nations (χ.χ. α').

63 Mirbagheri (2000), σελ. 78-86.

νέου κράτους. Το νέο κράτος με την απλή διακήρυξη της ανεξαρτησίας του και τη σύσταση κρατικών οργάνων, υπηρεσιών, θεσμών και ενεργειών έχει δημιουργήσει την κρατική πραγματικότητα για τη νέα χώρα, και η εξωγενής αναγνώριση είναι απλώς η αποδοχή αυτής της πραγματικότητας. Σήμερα, η κοινώς αποδεκτή απάντηση βρίσκεται ανάμεσα στις δύο προαναφερθείσες θεωρίες. Η όλη επιδίωξη της κρατικής αναγνώρισης και της αποδοχής της ιδιότητας του κράτους αποτελεί τον ύψιστο επιθυμητό χαρακτηρισμό μιας οντότητας καθώς το κράτος αποτελεί τον κύριο φορέα δικαιωμάτων (αλλά και υποχρεώσεων) στη διεθνή έννομη τάξη.⁶⁴

Στη σύγχρονη εποχή, ο ΟΗΕ έχει απλοποιήσει το ζήτημα περί κρατικής αναγνώρισης εξαιτίας της παγκόσμιας αποδοχής του και η τελεσίδικη αναγνώριση και αντιμετώπιση ενός κράτους ως επίσημο μέλος της διεθνούς κοινωνίας φαίνεται να είναι η αναγνώριση από τον ΟΗΕ με ιδιότητα κράτους μέλους. Για την απόκτηση της ιδιότητας μέλους στον οργανισμό η διαδικασία περιλαμβάνει την αίτηση από το ενδιαφερόμενο κράτος, τουλάχιστον 9 θετικές ψήφους από τις σε σύνολο 15 του Συμβουλίου Ασφαλείας σε συνδυασμό με τη μη ύπαρξη βέτο από τα πέντε μόνιμα μέλη (Κίνα, Γαλλία, Ρωσία, ΗΒ και ΗΠΑ), και τέλος, υπερψήφιση τουλάχιστον από τα 2/3 της Γενικής Συνέλευσης.⁶⁵

Κρατικές οντότητες μη μέλη του Οργανισμού που έχουν αναγνωρισθεί από λιγότερα κράτη μέλη και παρατηρητές είναι μεταξύ άλλων το Κόσοβο (98 χώρες), η Δυτική Σαχάρα (44 χώρες), η Ταϊβάν (15 χώρες), η Αμπχαζία (6 χώρες), η Νότια Οσετία (5 χώρες) και η Βόρεια Κύπρος (1 χώρα). Το ότι δεν αποτελούν μέλη του ΟΗΕ δεν σημαίνει ότι παύουν να λειτουργούν ή να αντιμετωπίζονται ανεπίσημα σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό ως κράτη. Για παράδειγμα, η εξαιρετική οικονομική πορεία της Ταϊβάν οφείλεται στην τεχνολογική και εμπορική της ανάπτυξη η οποία έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη διμερών σχέσεων μεταξύ αυτής και άλλων χωρών παρά τη μη επίσημη αναγνώρισή της λόγω της Πολιτικής της Ενιαίας Κίνας (One-China Policy). Η Βόρεια Κύπρος από την άλλη, όντας αναγνωρισμένη μόνο από την Τουρκία, αντιμετωπίζεται διεθνώς ως δικαιωματικό τμήμα της Δημοκρατίας της Κύπρου που βρίσκεται υπό παράνομη στρατιωτική κατοχή και ως εκ τούτου οι σχέσεις της με άλλες χώρες και φορείς είναι σημαντικά περιορισμένες, ενώ παράλληλα η οικονομία της βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην Τουρκία.⁶⁶

Ο ΟΗΕ έχει εμπλακεί εκτενώς στο ΖτΚ είτε αυτόνομα, είτε σε συνδυασμό με άλλους οργανισμούς και κράτη. Ήδη από τη δεκαετία του 1990 ο Οργανισμός έδειξε ιδιαίτερη προσοχή κατά τη διάρκεια των πολέμων της Γιουγκοσλαβίας, και ιδιαίτερα ως προς τον Πόλεμο του Κοσόβου. Καθώς, ωστόσο, στις βλέψεις μεσολάβησης του ΟΗΕ βρέθηκαν οι ενστάσεις της Ρωσίας, μεσολάβησε η εμπλοκή του NATO χωρίς πληρεξούσιο από τα Ηνωμένα Έθνη. Η

64 Συρίγος (2017), σελ. 108-113

65 United Nations (χ.χ. β').

66 Rodger (2015), σελ. 57-80.

«είσοδος» του ΟΗΕ στην περιοχή πραγματοποιείται από το 1999 κι έπειτα με το ψήφισμα 1244 το οποίο δημιουργεί την Αποστολή Προσωρινής Διοίκησης των Ηνωμένων Εθνών στο Κόσοβο (UNMIK), δηλαδή το καθεστώς προσωρινής διακυβέρνησης υπό τον ΟΗΕ στην περιοχή, η οποία παρ' όλα αυτά παρέμενε νόμιμα έδαφος της Σερβίας και γινόταν αποδεκτή η κυριότητα και εδαφική ακεραιότητα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Το ψήφισμα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε σε πολυάριθμες περιπτώσεις από τη σερβική πλευρά προς υπεράσπιση της εδαφικής της ακεραιότητας, είχε ως βασικό σκοπό την δημιουργία ενός ασφαλούς κλίματος στην περιοχή του Κοσόβου και την επικράτηση της ειρήνης, ενώ σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις του δεν περιλάμβανε τελική απόφαση για το στάτους της περιοχής.⁶⁷

Η UNMIK του ΟΗΕ με την πάροδο των χρόνων άρχισε να μεταφέρει αρμοδιότητες διοίκησης της περιοχής στην τοπική κυβέρνηση του Κοσόβου και στην πορεία η Αποστολή πέρασε σε φάσεις μείωσης της στελέχωσής της λόγω της σταδιακής ανάληψης καθηκόντων διοίκησης από την EULEX της ΕΕ. Η εμπλοκή του ΟΗΕ στο Κόσοβο είχε ανάμεικτες αντιδράσεις και ειδικά ως προς την αποτελεσματικότητά του ή έλλειψη αυτής. Η τήρηση ουδετερότητας ενός επιπέδου χωρίς την οριστική αναγνώριση της ανεξαρτησίας του ή την απόρριψη μιας τέτοιας μελλοντικής – συγκαταβατικής πάντα – πράξης, έδωσε αρχικά μια ανάσα και στις δύο πλευρές, ωστόσο, η χρονοτριβή και κωλυσιοεργία της απόφασης για το τελικό στάτους δεν ικανοποιούσε κανένα από τα δύο μέρη.⁶⁸

3.2 NATO

Ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου, ή Βορειοατλαντική Συμμαχία (ευρέως γνωστός με το αγγλικό ακρωνύμιο NATO, αλλά και OTAN στη γαλλική γλώσσα), είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός στρατιωτικής αμυντικής συμμαχίας μεταξύ 30 ευρωπαϊκών και βορειοαμερικανικών κρατών, ο οποίος ιδρύθηκε το 1949. Βασικός του σκοπός είναι η στρατιωτική και πολιτική συμμαχία μεταξύ των μελών του, η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ τους, η επίλυση των ζητημάτων ασφαλείας τους και οι επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο αποτελεί το κύριο όργανο λήψης αποφάσεων του Οργανισμού οι οποίες λαμβάνονται μέσω εκπροσώπων των κρατών μελών του και βάσει ομοφωνίας.⁶⁹

Η επιχείρηση του NATO στο Κόσοβο το 1998 ήταν μια μεγάλη πρόκληση για τον Οργανισμό καθώς αποτέλεσε την πρώτη μεγάλη στρατιωτική επιθετική εμπλοκή του σε περιοχή εκτός των συνόρων των μελών του. Η μεσολάβησή του στο Κόσοβο έδειξε την πορεία του

67 United Nations Security Council (1999).

68 Harland (2010), σελ. 76, 78-79, 92-94.

69 NATO (2020 α').

Οργανισμού στην περιοχή όχι για την κατάκτηση ή τη διατήρηση εδαφών, αλλά για την προστασία των αρχών βάσει των οποίων ιδρύθηκε. Παρά τις δυσκολίες, τις διαμαρτυρίες και τις επικρίσεις, το NATO κατάφερε να νικήσει και να επικρατήσει. Ο Οργανισμός βρισκόταν στη διαδικασία οχύρωσης και βελτίωσης των συνθηκών ασφαλείας των μελών του κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, καθώς λάμβαναν χώρα οι Πόλεμοι της Γιουγκοσλαβίας. Ήδη με τη Συμφωνία του Ντέιτον, το NATO είχε διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην διατήρηση της ειρήνης στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη ενώνοντας περίπου 30 χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας, με την αποστολή IFOR (μετέπειτα SFOR). Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, η συμμετοχή του Οργανισμού στον Πόλεμο του Κοσόβου πραγματοποιήθηκε χωρίς εξουσιοδότηση από τον ΟΗΕ, και δικαιολόγησε την κίνηση αυτή ως διαμεσολάβηση για την παύση των εχθροπραξιών του Πολέμου, οι οποίοι είχαν ως αποτέλεσμα χιλιάδες θανάτους, εσωτερικό και εξωτερικό εκτοπισμό προσφύγων, καταστροφή δημόσιων και ιδιωτικών περιουσιών, μνημείων και θρησκευτικών ναών.⁷⁰

Η παραπάνω επίσημη θέση του NATO θεωρήθηκε από πολλούς πολιτικούς υποστηρικτές της Σερβίας και των γιουγκοσλαβικών αρχών ως πρόσχημα για την επέμβαση στα εσωτερικά της ΟΔΓ και την πλήρωση των συμφερόντων της δύσης στην περιοχή. Οι αεροπορικές επιχειρήσεις χαιρέτηθηκαν φυσικά από την αλβανική πλευρά και τον αλβανικό πληθυσμό του Κοσόβου. Με την μετέπειτα, ωστόσο, εμπλοκή του ΟΗΕ ο οποίος παρουσιαζόταν με πιο μετριασμένη και αποστασιοποιημένη στάση, το NATO έπαψε να αποτελεί τον αποδιοπομπαίο τράγο της αντίθετης πλευράς. Παρά τα όποια σφάλματά του, ο Οργανισμός πέτυχε τους σκοπούς του και κατάφερε να ωθήσει τον Μιλόσεβιτς στην αποδοχή των απαιτήσεων του NATO.⁷¹ Με την λήξη του Πολέμου, ο Οργανισμός έλαβε μια πιο διπλωματική θέση με τα ειρηνευτικά στρατεύματα της KFOR που σταδιακά και αυτά θα μεταβίβαζαν τις αρμοδιότητες και τις ευθύνες τους στις νεοσύστατες Δυνάμεις Ασφαλείας του Κοσόβου. Η συμμετοχή της Ρωσίας στην KFOR υπήρξε επίσης μια θετική εξέλιξη για τη σταθεροποίηση της περιοχής. Η στενή συνεργασία UNMIK και KFOR, πρακτικά του ΟΗΕ και του NATO, αποτέλεσε τον καθοριστικό πυρήνα διαμόρφωσης του καθεστώτος στην περιοχή, ειδικά μέχρι το 2008, οπότε και ανακήρυξε μονομερώς την ανεξαρτησία της η Δημοκρατία του Κοσόβου.⁷²

Αξίζει να σημειωθεί πως η νατοϊκή εμπλοκή στο Κόσοβο συνδέεται στενά με την διείσδυση της αμερικανικής εμπλοκής στα δυτικά Βαλκάνια, την επιρροή της στο πολιτικό και οικονομικό γίνεσθαι της περιοχής και την εκπλήρωση των αμερικανικών συμφερόντων. Οι ΗΠΑ αποτελούν την πρώτη υπερδύναμη στη διεθνή σκηνή μέχρι σήμερα και παράλληλα τον ισχυρότερο παράγοντα και δρώντα του NATO. Η επιδίωξη της σταθερότητας δεν αποτελεί έναν εξολοκλήρου

70 Solana (1999 α'), σελ. 114-120.

71 Όπως παραπάνω.

72 NATO (2020 β').

αλτρουιστικό στόχο αλλά προϋπόθεση για την ηγεμονία, μεταξύ φυσικά και άλλων παραγόντων. Οι ΗΠΑ ειδικότερα μέσω του NATO πρωτοστάτησαν στον κατευνασμό της κατάστασης και την καθοδήγηση των πραγμάτων στην πρώην Γιουγκοσλαβία κατά τη διάρκεια διάλυσής της και αυτό φυσικά φαίνεται και στην περίπτωση του Κοσόβου. Η υποστήριξη των ΗΠΑ προς Κόσοβο εξακολούθησε και μετά τη μονομερή διακήρυξη της ανεξαρτησίας του, αναγνωρίζοντάς το μόλις την επόμενη μέρα. Η οικονομική ενίσχυση της περιοχής, η υλικοτεχνικές και δομικές παροχές, η διπλωματική υποστήριξη, οι ακαδημαϊκές συνεργασίες, και η στρατιωτική παρουσία με αποκορύφωμα τη στρατιωτική βάση Μπόντστιλ, όλα καταδεικνύουν με τη σειρά τους πρώτον, τη σφαίρα επιρροής των ΗΠΑ στην περιοχή, και δεύτερον, τον αντίκτυπο στη διεθνή κοινότητα, με ευνοούμενη τη Δημοκρατία του Κοσόβου.^{73,74}

3.3 ΕΕ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει διαδραματίσει και αυτή αναμφισβήτητα εκτενή και κρίσιμο ρόλο στο ΖτΚ. Μη έχοντας όμως κατά τα πρώτα χρόνια της διαμάχης μέχρι και τη λήξη του πολέμου επαρκή και εφαρμόσιμα εργαλεία, προέβη κυρίως σε μεταγενέστερο στάδιο στη διαμεσολάβηση μεταξύ των δύο μερών. Κατά τη δεκαετία του 1990 πραγματοποιούσε μικρότερης κλίμακας βοηθητικό παρατηρητικό έργο στην υπό διάλυση Γιουγκοσλαβία δίπλα στους υπόλοιπους δρώντες. Η ΕΕ ενεπλάκη ουσιαστικά στο ΖτΚ κάνοντας χρήση της τακτικής της δομικής διπλωματίας, η οποία διαφέρει από τις παραδοσιακές εκφάνσεις της διπλωματίας στο ότι προσδοκά να κτίσει αποτελεσματικές βιώσιμες δομές, παρά την απλή πρόσκαιρη επιρροή της συμπεριφοράς και της νοοτροπίας δρώντων. Η εφαρμογή της δομικής διπλωματίας αφορά τη χρήση ενός εύρους μέσων: από το έργο του παραδοσιακού διπλωματικού προσωπικού, την αποστολή στρατιωτικών σωμάτων και την παροχή οικονομικής βοήθειας, μέχρι την καθοδήγηση κατασκευής πολιτικών δομών και σωμάτων ασφαλείας, εποπτεία καλής διακυβέρνησης και προώθηση ζητημάτων οικονομίας και αγοράς. Όλα αυτά έχουν εμβριθή επίδραση στην επιθυμητή κατευθυνόμενη διαμόρφωση του καθεστώτος σε μια περιοχή, φέρνοντάς την εγγύτερα στην σφαίρα επιρροής της διπλωματικής πρωτοβουλίας.⁷⁵

Το πλέον αποφασιστικό και αποτελεσματικό έργο της ΕΕ στο Κόσοβο εντοπίζεται μετά την κορύφωση της κρίσης του Πολέμου. Η πρώτη φάση της διαχείρισης από μεριάς της Ένωσης περιορίζεται στο διάστημα 1999-2007. Μεταξύ των τεσσάρων πυλώνων που θα καθίσταντο αρωγοί στην εξομάλυνση της περιοχής υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, η ΕΕ ανέλαβε την οικονομική

73 Marcus (2000), σελ. 79-94.

74 Sperling (2019), σελ. 409-425.

75 Bátorá, Osland & Mateja (2017), σελ. 7.

ανακατασκευή και χρηματοδοτικό ρόλο. Η Ένωση υπήρξε επίσης μέλος της Ομάδας Επαφής μετά την μη εξεύρεση κοινά αποδεκτής λύσης ως προς το σχέδιο Αχτισαάρι, πλάι στις ΗΠΑ και τη Ρωσία. Με την περαιτέρω απουσία κοινού εδάφους μεταξύ Σερβίας-Κοσόβου, η ΕΕ προχώρησε στη σύσταση της Αποστολής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Επιβολή του Κράτους Δικαίου στο Κοσσυφοπέδιο (EULEX) στις 4 Φεβρουαρίου 2008.⁷⁶

Η δεύτερη περίοδος πλαισίωσης του έργου της ΕΕ στην περιοχή του Κοσόβου και τις σχέσεις του με τη Σερβία είναι το διάστημα 2008-2017, κι έρχεται λίγες μέρες μετά τη σύσταση της EULEX, και συγκεκριμένα στις 17 Φεβρουαρίου με τη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Δημοκρατίας του Κοσόβου. Με την ολοένα και περισσότερη μεταφορά κρατικών αρμοδιοτήτων διαχείρισης από την UNMIK στην κυβέρνηση του Κοσόβου, η EULEX ανέλαβε την επίβλεψη και κατεύθυνση των εναπομεινάντων τομέων. Η ανάληψη καθηκόντων από την EULEX καταδικάστηκε από τη σερβική πλευρά η οποία προτιμούσε την UNMIK χαρακτηρίζοντάς την ουδέτερη σε σχέση με την ευρωπαϊκή αποστολή που θεωρούσε ότι θα προωθούσε την ανάπτυξη περισσότερων ανεξάρτητων υποδομών και υπηρεσιών στο Κόσοβο, και ως εκ τούτου υποβοηθούσε τη διαδικασία της *de facto* ανεξαρτητοποίησής του. Η αλβανική μεριά από την αντίθετη πλευρά, αν και δεν ήταν πλήρως ευχαριστημένη με την EULEX καθώς θεωρούσε πως δεν έπαιρνε ανοικτά θέση ως προς το ζήτημα του στάτους της περιοχής, την προτιμούσε για τους ακριβώς ίδιους λόγους που την απέρριπτε η σερβική μεριά.^{77,78,79}

Το αποκορύφωμα της εμπλοκής της ΕΕ στο ζήτημα ξεκινάει από το 2011 κι έπειτα, με την Ένωση να εκκινεί έναν ενδελεχή και ουσιαστικό διάλογο ανάμεσα στα δύο μέρη. Ο διάλογος διαρκεί δύο χρόνια στις Βρυξέλλες και για πρώτη φορά τα δύο μέρη χάρη στην ευρωπαϊκή πρωτοβουλία συνάπτουν την πρώτη επίσημη συμφωνία τους το 2013. Η συμφωνία έχει χαρακτήρα εξομάλυνσης και αντιμετωπίζει επιμέρους θέματα οικονομίας, εμπορίου, μετακίνησης ανθρώπων και αγαθών, τηλεπικοινωνιών. Οι συζητήσεις από το 2014 δείχνουν να περνάνε σε μια φάση στασιμότητας χωρίς περισσότερα κοινά σημεία, και οι δύο πλευρές επιδιώκουν απλώς να εφαρμόσουν έμπρακτα τους όρους της ευρωπαϊκής συμφωνίας του 2013.⁸⁰

Παράλληλα, κατά τη δεκαετία του 2010 ανακύπτει εντονότερα το ζήτημα περί ιδιότητας μέλους της ΕΕ για τις δύο πλευρές. Κάτι τέτοιο αποτελεί μακροπρόθεσμο στόχο της Σερβίας και του Κοσόβου, και αυτό από μόνο του αποτέλεσε κινητήρια δύναμη για την εξεύρεση λύσεων και συμφωνιών εξομάλυνσης ανάμεσά τους. Στο σημείο αυτό η ευρωπαϊκή επιρροή στα δυτικά Βαλκάνια και συγκεκριμένα στην περιοχή Σερβίας και Κοσόβου είναι αδιαμφισβήτητη η μέγιστη.

76 Bátor, Osland & Mateja (2017), σελ. 13-14, 19.

77 Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008).

78 Bátor, Osland, & Mateja, (2017), σελ. 19-20.

79 Tzifakis (2013), σελ. 48.

80 Emini & Stakic (2018), σελ. 1-8.

Οι ΗΠΑ αποτελούν μεν σημαντικό παράγοντα, ωστόσο, το προβάδισμά τους δεν επιστρέφει μέχρι το 2020 με τη νέα συμφωνία στον Λευκό Οίκο υπό τον Αμερικανό Πρόεδρο Ντόναλντ Τραμπ. Η Σερβία κατέχει το προβάδισμα στην ενταξιακή της πορεία στην ΕΕ, καθώς έχει ήδη λάβει τον τίτλο του «υποψήφιου κράτους προς ένταξη» από το 2012 με τις διαπραγματεύσεις να πραγματοποιούνται μέχρι σήμερα. Η Ένωση έχει πολλάκις καταστήσει σαφές πως είναι επιθυμητή η οποιαδήποτε κοινά αποδεκτή συμφωνία των δύο μερών για την οριστική επίλυση του ΖτΚ και την περαιτέρω προώθηση του Κοσόβου στην ενταξιακή του πορεία. Ωστόσο, η νεοσύστατη και μερικώς αναγνωρισμένη Δημοκρατία πρέπει επιπρόσθετα να αποδείξει έμπρακτα μια σειρά από σημεία-όρους που σχετίζονται με την αποτελεσματικότητά του στον Κανόνα Δικαίου, στις κρατικές του δομές και υπηρεσίες, στα ανθρώπινα δικαιώματα, στη δικαιοσύνη και στην καταπολέμηση της διαφθοράς.⁸¹

Εν συντομία, η επιρροή της ΕΕ στις δύο εμπλεκόμενες πλευρές έχει αποτελέσει σημαντικότατο παράγοντα στην προώθηση της βελτίωσης των σχέσεών τους. Το έργο της, αν και έχει υποστεί κριτική σε περιορισμένο βαθμό από μικρότερα στρατόπεδα των δύο μερών, έχει γενικά χαρακτηριστεί θετικά από τους αξιωματούχους της Σερβίας και του Κοσόβου, αλλά και από εξωτερικούς παράγοντες. Η επιρροή της ΕΕ στο ΖτΚ πραγματοποιείται με τρεις τρόπους. Πρώτον, η μεσολάβηση για να έρθουν κοντά τα δύο μέρη και η φιλοξενία γύρων συνομιλιών έδωσε τη δυνατότητα στα μέρη να βρουν έτοιμο έδαφος ώστε να προβούν σε άμεσο διάλογο, κάτι το οποίο ήταν αδύνατο να αυτο-οργανωθεί λόγω της έχθρας και της πολιτικής άρνησής τους. Δεύτερον, οι κατευθυντήριες γραμμές που χάραξε η Ένωση αποτέλεσαν πρόδρομο της Συμφωνίας των Βρυξελλών το 2013, κι έπειτα οδηγό για περαιτέρω εξομάλυνση των σχέσεων, σύναψη νέων συμφωνιών, εφαρμογή μέτρων συμφιλίωσης και εξορθολογισμού, αφορμή για επιπλέον πολιτικό διάλογο. Τρίτον, η ΕΕ αποτελεί πλέον ανοικτά «προορισμό» και για τα δύο μέρη. Η επιθυμία των δύο οντοτήτων να καταφέρουν να αποτελέσουν εν τέλει κράτη-μέλη της Ένωσης, είναι από μόνη της ένας παράγοντας δημιουργίας νέων κινήτρων και πρωτοβουλιών για την κάθε πλευρά, έτσι ώστε να βελτιώσουν τις εσωτερικές τους πολιτικές διεργασίες σε συνδυασμό με την ομαλοποίηση των σχέσεών τους, δεδομένα τα οποία αποτελούν προϋποθέσεις για την μελλοντική τους ευρωπαϊκή πορεία.

81 Economides & Ker-Lindsay (2015), σελ. 1036-1040

4. Το χρονικό των σχέσεων Σερβίας-Κοσόβου

4.1 Η περίοδος 1945-1989

Αν και οι πρώτες αλβανοσερβικές σχέσεις και συγκρούσεις έχουν τις απαρχές τους ήδη στα τέλη του 19ου αιώνα, με αυτές να εκδηλώνονται και κατά τη διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων, οι πρώτοι επίσημοι θεσμοί των δύο πλευρών διαμορφώνονται στο μεταπολεμικό πλαίσιο, κατά τη διάρκεια της ηγεσίας της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας από τον Γιόσιπ Μπροζ Τίτο. Η σοσιαλιστική κυβέρνηση του Τίτο κατάφερε να καταστείλει αποτελεσματικά την ανάκυψη εκδηλώσεων εθνικιστικών κινημάτων στην έκταση όλης της χώρας. Ιδιαίτερα στο αλβανοσερβικό κομμάτι, αποδυνάμωσε αισθητά την ισχύ της Σερβίας θέτοντας μέτρα που ενδυνάμωσαν εκτενώς την αυτονομία των επαρχιών της Βοϊβοντίνα και του Κοσόβου με το να ιδρύσει αυτόνομες κυβερνήσεις στις δύο σερβικές επαρχίες. Την περίοδο αυτή το γιουγκοσλαβικό καθεστώς δε δείχνει να φοβάται για την ύπαρξη αποσχιστικών τάσεων στην περιοχή του Κοσόβου καθώς οι υπάρχουσες μυστικές ομάδες Αλβανών συνωμοτών θεωρούνται μεμονωμένες και αδύναμες. Αξιοσημείωτη, ωστόσο, είναι η αναφορά στο Επαναστατικό Κίνημα για την Ενότητα των Αλβανών του Αντέμ Ντεμάτσι που ίδρυσε το 1963, και αποτελεί τον πρώτο πολιτικό πυρήνα του μελλοντικού Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσυφοπεδίου (UÇK ή Ουτσεκά) της δεκαετίας του 1990. Ο Ντεμάτσι και οπαδοί των ιδεών του φυλακίστηκαν επανειλημμένα μέχρι και το 1990.⁸²

Κατά το διάστημα της δεκαετίας του 1960 το Ισλάμ ως θρησκεία βρέθηκε στο στόχαστρο των γιουγκοσλαβικών αρχών ωθώντας τους Αλβανούς και τους μουσουλμάνους Σλάβους είτε να αυτοανακηρύττονται τουρκικής εθνικής καταγωγής, είτε να μεταναστεύουν στην Τουρκία. Με τους Σέρβους και τους Μαυροβούνιους πολίτες να κυριαρχούν στη κυβέρνηση, στις δυνάμεις ασφαλείας και στο εργατικό δυναμικό της περιοχής, ολοένα και περισσότεροι Κοσοβάροι Αλβανοί στράφηκαν στην υποστήριξη της Αλβανίας και στην ιδέα της ανεξαρτησίας.⁸³

Στο ευρύτερο πλαίσιο της πολιτικο-οικονομικής κρίσης που πέρασε η Γιουγκοσλαβία το 1969, έλαβαν χώρα σε όλη το κράτος διαδηλώσεις, συμπεριλαμβανομένων και αυτών στο Κόσοβο. Αίτημα των Κοσοβάρων Αλβανών σε αυτή τη χρονική συγκυρία που ελήφθη υπόψη από την κυβέρνηση του Τίτο ήταν αυτό των φοιτητών του Κοσόβου σχετικά με την απουσία εκπροσώπησης της αλβανικής γλώσσας στα όργανα, τις υπηρεσίες και τα πανεπιστήμια της Γιουγκοσλαβίας. Ο Τίτο προχώρησε στην ίδρυση του ανεξάρτητου Πανεπιστημίου της Πρίστινα το 1970, χωρίς να θεωρείται παράρτημα του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου, καθώς και στην υπογραφή συμφωνίας

82 Robertson (2018).

83 Independent International Commission on Kosovo (2000), σελ. 35.

με την Αλβανία για την προμήθεια διδακτικών εγχειριδίων και χρήση τους στην επαρχία. Ως αποτέλεσμα, περισσότεροι Αλβανοί βρέθηκαν να κυριαρχούν στο τοπίο των αρχών της περιοχής, γεγονός που δημιούργησε φόβους στους Κοσοβάρους Σέρβους πολίτες για το μέλλον τους και την ενδεχόμενη μετατροπή τους σε πολίτες δεύτερης κατηγορίας από τη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση.⁸⁴

Το Κόσοβο ως τμήμα της Γιουγκοσλαβίας κατέλαβε μεγάλο βαθμού αυτονομία ιδιαίτερα το 1974 μέσα στο ομοσπονδιακό κράτος. Αυτό επετεύχθη με τη συνταγματική αναμόρφωση της ίδιας χρονιάς επιτρέποντάς το να διαθέτει όχι μόνο τη δική του διοίκηση και τοπική κυβέρνηση, αλλά και μια ουσιαστική συνταγματική, νομοθετική και δικαστική αυτονομία.⁸⁵ Το 1981 ξέσπασαν διαμαρτυρίες και πάλι στο Κόσοβο οι οποίες διογκώθηκαν σε ευρύτερη κοινωνική κλίμακα ξεκινώντας ξανά από τους Αλβανούς φοιτητές. Οι γιουγκοσλαβικές αρχές κήρυξαν τη Σοσιαλιστική Αυτόνομη Επαρχία του Κοσόβου (ΣΑΕΚ) σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, κίνηση που οδήγησε τους Κοσοβάρους Αλβανούς σε περισσότερες και εντονότερες πορείες με αιτήματα που σχετίζονταν με την επιθυμία περαιτέρω αυτονομίας στην περιοχή. Οι διαμαρτυρίες κατεστάλησαν με 4.200 συλλήψεις πολιτών, 1.500 αποβολές από το Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας και 11 θανάτους.⁸⁶

Η ανάληψη των καθηκόντων της προεδρίας της Γιουγκοσλαβίας το 1989 από τον Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς ήταν η αρχή του τέλους για την διευρυμένη αυτονομία της ΣΑΕΚ. Οι όποιες προνομιούχες διατάξεις αφαιρέθηκαν με την υιοθέτηση του νέου σερβικού συντάγματος στις 28 Σεπτεμβρίου του 1990.⁸⁷ Ο Σέρβος ηγέτης ανέθεσε με αυτόν τον τρόπο τον πλήρη έλεγχο της επαρχίας στο Βελιγράδι και το στάτους της επέστρεψε στην προ του 1968 κατάσταση. Η υιοθέτηση των νέων διατάξεων πέρασαν επιτυχώς και από το κοινοβούλιο του Κοσόβου παρά το γεγονός ότι η σύνθεσή του αποτελούταν τουλάχιστον από 70% Αλβανούς, καθώς οι περισσότεροι πίεστηκαν να ψηφίσουν υπέρ των νέων συνταγματικών μεταρρυθμίσεων υπό την παρουσία των αστυνομικών δυνάμεων του Βελιγραδίου. Πιο συγκεκριμένα, οι νέες διατάξεις έθεταν τον έλεγχο της αστυνομίας, των δικαστηρίων, των δυνάμεων ασφαλείας και της εξωτερικής πολιτικής στη Σερβία. Ως προς την παιδεία, μετέφεραν όλες τις συζητήσεις περί της ύλης, της χρηματοδότησης και της γλώσσας του εκπαιδευτικού συστήματος της επαρχίας στο Υπουργείο Παιδείας της Δημοκρατίας της Σερβίας.⁸⁸

84 Bokovoy, Irvine & Lilly (1997), σελ. 296, 301.

85 Independent International Commission on Kosovo (2000), σελ. 35-36.

86 Jović (2009), σελ. 184-186.

87 Με τον Μιλόσεβιτς να έχει τον πλήρη έλεγχο των τεσσάρων από τις οκτώ σε σύνολο Δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας η κοινή γνώμη άρχισε να θεωρεί πως υπονόμευε με τον τρόπο αυτό την Ομοσπονδία στο σύνολό της καθώς η ισορροπία της ισχύος κατέρρευε προκαλώντας ολοένα και περισσότερα αποσχιστικά κινήματα να εμφανίζονται. Το 1990 ο Μιλόσεβιτς, δεδομένων των καταστάσεων στις άλλες Δημοκρατίες οι οποίες άρχισαν σταδιακά να εγκαταλείπουν το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γιουγκοσλαβίας και να υιοθετούν δημοκρατικά πολυκομματικά συστήματα, ώθησε την κυβέρνησή του στην σύνταξη και υιοθέτηση του νέου σερβικού συντάγματος του 1990, με το οποίο μετονόμασε επίσημα πλέον τη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σερβίας σε Δημοκρατία της Σερβίας και υιοθέτησε επίσης το πολυκομματικό σύστημα.

88 Krieger (2001), σελ. 522.

4.2 Η περίοδος 1990-1999

Με την έναρξη της δεκαετίας του 1990, εγείρεται επίσημα ο κίνδυνος περί αυτόνομης έως και ημι-ανεξάρτητης Δημοκρατίας του Κοσόβου στους κυβερνητικούς θεσμούς της Γιουγκοσλαβίας. Πιο συγκεκριμένα, τον Ιούλιο του 1990 η Σερβική Συνέλευση ενέκρινε την απόφαση να καταστείλει την λειτουργία της τοπικής Συνέλευσης του Κοσόβου μετά την υπερψήφιση 114ων (από τους σε σύνολο 123) Κοσοβάρων Αλβανών αντιπροσώπων της τελευταίας, ενός ανεπίσημου ψηφίσματος βάσει του οποίου το Κόσοβο ανακηρυσσόταν ισάξια και ανεξάρτητη οντότητα μέσα στη ΣΟΔΓ. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, πολλοί από τους ίδιους αντιπροσώπους προχώρησαν στην ανακήρυξη του Συντάγματος του Κοσόβου. Τον Σεπτέμβριο του επόμενου έτους, οι Κοσοβάροι Αλβανοί διεξήγαγαν ένα ανεπίσημο δημοψήφισμα στο οποίο ψήφισαν στη συντριπτική τους πλειοψηφία υπέρ της ανεξαρτησίας. Τον Μάιο του 1992 προχώρησαν ακόμη και σε διεξαγωγή ανεπίσημων εκλογών για νέα Συνέλευση και Πρόεδρο της «Δημοκρατίας του Κοσόβου».^{89,90}

Το κλίμα στην ΣΑΕΚ γίνεται ακόμα πιο διχαστικό μεταξύ των Κοσοβάρων Αλβανών και των Σέρβων με το Βελιγράδι να προχωράει σε σταδιακή διαδικασία απόλυσης και εκτόπισης χιλιάδων Κοσοβάρων Αλβανών από τις θέσεις γιατρών, δασκάλων, καθηγητών, εργατών, αστυνομικών και δημοσίων υπαλλήλων. Το τοπικό δικαστήριο του Κοσόβου καταργείται και αφαιρούνται πολλοί δικαστές, ενώ παράλληλα αυξάνεται η αστυνομική βία εναντίων των Κοσοβάρων Αλβανών. Με την κατάσταση στη Γιουγκοσλαβία να μετατρέπεται σε γενικευμένη σύρραξη μεταξύ των αποσχιζόμενων νέων δημοκρατιών της Σλοβενίας, της Κροατίας και της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης εναντίον της κεντρικής κυβέρνησης, το Κόσοβο παραμένει σε όμοια κατάσταση με πριν, τεταμένη μεν, αλλά χωρίς την ανάκυψη μετώπων πολεμικών συγκρούσεων. Ωστόσο, κάτι τέτοιο φαίνεται να αλλάζει από τα μέσα περίπου της δεκαετίας όταν αρχίζει επίσημα πλέον να διαμορφώνεται ο αποκαλούμενος Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσόβου (UÇK). Η στρατιωτική αυτή ομάδα προωθούσε την ένοπλη αντίσταση και βίαιη απόκρουση των Σερβικών Αρχών. Από τα μέσα του 1996 ο UÇK εκκίνησε τις επιθέσεις στοχεύοντας σχεδόν αποκλειστικά τις

89 Η Δημοκρατία του Κοσόβου παρατίθεται μέσα σε εισαγωγικά καθώς το κείμενο αναφέρεται στην πρώτη Δημοκρατία όπως αυτή ανακηρύχθηκε τη δεκαετία του 1990, και όχι τη νέα Δημοκρατία που ανακήρυξε την ανεξαρτησία της το 2008. Η πρώτη Δημοκρατία αναφέρεται πολλές φορές στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία ως «Republic of Kosova» (κάνοντας δηλαδή χρήση της αλβανικής εκδοχής του ουσιαστικού Kosova ή ως «First Republic of Kosovo» (Πρώτη Δημοκρατία του Κοσόβου)). Η πρώτη Δημοκρατία αποτελεί σύμφωνα με τη βιβλιογραφία της Πολιτικής Επιστήμης πρωτο-κράτος ή οιονεί-κράτος (proto-state ή quasi-state), δηλαδή μια πολιτική οντότητα η οποία δεν αντικατοπτρίζει ένα πλήρως θεσμοθετημένο ή αυτόνομο κυρίαρχο κράτος, αλλά πρόδρομο αυτού με πολλά στοιχεία του. Η Δημοκρατία ήταν αναγνωρισμένη μόνο από την Αλβανία (Vidmar, J. (2009). Σελ. 789).

90 Klip & Sluiter (2001), σελ. 13.

γιουγκοσλαβικές ή επιμέρους σερβικές Αρχές. Από το 1997 και στη συνέχεια, οι Αρχές ανταπάντησαν με εντατικές επιθέσεις και επιχειρήσεις εναντίον ύποπτων βάσεων του UÇK και υποστηρικτών του στο Κόσοβο.⁹¹

Ο UÇK, αν και μεταξύ άλλων προήλθε από μέλη του κόμματος της Δημοκρατικής Λίγκας του Κοσόβου (LDK), διέφερε όχι στις επιδιώξεις του αλλά στον τρόπο πραγμάτωσής τους. Και οι δύο επιθυμούσαν την καταστολή καταπίεσης από το Βελιγράδι καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο το Κόσοβο ανεξάρτητο, ωστόσο, ο UÇK διαφωνούσε με την τακτική του εσωτερικού κανονισμού (internal rule) την οποία ακολουθούσε η Λίγκα, και κινούταν περισσότερο με την τακτική της ένοπλης διαμάχης. Συγχρόνως, ο UÇK αποζητούσε τελικώς την δημιουργία της Μεγάλης Αλβανίας ενός κράτους που θα εκτεινόταν και εκτός Αλβανίας-Κοσόβου, σε περιοχές της Σερβίας, της Β. Μακεδονίας και του Μαυροβουνίου. Ο Σουλεϊμάν Σελίμι, πρώην διοικητής του UÇK το διάστημα 1998-1999, υποστήριζε πως υπάρχει de facto ένα μεγάλο αλβανικό κράτος το οποίο δυστυχώς είχε διαμελισθεί από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, και πως ο UÇK πολεμούσε όχι απλά για να ελευθερώσει το Κόσοβο αλλά για να ενοποιήσει το αλβανικό έθνος. Αν και ο τότε Πρόεδρος της LDK υποσχόταν πως θα προστατέψει και θα διατηρήσει τα δικαιώματα της σερβικής μειονότητας στο Κόσοβο, ο UÇK ήταν λιγότερο ανεκτικός απέναντι σε μια τέτοια στάση, με τον Σελίμι να αναφέρει πως «οι Σέρβοι, οι οποίοι έχουν αίμα τα χέρια τους, θα πρέπει να εγκαταλείψουν το Κόσοβο».⁹²

Αν και γενικά στη βιβλιογραφία η έναρξη του πολέμου του Κοσόβου τοποθετείται συνήθως την άνοιξη του 1998, οι πρώτες συγκρούσεις λαμβάνουν χώρα ήδη από το 1997. Ο UÇK, αν και αρχικά ήταν μια μικρού μεγέθους στρατιωτική ομάδα, προκάλεσε τις πρώτες απώλειες στη σερβική πλευρά στα τέλη Γενάρη με αρχές Φλεβάρη του 1997. Οι συγκρούσεις πολλαπλασιάστηκαν στην πορεία σε αριθμό κατά τη διάρκεια της ίδια χρονιάς μεταξύ των ένοπλων Αλβανών και των σερβικών δυνάμεων σε πολλές περιστάσεις: τραυματισμός Σέρβου Πρύτανη του Πανεπιστημίου της Πρίστινα σε έκρηξη οχήματος (16 Ιανουαρίου), δολοφονία τριών Αλβανών από Σέρβο αστυνομικό (1 Φεβρουαρίου), τραυματισμός ενός και δολοφονία δύο Αλβανών που θεωρούνταν συνεργάτες της ομάδας από αστυνομική ενέδρα (26 Μαρτίου), τραυματισμός δύο Σέρβων αστυνομικών από πυρά (17 Μαΐου), πυρά κατά αστυνομικού οχήματος στο Ντόνιε Λιούπτσε χωρίς θύματα (19 Ιουνίου), σύγκρουση γιουγκοσλαβικού στρατού με δυνάμεις του UÇK στο χωριό Τζονάι με τραυματισμούς (8 Ιουλίου), επιθέσεις κατά δέκα αστυνομικών τμημάτων με ανάληψη της ευθύνης από τον UÇK (11-12 Σεπτεμβρίου), επίθεση με ρουκέτες σε καταλύματα Σέρβων προσφύγων στο Ντέτσανι (16-17 Οκτωβρίου) και άλλα πολλά περιστατικά.⁹³

91 Klip & Sluiter (2001), σελ. 13-14.

92 Phillips (2012), σελ. 69.

93 British Parliament (1999), σελ. 1-5.

Όλο αυτό το διάστημα η διεθνής κοινότητα και οι ευρωπαϊκοί θεσμοί βρίσκονται σε εγρήγορση: οι ΗΠΑ μεσολαβούν σε μικρού βεληνεκούς διαπραγματεύσεις, η ΕΕ προβαίνει πολλές φορές σε διαβήματα και ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ολλανδία, η Φιλανδία, η Ιταλία, η Γερμανία, το Λουξεμβούργο, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία, διαμεσολαβούν με κυβερνητικά πρόσωπά τους να φιλοξενούν συνομιλίες και εκφράζουν απόψεις, προειδοποιήσεις και προσωρινές λύσεις κατά τα διαστήματα διενέξεων. Καμία όμως δράση από τις παραπάνω δεν φαίνεται να έχει αποτέλεσμα. Το 1998, οι γενικευμένες αυτές διενέξεις εντείνονται με ιδιαίτερο επίκεντρο το χωριό Ντέτσανι το οποίο αποτέλεσε κατά τη διάρκεια του Πολέμου θέση οχυρού του ΥÇΚ. Με το Υπουργείο Εσωτερικών της Γιουγκοσλαβίας να αποστέλλει στρατεύματα στα σύνορα του Κοσόβου με σκοπό να εκκαθαρίσει την περιοχή από την παρουσία του ΥÇΚ, το ΝΑΤΟ επενέβη με την Επιχείρηση Αποφασισμένο Γεράκι (Operation Determined Falcon) με την επίβλεψη των γιουγκοσλαβικών συνόρων και των κινήσεων. Ένα ακόμα περιστατικό που επέφερε περαιτέρω σύγχυση στις σχέσεις των δύο εθνοτικών ομάδων ήταν οι φωτογραφίες του Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ⁹⁴ με στρατιώτες του ΥÇΚ, γεγονός που εξαγρίωσε τους Σέρβους ενώ ερμηνεύτηκε ως κίνηση υποστήριξης από τους Αλβανούς.⁹⁵

Στα μέσα του 1998, και εξαιτίας των έντονων εχθροπραξιών που λάμβαναν χώρα, συνίσταται η Αποστολή Διπλωματικών Παρατηρητών του Κοσόβου (KDOM), μια ανεξάρτητη ομάδα διεθνών διπλωματών και εκπροσώπων με σκοπό την παρακολούθηση και καταγραφή των καταστάσεων και των γεγονότων που εκτυλίσσονταν στην περιοχή. Τον Σεπτέμβριο με Οκτώβριο του ίδιου έτους η Αποστολή αλλάζει μορφή και ονομασία αποτελώντας πλέον τη Αποστολή Επαλήθευσης του Κοσόβου (KVM) υπό την αιγίδα του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE) και πραγματοποίησε μεταξύ άλλων δράσεων και την Αποστολή Μάτι του Αετού (Operation Eagle Eye). Με τον Μπιλ Κλίντον να κηρύττει εθνική κατάσταση έκτακτης ανάγκης εξαιτίας της ασυνήθιστης απειλής για την εθνική ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ,⁹⁶ το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ προχώρησε στην έγκριση του Ψηφίσματος 1199 με το οποίο εκφραζόταν έντονη ανησυχία για την υπερβολική και αδιάκριτη χρήση βίας από τις γιουγκοσλαβικές και σερβικές δυνάμεις ζητώντας την κατάπαυση πυρός και από τις δύο πλευρές της διένεξης.⁹⁷ Συγχρόνως, το ΝΑΤΟ έθεσε τον οργανισμό σε αυξημένο επίπεδο στρατιωτικής ετοιμότητας για ενδεχόμενη αεροπορική διαμεσολάβηση.⁹⁸ Ανάλογο ψήφισμα ήταν και το 1203,

94 Ο Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ (1941-2010) ήταν Αμερικανός διπλωμάτης και αρχιτέκτονας της Συμφωνίας του Ντέιτον το 1995 για την επίλυση του θέματος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και τη λήξη του πολέμου στην περιοχή.

95 Pike (χ.χ.).

96 Clinton (1998).

97 United Nations Security Council (1998 α').

98 NATO (1998).

στο οποίο προχώρησε ο ΟΗΕ μετά τη σφαγή στο Γκόρνιε Ομπρίνιε τον Σεπτέμβριο, με την δολοφονία 21 Κοσοβάρων Αλβανών μεταξύ των οποίων υπήρχαν και γυναικόπαιδα.⁹⁹

Η κατάπαυση του πυρός παραβιάστηκε τον Δεκέμβριο του 1998 με εχθροπραξίες να λαμβάνουν χώρα και κρίσιμο συμβάν τη δολοφονία του Σέρβου Δημάρχου του Κόσοβο Πόλιε, Ζβόνκο Μπόγιανιτς. Οι εχθροπραξίες συνεχίζονταν κανονικά και στην αρχή του 1999, ακόμα και κατά τη διάρκεια των συνομιλιών Ραμπουγιέ, μιας προς συζήτηση συμφωνίας που προϋπέθετε μεταξύ άλλων την ύπαρξη ξένων δυνάμεων (και ειδικά του ΝΑΤΟ) στην περιοχή ώστε να επιτευχθεί η ειρήνη μέσω μιας αυτόνομη κυβέρνησης στο Κόσοβο. Η άρνηση και απόρριψη της πρότασης από πλευράς της Γιουγκοσλαβίας (με υποστήριξη της από τη Ρωσία) σε συνδυασμό με τη σφαγή 45 Κοσοβάρων Αλβανών στο Ράτσακ¹⁰⁰ ήταν οι σταγόνες που ξεχείλισαν το ποτήρι για το ΝΑΤΟ και το αποκορύφωμα της σύγκρουσης μεταξύ ΟΥΚ και Σερβίας. Η άρνηση των Σέρβων στις προϋποθέσεις της συμφωνίας εντοπιζόνταν στη μεσολάβηση και την τοποθέτηση του ΝΑΤΟ στην περιοχή καθώς θεωρούσε ότι παραβίαζε την κυριαρχία της. Η σερβική μεριά, ωστόσο, έδειχνε να δέχεται τους όρους που αφορούσαν την αυτονομία του Κοσόβου και τις μη-στρατιωτικές διατάξεις, ενώ παράλληλα εξέφραζε προτίμηση στην τοποθέτηση άοπλων παρατηρητών του ΟΗΕ.^{101,102}

Στις 23 Μαρτίου του 1999, ο Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ επέστρεψε στις Βρυξέλλες ανακοινώνοντας πως οι ειρηνευτικοί διάλογοι απέτυχαν και εναπέθεσε το ζήτημα επισήμως πλέον στη διαχείριση του ΝΑΤΟ για στρατιωτική επέμβαση. Το απόγευμα της επόμενης μέρας, ο οργανισμός εκκίνησε τις βομβιστικές δράσεις του ενάντια στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Στους βομβαρδισμούς συμμετείχαν περίπου 1.000 αεροσκάφη του ΝΑΤΟ και ενώ αρχικά στόχευαν σημαντικές στρατιωτικές βάσεις και τη στρατιωτική αεροπορία της Γιουγκοσλαβίας, μετέπειτα η δράση εξελίχθηκε σε γενικευμένο βομβαρδισμό συμπεριλαμβανομένων και μικρότερων στόχων όπως τανκ, πυροβόλα και άλλοι μεμονωμένοι στόχοι. Η επιχείρηση διήρκεσε μέχρι τις 11 Ιουνίου.¹⁰³

Το ΝΑΤΟ σκότωσε κατά το διάστημα των επιθέσεων που πραγματοποιούσε και αθώους άμαχους πολίτες άλλων εθνικοτήτων σε μερικές περιστάσεις εξαιτίας λανθασμένων εκτιμήσεων. Κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών το ΝΑΤΟ εσφαλμένα στόχευσε και σκότωσε 50 περίπου Αλβανούς πρόσφυγες σε πορεία εξόδου τους, τους οποίους θεώρησε γιουγκοσλαβική στρατιωτική ομάδα. Ο οργανισμός αναγνώρισε το σφάλμα του πέντε μέρες αργότερα και οι Σέρβοι τον κατηγορήσαν για εσκεμμένη επίθεση. Οργή προκάλεσε επίσης τον Μάιο στην κινεζική κοινή γνώμη ο θάνατος τριών Κινέζων δημοσιογράφων μετά από βομβαρδισμό της κινεζικής πρεσβείας

99 United Nations Security Council (1998 β').

100 OSCE (1999), Part V: The Municipalities – Stimlje/Shtime.

101 Ingraο (2012), σελ. 332-333.

102 Caraccilo (2011), σελ. 44.

103 Solana (1999 β').

στο Βελιγράδι από τον οργανισμό. Στο NATO αποδόθηκε επίσης ο θάνατος τουλάχιστον 19 Κοσοβάρων Αλβανών μετά από επίθεση στη φυλακή Ντούμπραβα.¹⁰⁴

Ο Μιλόσεβιτς αναγνώρισε τη δυσκολία στην οποία είχε περιέλθει η Γιουγκοσλαβία και η ηγεσία του, και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός πως η Ρωσία – παρά την αντινατοϊκή ρητορική της – δε θα επενέβαινε, προχώρησε τον Ιούνιο στην αποδοχή της φιλανδορωσικής εκδοχής συμφωνίας που προτάθηκε. Η συμφωνία που υπογράφηκε στις 9 Ιουνίου ονομαζόταν Στρατιωτική Τεχνική Συμφωνία και έλαβε χώρα στο Κουμάνοβο της τότε ΠΓΔ της Μακεδονίας, θέτοντας επίσημα πλέον το τέλος του Πολέμου του Κοσόβου. Οι όροι της αν και προϋπέθεταν την ύπαρξη και μεσολάβηση των νατοϊκών στρατευμάτων, έθεταν απώτερα επικεφαλής τον ΟΗΕ.¹⁰⁵ Η έγκριση της συμφωνίας πέρασε από το γιουγκοσλαβικό κοινοβούλιο με το NATO στην πορεία να την επικυρώνει με τη σειρά του και αυτό, διακόπτοντας στις 10 Ιουνίου τις πολεμικές του επιχειρήσεις. Στις 12 Ιουνίου άρχισε η διαδικασία εισροής της Δύναμης του Κοσόβου (KFOR) στην περιοχή της επαρχίας του, η διεθνής ειρηνευτική δύναμη που συντάχθηκε υπό το NATO ώστε να δημιουργήσει και να διατηρήσει ασφαλές το Κόσοβο, με την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ βάσει του ψηφίσματος 1244, το οποίο δημιούργησε την Αποστολή Προσωρινής Διοίκησης των Ηνωμένων Εθνών στο Κόσοβο (UNMIK).¹⁰⁶

Στο ζενίθ της δράσης της, η KFOR διατηρούσε στρατιωτικό προσωπικό 50.000 ατόμων από 39 διαφορετικές χώρες, μέλη και μη-μέλη του NATO. Η εγκατάστασή της στο Κόσοβο χαιρετήθηκε από την αλβανική πλευρά με τους Κοσοβάρους να το υποστηρίζουν και να παρουσιάζουν ιδιαίτερα φιλοαμερικανική στάση. Η KFOR μεταφέρει σταδιακά από το 1999 μέχρι σήμερα πολλές αρμοδιότητες της στην Αστυνομία του Κοσόβου, στις Δυνάμεις Ασφαλείας του (KSF) και σε άλλες τοπικές αρχές έως ότου οι εθνικές κρατικές δυνάμεις της περιοχή γίνουν αυτάρκεις.¹⁰⁷

4.3 Η περίοδος 2000-2009

Με το ψήφισμα 1244, ο ΟΗΕ είχε ως βασικό σκοπό την δημιουργία ενός ασφαλούς κλίματος στην περιοχή του Κοσόβου και την επικράτηση της ειρήνης. Βασική προϋπόθεση για τον οργανισμό ήταν λοιπόν να ξεκινήσει ανθρωπιστικό έργο μεγάλης εμβέλειας και διασφάλιση της επιστροφής όλων των προσφύγων. Με το ψήφισμα γινόταν αποδεκτή η κυριότητα και εδαφική ακεραιότητα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας (ΟΔΓ), καλώντας όμως τη χώρα να αποδεχτεί την αυτονομία του Κοσόβου. Αν και ο UÇK είχε ήδη αποστρατικοποιηθεί κι

104 Abrahams (2001), σελ. 244-257, 437-452.

105 NATO (1999).

106 United Nations Security Council (1999).

107 NATO (2020 β').

έπειτα μετασχηματιστεί στα Σώματα Προστασίας του Κοσόβου (KPC), οι σερβικές δυνάμεις είχαν αποσυρθεί από την περιοχή, και την προστασία είχε επίσημα αναλάβει η KFOR, δεν άργησαν να λάβουν χώρα νέα περιστατικά βίας και εχθροπραξιών μεταξύ Κοσοβάρων Αλβανών και Σέρβων.

Το 2000 λαμβάνει χώρα η πρώτη αναταραχή μετά τη λήξη του Πολέμου, στην Μιτροβίτσα. Κατά τη διάρκεια μεταφοράς Σέρβων προσφύγων με λεωφορείο του ΟΗΕ τον Φεβρουάριο, το όχημα χτυπήθηκε με πύραυλο. Τον ίδιο μήνα, σερβική καφετέρια έγινε στόχος επίθεσης με χειροβομβίδα. Τα επεισόδια είχαν αποτέλεσμα να πεθάνουν οκτώ σε σύνολο άνθρωποι, να τραυματιστούν πολλοί Γάλλοι στρατιώτες της KFOR, και να καταστραφούν οχήματα της UNMIK.¹⁰⁸ Στις 6 Ιουνίου, χειροβομβίδα χρησιμοποιήθηκε εναντίον πλήθους Σέρβων που περίμεναν σε στάση λεωφορείου της πλατείας της πόλης Γκρατσάνιτσα. Η επίθεση τραυμάτισε τρεις ανθρώπους και είχε ως αποτέλεσμα το να ακολουθήσει διαμαρτυρία και αναταραχή στην πόλη.¹⁰⁹ Στις 12 Ιουλίου οι δυνάμεις του NATO βρήκαν στην άκρη του δρόμου κοντά στο χωριό Κλόκοτ τρεις τραυματισμένους ανθρώπους. Τα άτομα οδηγήθηκαν από την KFOR για περίθαλψη και διαπιστώθηκε ότι αποτελούσαν τρεις Σέρβους – έναν ορθόδοξο ιερέα και δύο εκπαιδευόμενους ιερείς – τους οποίους είχε επιτεθεί και τραυματίσει με αυτόματο όπλο Κοσοβάρος Αλβανός. Μαζί με τους τρεις άνδρες ήταν και ένα μικρό παιδί το οποίο δεν είχε υποστεί τραύματα. Το γεγονός προκάλεσε διαμαρτυρίες από Σέρβους που συγκεντρώθηκαν έπειτα στο εν λόγω χωριό.¹¹⁰

Το 2001 έφερε στο προσκήνιο τις κοινοβουλευτικές εκλογές του Κοσόβου στις 17 Νοεμβρίου. Σύμφωνα με τον OSCE, ο οποίος επέβλεπε τη διαδικασία προετοιμασίας τους και την πραγματοποίησή τους για την αποτροπή τυχόν επεισοδίων, οι εκλογές προχώρησαν περίφημα χωρίς ταραχές με μεγάλη συμμετοχή (63% στο σύνολο). Πρόεδρος του Κοσόβου εκλέχθηκε ο Ιμπραήμ Ρουγκόβα και Πρωθυπουργός ο Μπαϊράμ Ρετζέπι. Η διεξαγωγή, ωστόσο, των εκλογών κοινοβουλευτικού χαρακτήρα αποτελούσαν ένα νέο αρνητικό γεγονός για τη ΟΔΓ καθώς νομιμοποιούσε περαιτέρω την ανεξαρτητοποίηση της επίμαχης περιοχής μετά το πέρας του πολέμου.¹¹¹

Ήδη από το 2002, είχαν ξεκινήσει συζητήσεις στον πολιτικό τομέα της ΟΔΓ για την εγκατάλειψη του όρου «Γιουγκοσλαβία» και τον πολιτικό μετασχηματισμό του κράτους, γεγονός το οποίο πραγματοποιήθηκε την επόμενη χρονιά. Τον Φλεβάρη του 2003, το κοινοβούλιο της ΟΔΓ αποφάσισε την μετατροπή της Ομοσπονδίας σε συνομοσπονδία κρατών και έτσι δημιουργήθηκε η νέα Ένωση Κρατών της Σερβίας και του Μαυροβουνίου, κοινώς η Σερβία-Μαυροβούνιο.¹¹² Το έδαφος του Κοσόβου παρέμενε βάσει του ψηφίσματος 1244 του ΟΗΕ υπό τη Σερβία και ως εκ

108 Janssens (2015), σελ. 115.

109 NATO (2000).

110 Reuters (2000).

111 OSCE (2000).

112 BBC (2003).

τούτου, μια αυτόνομη περιοχή της ευρύτερης νέας συνομοσπονδίας, πάντα όμως υπό το καθεστώς διακυβέρνησης του ΟΗΕ.¹¹³

Τον Οκτώβριο του 2003, έλαβαν χώρα για πρώτη φορά επίσημες συνομιλίες μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου από το 1999. Οι συνομιλίες οργανώθηκαν από τον ΟΗΕ κι έλαβαν χώρα στη Βιέννη υπό την παρουσία του Βρετανού και τότε ΓΓ του ΝΑΤΟ Τζορτζ Ρόμπερτσον. Ο διάλογος δεν αφορούσε το τελικό στάτους της περιοχής αλλά πιο πρακτικά ζητήματα τα οποία σχετίζονταν με την επικοινωνία, τις μεταφορές, το εμπόριο και την οικονομία της περιοχής, καθώς και με την επιστροφή των προσφύγων και τις πληροφορίες για αγνοούντα άτομα.^{114,115} Στις 12 Δεκεμβρίου, ο ΟΗΕ εκδίδει και προτείνει το κείμενο “Standards for Kosovo” με το οποίο θέτει τις προδιαγραφές που πρέπει να πληροί το Κόσοβο ώστε να επιτύχει το πρότυπο Καλής Διακυβέρνησης. Σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις του ψηφίσματος 1244 και των διεθνών δρώντων που μεσολαβούν στο ζήτημα, δεν θα υπάρξει τελική απόφαση για το στάτους του Κοσόβου έως ότου αποδειχτεί πως το Κόσοβο πληροί τις προαναφερθείσες προδιαγραφές. Αυτές αφορούν μια πληθώρα πολιτικών τομέων όπως οι εκλογές, τα ιδρύματα, οι υπηρεσίες, η διακυβέρνηση, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, η Κοινωνία των Πολιτών, οι νόμοι, η οικονομία, η ελευθερία μετακίνησης, οι επίσημες γλώσσες, τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο διάλογος Πρίστινα-Βελιγραδίου και τα ΚΡΚ.¹¹⁶

Τον Μάρτιο του 2004, ξεκινούν νέες αναταραχές στο Κόσοβο από την διχοτομημένη πλέον πόλη της Μιτροβίτσα, στα οποία εξτρεμιστές Κοσοβάρους Αλβανοί εκκινούν μια σειρά επιθέσεων απέναντι σε Κοσοβάρους Σέρβους, αλλά και σε Ρομά και Ασκάλι κοινοτήτων. Η αναταραχή αυτή ήταν η πιο αιματηρή διεθνοτική διαμάχη από το 1999 με 27 νεκρούς και από τις δύο κοινότητες, με την καταστροφή 935 σπιτιών, 35 Ορθόδοξων εκκλησιών και νέο κύμα προσφύγων. Οι επιθέσεις επεκτάθηκαν και σε άλλες περιοχές του Κοσόβου με τους Αλβανούς να προβαίνουν σε ένα πογκρόμ εναντίον των Σέρβων στην Τσαγκλαβίτσα, στην Πρίστινα, στο Πετς, στο Λίπλιαν, στο Σβίνιαρε, στην Ντιακόβιτσα, στο Μπέλο Πόλιε, στη Σλάτινα, στο Κόσοβο Πόλιε, στο Όμπιλιτς και στο Πρίζρεν. Τα περιστατικά προκάλεσαν θύελλα αντιδράσεων στη Σερβία με πολίτες της χώρας να συναθροίζονται σε κεντρικές πλατείες του Βελιγραδίου, του Νόβι Σαντ και του Νις ώστε να διαμαρτυρηθούν για την καταπίεση των Κοσοβάρων Σέρβων. Πολλοί προέβησαν σε επιθέσεις εναντίον περιουσιών των μουσουλμάνων των πόλεων αυτών. Η σερβική κυβέρνηση καταδίκασε τη βία που δέχονταν οι Κοσοβάρους Σέρβοι κατηγορώντας τους Αλβανούς αυτονομιστές και παραλληλίζοντας τα γεγονότα με διαδικασία εθνοκάθαρσης.¹¹⁷

113 United Nations Security Council (1999).

114 Mason (2003).

115 NATO (2003).

116 UNMIK (2003).

117 Human Rights Watch (2004), σελ. 1-65

Αργότερα την ίδια χρονιά, η UNMIK έχει προετοιμάσει και δημοσιεύσει το κείμενο με τίτλο “Kosovo Standards Implementation Plan” το οποίο αποτελεί κατευθυντήριο για την εφαρμογή των προϋποθέσεων που περιλήφθηκαν στο κείμενο “Standards for Kosovo” του 2003. Το κείμενο δημοσιεύτηκε 31 Μαρτίου και περιλαμβάνει τα καταγεγραμμένα δεδομένα της χώρα, το πώς οφείλουν να μετατραπούν, τα χρονοδιαγράμματα, τους επικουρικούς οργανισμούς, και τι χρειάζεται ως προς τις διαδικασίες. Οι οκτώ σε σύνολο τομείς περιλαμβάνουν τα λειτουργικά δημοκρατικά ιδρύματα, τους κανόνες Δικαίου, την ελευθερία μετακίνησης, το ζήτημα επιστροφής προσφύγων, τα δικαιώματα των μειονοτήτων, την οικονομία, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, τον διάλογο Πρίστινα-Βελιγραδίου και τα Σώματα Προστασίας του Κοσόβου (KPC).¹¹⁸ Ως προς το κεφάλαιο του διαλόγου, σημειώνεται ότι εξαιτίας των γεγονότων αναταραχών του Μαρτίου, οι συζητήσεις των ομάδων διαλόγου των δύο μερών είχαν τεθεί σε παύση και πως σε ερώτημα της UNMIK για συνέχισή τους, η Σερβία-Μαυροβούνιο έδωσε αρνητική απάντηση μέχρι να ολοκληρωθεί και ο δεύτερος γύρος εθνικών εκλογών της. Μετά την επιτυχή του ολοκλήρωση στις 27 Ιουνίου, η UNMIK σημείωσε πως δεν υπήρξε απάντηση στις περαιτέρω προσκλήσεις της Σερβίας-Μαυροβουνίου για την συνέχισή.¹¹⁹

Στις 23 Οκτώβρη του 2004, έλαβαν χώρα οι δεύτερες κοινοβουλευτικές εκλογές του Κοσόβου από τις οποίες νικητής βγήκε ο Ιμπραήμ Ρουγκόβα της LDK και Πρωθυπουργός χρίστηκε ο Ράμους Χαραντινάι τη Συμμαχίας για το Μέλλον του Κοσόβου (AAK), με τον οποίο προχώρησαν σε συγκυβέρνηση. Οι εκλογές αυτές αποτέλεσαν τις πρώτες εκλογές του Κοσόβου που δεν διεξήχθησαν πλήρως υπό την αιγίδα του OSCE αλλά μόνο μερικώς, με τα ιδρύματα του Κοσόβου να συμμετέχουν για πρώτη φορά στη διοργάνωσή τους. Επιπλέον, οι εκλογές αυτές θεωρούνταν κρίσιμες καθώς η νέα κυβέρνηση που θα προέκυπτε θα αναλάμβανε περισσότερες κρατικές υποχρεώσεις εφόσον η UNMIK μετέφερε νέα καθήκοντα στους κρατικούς μηχανισμούς της χώρας, και επιπρόσθετα επειδή αναμενόταν η εκ νέου έναρξη συνομιλιών με τη Σερβία-Μαυροβούνιο από το νέο έτος. Από τις εκλογές απείχαν κατά μεγάλο ποσοστό οι σερβικές κοινότητες του Κοσόβου με αποτέλεσμα να μην υπάρξει εκλεγμένος Σέρβος πολιτικός στο κοινοβούλιο.^{120,121}

Στις 13 Φλεβάρη του 2005, ο τότε Πρόεδρος της Σερβίας-Μαυροβουνίου Μπόρις Τάντιτς, επισκέφτηκε την Πρίστινα, όντας ο πρώτος Σέρβος πολιτικός που επισκέφτηκε την περιοχή από το 1999. Η παρουσία του συνοδεύτηκε από στενή παρακολούθηση σωμάτων ασφαλείας προκειμένου να αποφευχθούν επεισόδια επιθέσεων από Κοσοβάρους Αλβανούς. Σε ομιλίες που έκανε, ο Τάντιτς

118 UNMIK (2004).

119 United Nations Security Council (2004), σελ. 14.

120 IBP, Inc. (2015), σελ. 23.

121 Janssens (2015), σελ. 203-204.

ανακοίνωσε ότι το Κόσοβο παραμένει επαρχία της Σερβίας, και πως θα υπερασπιστεί τα δικαιώματα της σερβικής μειονότητας. Παράλληλα κάλεσε τον ΟΗΕ να προβεί σε πιο αποτελεσματική επίβλεψη όλων των μειονοτήτων της περιοχής καθώς όπως αποδείχτηκε με τις εχθροπραξίες των Αλβανών κατά το προηγούμενο έτος, η επιτήρηση και υπερασπισή τους απέτυχε με αποτέλεσμα νεκρούς και τραυματίες.^{122,123}

Τον Μάρτιο του 2005, ο Πρωθυπουργός Ράμους Χαραντινάι παραπέμπεται σε δίκη στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY) στην Χάγη της Ολλανδίας. Το ICTY αποτελεί δικαστικό σώμα του ΟΗΕ και συστάθηκε το 1993 με το ψήφισμα 827 με σκοπό τη δίωξη των σοβαρών εγκλημάτων που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των Γιουγκοσλαβικών Πολέμων ώστε να εκδικαστούν οι αυτουργοί των εγκλημάτων. Το κατηγορητήριο ισχυριζόταν ότι ο Χαραντινάι, ως διοικητής του UÇK, διέπραξε εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και παραβιάσεις των νόμων μεταξύ Μαρτίου και Σεπτεμβρίου του 1998, ο φερόμενος σκοπός των οποίων ήταν να ασκήσει έλεγχο επί εδάφους, στοχεύοντας τόσο Σέρβους, Αλβανούς και Ρομά πολίτες. Ο Πρωθυπουργός παραιτήθηκε από τη θέση του και ταξίδεψε εθελούσια στη Χάγη, ενώ πίσω στο Κόσοβο υπηρεσιακός Πρωθυπουργός στη θέση του τέθηκε ο Αντέμ Σαλιχάι της LDK.¹²⁴

Τον Οκτώβριο, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ανακοίνωσε πως είχε έρθει πλέον η ώρα να εκκινήσει την πολιτική διαδικασία για τον καθορισμό του μελλοντικού καθεστώτος του Κοσόβου. Έναν μήνα αργότερα, ο τότε Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών Κόφι Ανάν διόρισε τον Μάρτι Αχτισάρι ως Ειδικό Απεσταλμένο για τις συνομιλίες περί του ζητήματος, γεγονός που χαιρέτισε το Συμβούλιο Ασφαλείας. Έπειτα, το Συμβούλιο προχώρησε στην έκδοση κατευθυντήριων αρχών για τη διαδικασία αντιμετώπισης και επεξεργασίας των σχετικών επιμέρους θεμάτων της τελικής απόφασης για το καθεστώς του Κοσόβου, οι οποίες περιλάμβαναν την ανάγκη έγκρισης από το ίδιο το Συμβούλιο.¹²⁵ Στις 17 Νοέμβρη, το Κοινοβούλιο του Κοσόβου υιοθέτησε ομόφωνα ψήφισμα που επιβεβαίωνε την πολιτική βούληση του λαού του Κοσόβου για ένα ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος.¹²⁶

Η έναρξη του 2006, ξεκινάει με τη δυσάρεστη είδηση του θανάτου του Ιμπραήμ Ρουγκόβα. Τη θέση του ως Πρόεδρος του Κοσόβου αναλαμβάνει ο Φατμίρ Σεϊντίου, ο μοναδικός υποψήφιος, που θα εκπροσωπεί πλέον το Κόσοβο ως ανώτατος ηγέτης του στις συνομιλίες. Η χρονιά που βρίσκεται μπροστά αποτελεί μια δύσκολη περίοδο διαλόγου και διαπραγματεύσεων μεταξύ της Σερβίας και του Κοσόβου ως προς τη κατάληξη στο ζήτημα του στάτους της περιοχής. Ο Μάρτι Αχτισάρι και ο Σόρεν Τζέσεν-Πέτερσεν, ο Ειδικός Εκπρόσωπος του ΟΗΕ για το Κόσοβο και

122 Reuters (2005).

123 AFP (2005).

124 International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (2005).

125 OSCE (2006), σελ. 2.

126 Assembly of Kosova (2005).

Διευθυντής της UNMIK, έχουν ήδη καταφθάσει και συναντηθεί με την Ομάδα Επαφής (“Contact Group”, αποτελούμενη από τις ΗΠΑ, το ΗΒ, τη Γαλλία, την Ιταλία, τη Ρωσία και τη Γερμανία) στη Βιέννη. Οι συνομιλίες ξεκινάνε σε ήπιο τόνο τον Φεβρουάριο με τον ΟΗΕ διαμεσολαβούντα, και τον Ιούλιο πραγματοποιούνται άμεσες συνομιλίες μεταξύ Σέρβου και Κοσοβάρου Αλβανού ηγέτη, οι πρώτες από το 1999. Η λύση, ωστόσο, για το καθεστώς του Κοσόβου δεν εξευρέθηκε και ο διάλογος απέτυχε καθώς η Σερβία ήταν πρόθυμη να δώσει τα πάντα εκτός από πλήρη ανεξαρτησία, ενώ το Κόσοβο ζητούσε μόνο την ανεξαρτησία του και τίποτε περισσότερο.¹²⁷

Ο Αχτισαάρι παρατηρώντας τις δια ζώσης συνομιλίες να αποτυγχάνουν επικοινωνήσε εκ νέου με τους Υπουργούς Εξωτερικών της Ομάδας Επαφής, η οποία έπειτα εξέδωσε μια αναφορά Τύπου στην οποία επιβεβαίωνε πως επιθυμεί να υπάρξει μια διαπραγματευτική διευθέτηση μέσα στο 2006 και πως υποστηρίζει τα σχέδια του Αχτισαάρι για την ανάπτυξη μια ολοκληρωμένη πρότασης. Τον Νοέμβριο, μετά από νέα επικοινωνία των δύο διαμεσολαβητών, ο Αχτισαάρι δήλωσε πως θα αναβληθεί η δημοσίευση του σχεδίου του στα δύο αντιμαχόμενα μέρη μέχρι να ολοκληρωθούν οι κοινοβουλευτικές εκλογές της Σερβίας στις 21 Ιανουαρίου του 2007.¹²⁸

Στις 3 Απριλίου 2007, δημοσιεύθηκε το Σχέδιο Αχτισαάρι, ή CSP (από το “Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement”), σύμφωνα με το οποίο το Κόσοβο θα γινόταν ανεξάρτητο (αν και δεν υπήρχε κάποια ξεκάθαρη αναφορά, ωστόσο, το περιεχόμενο περιέγραφε το Κόσοβο με προϋποθέσεις που το έθεταν έμμεσα). Το Σχέδιο περιλάμβανε γενικές αρχές για ένα ανεξάρτητο Κόσοβο, όπως η εφαρμογή της Δημοκρατίας, ο πολυεθνικός χαρακτήρας του νέου κράτους, τα δικαιώματα και οι ελευθερίες σε όλους τους πολίτες, η μη ενοποίησή του με καμία γειτονική χώρα, η ελεύθερη οικονομία του και η συνεργασία του με τη Σερβία για την επίλυση των όποιων εκκρεμοτήτων απέμεναν. Παράλληλα, η ανεξαρτησία του για ένα, ακαθόριστο αρχικά, διάστημα θα εποπτεύονταν από διεθνείς δρώντες και το Κόσοβο θα υιοθετούσε επίσημα το δικό του σύνταγμα.¹²⁹

Το Κόσοβο δέχτηκε το Σχέδιο ενώ η Σερβία το απέρριψε εξ αρχής, θέτοντας το ψήφισμα 1244 ως κύριο επιχείρημά της και δηλώνοντας πως δε θα δεχτεί οτιδήποτε παραβιάζει την εδαφική της ακεραιότητα. Οι ΗΠΑ και τα περισσότερα μέλη της ΕΕ επιδοκίμασαν την ενδεχόμενη εφαρμογή του Σχεδίου, ωστόσο, η Ρωσία ως μόνιμο μέλος του ΟΗΕ με δικαίωμα βέτο στάθηκε εμπόδιο στο να επικυρωθεί από τον ΟΗΕ. Παρά τα όσα νέα προσχέδια συντάχθηκαν, η Ρωσία σε κάθε περίπτωση απαντούσε πως θα δεν θα στεκόταν εμπόδιο μόνο εφόσον το τελικό Σχέδιο ήταν σύμφωνο και από τα δύο εμπλεκόμενα μέρη. Προκειμένου να βρεθεί μια νέα λύση, δημιουργήθηκε μια τριόκτα αποτελούμενη από μέλη της Ομάδας Επαφής των ΗΠΑ, της Ρωσίας και της ΕΕ, στην

127 BBC (2006 α’).

128 BBC (2006 β’).

129 United Nations Security Council (2007 α’).

οποία δόθηκε διάστημα 120 ημερών να επιλύσει το αδιέξοδο που είχε προκύψει. Η τελευταία συνάντηση της τρόικα έλαβε χώρα τον Δεκέμβριο, οπότε και εξέδωσε αναφορά στον ΓΓ του ΟΗΕ με τα συμπεράσματα και τις αποφάσεις της. Η τρόικα δήλωνε πως δεν κατέληξε σε κάποια κοινή συμβιβαστική λύση ελλείψει συναίνεσης των δύο εμπλεκόμενων μερών της διαμάχης.¹³⁰ Κατόπιν της αναφοράς, οι ηγέτες της ΕΕ συναντήθηκαν και αποφάσισαν να προχωρήσουν στην ίδρυση της Αποστολής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Επιβολή του Κράτους Δικαίου στο Κόσοβο, γνωστή ως EULEX (European Union Rule of Law Mission in Kosovo) η οποία σταδιακά θα αντικαθιστούσε την UNMIK και θα συνεισέφερε στην περαιτέρω διεύθυνση της ΕΕ στις εσωτερικές διεργασίες του Κοσόβου και του κτισίματος της πολιτικής του υπόστασης και του τομέα Δικαίου.¹³¹ Στις 4 Φεβρουαρίου 2008 η Αποστολή δημιουργήθηκε επίσημα.¹³²

Το τέλος του 2007 έληξε άδοξα με τη μη εξεύρεση κοινού παρονομαστή στις συνομιλίες για το ΖτΚ σε συνδυασμό με τις αντιδράσεις που προκάλεσε στη серβική πλευρά η εκλογή του Χασίμ Θάτσι στις κοινοβουλευτικές εκλογές του Κοσόβου στις 17 Νοεμβρίου. Ο Θάτσι, πρόεδρος του Δημοκρατικού Κόμματος του Κοσόβου (PDK) και πρώην ηγέτης του УÇΚ, ήταν υπέρμαχος της ανεξαρτητοποίησης του Κοσόβου και δήλωνε πως μετά την επίσημη λήξη των διαπραγματεύσεων Κοσόβου-Σερβίας υπό τον ΟΗΕ στις 10 Δεκέμβρη, θα κήρυττε επίσημα την ανεξαρτησία της χώρας. Έπειτα από παροτρύνσεις Ευρωπαίων αξιωματούχων ο Θάτσι ανέβαλε την ανακήρυξη, ωστόσο, εξακολουθούσε να δηλώνει δημόσια πως σύντομα θα υλοποιήσει την επιθυμία του λαού του Κοσόβου. Η δεύτερη πιο κρίσιμη κλιμάκωση στο ΖτΚ, μετά τον πόλεμο του 1998-1999, ήρθε στις 17 Φεβρουαρίου 2008, όταν επισήμως η Βουλή του Κοσόβου με τον Πρόεδρο Θάτσι κήρυξαν μονομερώς την ανεξαρτησία της Δημοκρατίας του Κοσόβου.¹³³

Την ίδια μέρα, το κοινοβούλιο της Σερβίας καταδίκασε την κίνηση αυτή και την χαρακτήρισε παράνομη παραθέτοντας ως εγχειρήματα τη μη συμφωνία της διακήρυξης με τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, το Σύνταγμα της Σερβίας, την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, το ψήφισμα 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και την Επιτροπή Μπαντιντέρ.¹³⁴ Οι серβικές κοινότητες του Κοσόβου εξεγέρθηκαν με τη σειρά τους μη δεχόμενες την απόσχισή τους από τη Σερβία και επεισόδια ξέσπασαν εναντίον των αρχών του Κοσόβου και των διεθνών ομάδων προστασίας, ιδιαίτερα στο βόρειο Κόσοβο. Τα γεγονότα αυτά αποτέλεσαν την τρίτη σε σειρά γενικευμένη αναταραχή εντός του Κοσόβου, μετά τα περιστατικά του 2000 και του 2004.¹³⁵ Επιπλέον, οι серβικές κοινότητες προχώρησαν στην διοργάνωση δικών τους εκλογών με σκοπό την

130 United Nations Security Council (2007 β').

131 Τζιφάκης (2009).

132 Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008).

133 Andrejevich (2020).

134 Serbian Government (2008).

135 Robinson (2008).

ανάδειξη δικής τους Συνέλευσης που ερχόταν σε αντίθεση με τα κυβερνητικά όργανα της Δημοκρατίας του Κοσόβου.¹³⁶

Συγχρόνως, επεισόδια και πορείες πραγματοποιήθηκαν και στη Σερβία, με πλήθος πολιτών να διαμαρτύρονται ενάντια στην μονομερή ανακήρυξη με πολλούς από αυτούς να επιτίθενται σε πρεσβείες των ΗΠΑ, της Σλοβενίας, της Κροατίας, της Τουρκίας, του ΗΒ, καθώς και σε άλλου τύπου δημόσιες ή ιδιωτικές ιδιοκτησίες και επιχειρήσεις. Τα πολιτικά πρόσωπα της χώρας επέκριναν κατ' επανάληψη στη δημόσια σφαίρα μέσω των ΜΜΕ την ανακήρυξη αλλά και διεθνείς οργανισμούς όπως τον ΟΗΕ, το ΝΑΤΟ και την ΕΕ. Παρόμοιες διαμαρτυρίες εξελίχθηκαν και στο εξωτερικό από Σέρβους, σε γειτονικές χώρες όπως η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο, και σε άλλες από τη σερβική διασπορά. Το σύνθημα που επικράτησε και εξακολουθεί να υπάρχει έκτοτε μέχρι και σήμερα είναι το “Kosovo je Srbija” (“Kosovo je Srbija”, δηλαδή το «Κόσοβο είναι Σερβία»).

Το κοινοβούλιο του Κοσόβου προχώρησε έπειτα στην πρόταση, ψήφιση και υιοθεσία του πρώτου επίσημου συντάγματος της χώρας τους επόμενους μήνες, ενώ παράλληλα πολλά μέρη της διεθνούς κοινότητας προχώρησαν στην αναγνώριση του νέου κράτους: πενήντα περίπου χώρες αναγνώρισαν τη Δημοκρατία του Κοσόβου μέχρι το τέλος του 2008, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, Γαλλία, Αλβανία, Τουρκία, ΗΒ, Αυστραλία, Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Βέλγιο, Ελβετία, Αυστρία, Ολλανδία, Νότια Κορέα και ΗΑΕ.¹³⁸ Η Σερβία προώθησε αίτημα στον ΟΗΕ με ερώτηση σχετικά με την νομιμότητα της ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, το οποίο ερώτημα έπειτα η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ έθεσε στο Διεθνές Δικαστήριο της Δικαιοσύνης (ευρέως γνωστό στην ελληνική ως Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης) τον Οκτώβριο του 2008. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε δύο χρόνια αργότερα, τον Ιούλιο του 2010, πως η εν λόγω διακήρυξη δεν παραβίασε το γενικό διεθνές δίκαιο επειδή αυτό δεν περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με τις διακηρύξεις ανεξαρτησίας, καθώς ούτε και το ψήφισμα 1244 του ΟΗΕ εφόσον αυτό δεν περιέγραφε το τελικό καθεστώς του Κοσόβου, και επειδή το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν είχε καταλήξει ή δηλώσει κάποια απόφαση ως προς το ζήτημα του καθορισμού του στάτους της περιοχής.¹³⁹

Με την υιοθεσία του νέου συντάγματος από το καινούργιο κράτος και την ωρίμανση διαφόρων επιμέρους κρατικών τομέων, το Συμβούλιο Ασφαλείας έκρινε πως ήταν καιρός να εκχωρηθούν ακόμα περισσότερα καθήκοντα της UNMIK στη χώρα. Σε συνδυασμό μάλιστα με την εγκατάσταση της EULEX το 2009 στην περιοχή, το Συμβούλιο προχώρησε σε μείωση του

136 Andrejevich (2020).

137 Alexander, Bartmanski, et al. (2012), σελ. 132-133.

138 Countries that have recognized Kosovo as an Independent State (χ.χ.).

139 International Court of Justice (2010).

προσωπικού της UNMIK κατά περίπου 70%. Τέλος, σημαντική εξέλιξη σε συνάρτηση με τα παραπάνω γεγονότα ήταν ο μετασχηματισμός των KPC στις Δυνάμεις Ασφαλείας του Κοσόβου (KSF) υπό την αιγίδα της KFOR και σύμφωνα με τις διατάξεις που προέβλεπε στο συγκεκριμένο κομμάτι το Σχέδιο Αχτισαάρι.¹⁴⁰ Με νέες διαμαρτυρίες και επεισόδια να λαμβάνουν έκταση στην Μιτροβίτσα τον Αύγουστο και τις πρώτες κοινοβουλευτικές εκλογές μετά την ανεξαρτησία του Κοσόβου να πραγματοποιούνται τον Νοέμβριο, το χάσμα μεταξύ Αλβανών και Σέρβων Κοσοβάρων εντείνεται, καθώς και οι σχέσεις της Σερβίας με το πλέον οιονεί ανεξάρτητο Κόσοβο το οποίο δεν βρίσκεται υπό τον έλεγχο της. Η αναγνώριση της Δημοκρατίας του Κοσόβου από ολόένα και περισσότερες χώρες και η ανάπτυξη διπλωματικών διμερών σχέσεων μαζί του εξόργισαν τη Σερβία η οποία αρνιόταν κατηγορηματικά να δεχτεί οποιαδήποτε μεταβολή στην εδαφική της ακεραιότητα.

4.4 Η περίοδος 2010-2019

Η επίσημη – μη δεσμευτική παρ' όλα αυτά – απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου ήταν άλλο ένα χτύπημα για τη Σερβία. Η νέα δεκαετία, ωστόσο, ξεκίνησε με εμπόδια και για το Κόσοβο. Η παραίτηση του Φατμίρ Σεϊντίου από το αξίωμα της Προεδρίας τον Σεπτέμβριο του 2010 ώθησε το Κόσοβο σε νέα πολιτική αστάθεια και σε κάλεσμα για νέες πρόωρες εκλογές. Οι εκλογές διήρκεσαν έναν ολόκληρο μήνα καθώς υπήρξε ανάγκη για ανακαταμέτρηση σε διάφορα εκλογικά κέντρα, καταγγελίες για νοθεία, ακόμα και εκ νέου ψήφιση. Το PDK του Θάτσι κέρδισε με οριακή πλειοψηφία.^{141,142}

Τον Μάρτιο του 2011, ξεκινούν οι πρώτες άμεσες συνομιλίες μεταξύ Σερβίας-Κοσόβου από την διακήρυξη της χώρας το 2008. Ο διάλογος ξεκίνησε χάρη στη διαμεσολάβηση της ΕΕ, και ήταν αποτέλεσμα διαδοχικών γεγονότων που έλαβαν χώρα μετά τη μη δεσμευτική απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαιοσύνης το προηγούμενο έτος. Πιο συγκεκριμένα, μετά την δυσάρεστη για τη σερβική πλευρά ετυμηγορία του Δικαστηρίου, η Σερβία προχώρησε στην κατάθεση ψηφίσματος στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ μαζί με την ΕΕ το οποίο καλούσε τις κυβερνήσεις Πρίστινα-Βελιγραδίου σε τεχνικές διαπραγματεύσεις. Το ψήφισμα έγινε αποδεκτό, πέρασε από τη Γενική Συνέλευση και εκκίνησε τις πρώτες συνομιλίες στις 8 Μαρτίου 2011 στις Βρυξέλλες.¹⁴³

Ο πρώτος γύρος του διαλόγου των Βρυξελλών διήρκεσε από τον Μάρτιο 2011 μέχρι τον Φεβρουάριο 2012 και είχε ως αποτέλεσμα να συναφθούν εννέα συμφωνίες, εκ των οποίων κάποιες

140 Kosovo Security Force [KSF] – History (χ.χ.).

141 Bytyci (2010).

142 Allcock (2020).

143 BBC (2011).

εφαρμόστηκαν πλήρως, κάποιες μερικώς και άλλες καθόλου. Ο δεύτερος γύρος ανέβασε το επίπεδο του διαλόγου σε πρωθυπουργικό επίπεδο και ήταν χάρη σε αυτή τη φάση που επετεύχθη η υπογραφή της Συμφωνίας των Βρυξελλών του 2013, επίσημα γνωστή ως «Πρώτη Συμφωνία για τις Αρχές που διέπουν την Εξομάλυνση των Σχέσεων». Η Συμφωνία θεωρήθηκε γιγαντιαίο κατόρθωμα και το σημείο μηδέν στη διαδικασία ομαλοποίησης των σχέσεων καθώς άγγιξε επίμαχα ζητήματα όπως η ασφάλεια, ο Κανόνας Δικαίου, οι αρμοδιότητες των τοπικών Αρχών στις σερβοκρατούμενες περιοχές του Κοσόβου και ο δικαστικός κλάδος. Η Συμφωνία περιλαμβάνει δεκαπέντε σημεία που αναφέρονται σε ένα εύρος θεμάτων, με το πιο σημαντικό αυτό το οποίο σχετίζεται με την ίδρυση της Κοινότητας/Ένωσης των Σερβικών Δήμων και την κατάλυση των σερβικών παράλληλων δομών στο βόρειο Κόσοβο.^{144,145}

Τα συμφωνηθέντα σημεία της Συμφωνίας αφορούν μια πληθώρα τομέων της πολιτικής, της οικονομίας και της κοινωνίας. Πιο αναλυτικά, το 2011 υπογράφηκαν οι Τελωνειακές Σφραγίδες που σχετίζονται με την άρση του εμπάργκο από μεριάς της Σερβίας εις βάρος του Κοσόβου επιτρέποντας την ελεύθερη διακίνηση αγαθών. Συμπληρωματικά, υπογράφηκε η Ελευθερία της Μετακίνησης η οποία δίνει το δικαίωμα στους πολίτες των δύο περιοχών να μετακινούνται νόμιμα μεταξύ των συνοριακών γραμμών με τα αναγνωρισμένα πλέον έγγραφά τους. Επιπλέον, συμφωνήθηκε η σάρωση, αντιγραφή και επικύρωση όλων των πολιτικών εγγράφων και η παραχώρηση αντιγράφων της Σερβίας στο Κόσοβο μέσω της συμφωνίας περί των Βιβλίων Πολιτικών Μητρώων. Τελευταίο σημείο συμφωνίας του 2011 ήταν η αμοιβαία αναγνώριση των πτυχίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μεταξύ των μερών, όμως δεν υπήρξε πρόοδος στην εφαρμογή του.¹⁴⁶

Το 2012, υπογράφηκε η Ολοκληρωμένη Διαχείριση Συνόρων/Σημείων (IBM) η οποία έθεσε τα έξι κοινά σημεία διέλευσης των συνόρων. Λίγη πρόοδο έκανε η Περιφερειακή Αντιπροσώπευση και Συνεργασία του ίδιου έτους με την οποία το Κόσοβο θα εκπροσωπούταν ως περιοχή με την συμπερίληψη αστερίσκου που θα αναφερόταν στο ψήφισμα 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Δικαιοσύνης σχετικά με την ανεξαρτησία του Κοσόβου. Χωρίς να πραγματοποιήσει πρόοδο στην πορεία ελλείπει οργανωτικού πλάνου των μερών, υπογράφηκε το 2012 η συμφωνία Ενέργειας. Πλήρως όμως κατάφερε να εφαρμοστεί η συμφωνία Τηλεπικοινωνιών το 2013 με το Κόσοβο να λαμβάνει τον τριψήφιο κρατικό τηλεφωνικό κωδικό +383.¹⁴⁷

144 Emini & Stakic (2018), σελ. 1-2.

145 Bátor, Osland & Peter (2017), σελ. 25-26, 28.

146 Emini & Stakic (2018), σελ. 4.

147 Όπως παραπάνω.

Το 2013, η Συμφωνία των Βρυξελλών όπως προαναφέρθηκε, έφερε πολλά νέα και χρήσιμα σημεία προς επίλυση με την εφαρμογή τους. Πλήρως εφαρμόστηκαν τα συμφωνηθέντα σημεία περί Δικαστικού Κόδου και Αστυνομίας, έπειτα μερικώς εφαρμόστηκαν τα μέτρα της Ασφάλειας και της ίδρυσης της Κοινότητας Σερβικών Δήμων για τις τέσσερις σερβικές επαρχίες του βόρειου Κοσόβου. Άλλες υποενότητες των κειμένων των μέτρων της συμφωνίας σχετικά με την Κοινότητα τα οποία αφορούσαν τις γενικές αρχές και την έκταση των εξουσιών αυτής, δεν εφαρμόστηκαν καθώς το σχέδιο στάλθηκε στο Συνταγματικό Δικαστήριο του Κοσόβου προκειμένου να εξεταστεί η νομιμότητα της ενδεχόμενης εφαρμογής του.¹⁴⁸

Τα διάφορα μέρη της Συμφωνίας έχουν υπάρξει πολλές φορές σημεία διαφορούμενης σημασίας και διττής, διαφορετικής ερμηνείας από την κάθε πλευρά. Η επιστροφή του διαλόγου σε τέτοια μέρη υπήρξε συχνή κατά τις συνομιλίες. Επίμαχο σημείο αναφορικά με τη διαφορούμενη αυτή πτυχή ήταν η IBM του τεχνικού πρωτοκόλλου. Καθώς λοιπόν το κείμενο αναφερόταν στην έννοια του συνόρου, το Κόσοβο ερμήνευε το σημείο αυτό ως περιγραφή δύο διακριτά διαφορετικών χωρών με διαχωριστικά σύνορα μεταξύ τους, ενώ από την άλλη η Σερβία εκλάμβανε το σύνορο ως διαχειριστική συνοριακή γραμμή στο εσωτερικό της χώρας που αφορούσε απλά την οριοθέτηση της επαρχίας της.¹⁴⁹

Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων πρώτων χρόνων των συνομιλιών, δηλαδή κατά το διάστημα 2011-2015, υπήρξε μεγάλη πρόοδος και κινητικότητα στο διάλογο, τη διαπραγμάτευση, την υπογραφή νέων σημείων, και την εφαρμογή πολλών εξ' αυτών. Ο διάλογος Πρίστινα-Βελιγραδίου, αναβαθμίστηκε σε μια υψηλού επιπέδου πολιτική διαδικασία με τη διαμεσολάβηση της Ύπατης Εκπροσώπου της ΕΕ. Καθώς τα δύο μέρη δεν έδειχναν να υποχωρούν στο βασικό αίτημα τους – η Σερβία στο να μην αναγνωρίσει κανενός είδους ανεξαρτησία και το Κόσοβο να μη δεχτεί οποιουδήποτε είδους υπαγωγή στη Σερβία χωρίς να είναι ανεξάρτητο – οι συνομιλίες βασίστηκαν από την αρχή στα λιγότερα επιμέρους ζητήματα που ήταν ευκολότερο να επιλυθούν ή να συμφωνηθούν και να βασίσουν σε αυτά τη σταδιακή εξομάλυνση των σχέσεών τους. Παρ' όλα τα εμπόδια και τις όποιες ενδογενείς πολιτικές ή κοινωνικές αντιδράσεις στο εσωτερικό των δύο χωρών, οι διαπραγματεύσεις προχώρησαν ομαλά με τα μέρη να δείχνουν αποφασιστικότητα και πνεύμα συνεργασίας υπό την αιγίδα της ΕΕ.¹⁵⁰

Η Συμφωνία των Βρυξελλών, και συγκεκριμένα η επιμέρους συμφωνία ίδρυσης της Σερβικής Κοινότητας Δήμων αποτέλεσε το πιο θετικό γεγονός των διαπραγματεύσεων. Χάρη σε αυτή, οι σερβοκρατούμενοι δήμοι του Κοσόβου, δηλαδή αυτοί στο βόρειο Κόσοβο και ορισμένοι περικλειστοί στο νοτιοανατολικό μέρος της περιοχής, θα αποκτούσαν καταστατικό και δικά τους

148 Emini & Stakic (2018), σελ. 4-5.

149 Malazogu & Institute D4D (2011), σελ. 3, 14.

150 Ευρωπαϊκή Επιτροπή & Ύπατη Εκπρόσωπος της ΕΕ (2013), σελ. 2-3.

όργανα βάσει των αντίστοιχων που υπάρχουν στο υπόλοιπο Κόσοβο και ως αποτέλεσμα θα λάμβαναν ρόλο αντιπροσώπευσης στην κεντρική κυβέρνηση. Με αυτόν τον τρόπο οι Κοσοβάρτοι Σέρβοι, μέσα στο υφιστάμενο αμφισβητούμενο ασταθές καθεστώς που επικρατούσε, λάμβαναν ενός είδους αντιπροσωπευτική ισχύ εντός του υφιστάμενου νομικού πλαισίου της Δημοκρατίας του Κοσόβου. Η συμφωνία αυτού του μέτρου ήταν μεγάλη υποχώρηση και για το Κόσοβο, καθώς έδινε ιδιαίτερο καθεστώς ημι-αυτονομίας στον σερβικό πληθυσμό του, αλλά φυσικά και για τη Σερβία, που δεχόταν οι ομοεθνείς της να υπαχθούν σε ένα ξένο διοικητικό και πολιτικό σύστημα της αυτοδιοικούμενης πλέον, πρώην επαρχίας της.¹⁵¹

Ωστόσο, η πορεία από το 2016 κι έπειτα έδειξε να επιβραδύνεται και να μην σημειώνεται πρόοδος στις επόμενες συναντήσεις. Τα μέρη δεν υπέγραψαν νέες συμφωνίες, ενώ συγχρόνως προσπαθούσαν να εφαρμόσουν τα σημεία και τους όρους των ήδη συναφθέντων κειμένων σε όποια από τα οποία είχαν ανακύψει προβλήματα. Το μεγαλύτερο μάλιστα κατόρθωμα της δημιουργία της Κοινότητας Σερβικών Δήμων, έχοντας μπλοκάρει μερικώς από την παραπομπή του στο Συνταγματικό Δικαστήριο του Κοσόβου, δεν είχε προχωρήσει στην πλήρη εφαρμογή του.¹⁵²

Το 2017 έφερε νέες ταραχές στις σχέσεις Σερβίας-Κοσόβου με την πορεία τρένου από το Βελιγράδι στην Μιτροβίτσα του βόρειου Κοσόβου, πρώτη φορά μετά το 2008. Το τρένο ήταν βαμμένο στα χρώματα της σερβικής σημαίας και πάνω του αναγραφόταν το σύνθημα *Kosovo je Srbija* (=Το Κόσοβο είναι Σερβία) σε πολλές γλώσσες. Το εσωτερικό του τρένου κοσμούσαν από αγιογραφίες σημαντικών για τη σερβική εκκλησία ορθόδοξων προσώπων και από άλλα ορθόδοξα σύμβολα. Η κυβέρνηση της Δημοκρατίας του Κοσόβου στην είδηση της έλευσης του τρένου απέστειλε αστυνομικές δυνάμεις στον σιδηρόδρομο στα σύνορα με τη Σερβία, οι οποίες σταμάτησαν την είσοδο του τρένου στο Κόσοβο. Η κίνηση εξαγρίωσε τη σερβική κυβέρνηση που έκανε λόγο για «παιχνίδια πολέμου» από μεριάς των Κοσοβάρων Αλβανών πολιτικών, καθώς και την σερβική κοινότητα στο Κόσοβο η οποία διαδήλωσε στη Μιτροβίτσα για τη διακοπή της διέλευσης. Ο τότε Σέρβος Πρόεδρος της χώρας Τόμισλαβ Νίκολιτς έκανε λόγο για παρέμβαση του σερβικού στρατού εάν κριθεί απαραίτητο για την προστασία των Σέρβων της περιοχής.¹⁵³

Η έναρξη του 2018, υπήρξε δυσάρεστη για τις σχέσεις Σερβίας-Κοσόβου προκαλώντας μια σύντομη αλλά εκρηκτική δυσχέραση στο μεταξύ τους κλίμα. Η είδηση αφορά τη δολοφονία του Όλιβερ Ιβάνοβιτς, εξέχοντος Σέρβου πολιτικού στο Κόσοβο και ενεργού μέλους στις πολιτικές διεργασίες του σερβικού πληθυσμού της περιοχής από το 1999. Ο ίδιος, σε συνέντευξή του το προηγούμενο έτος, είχε αναφερθεί στην επίγνωσή του περί ύπαρξης «αποφασισμένων αντιπάλων» του και στο φόβο του για τη σωματική του ακεραιότητα. Καθώς είχε κατηγορηθεί στο παρελθόν

151 Ευρωπαϊκή Επιτροπή & Ύπατη Εκπρόσωπος της ΕΕ (2013), σελ. 8.

152 Bátor, Osland & Peter (2017), σελ. 26-27.

153 Όπως παραπάνω, σελ. 30.

και καταδικαστεί για εγκλήματα πολέμου, αναφερόμενα στον Πόλεμο του Κοσόβου, το πρόσωπό του αποτελούσε μια εχθρική φιγούρα για τους Κοσοβάρους Αλβανούς. Ο Ιβάνοβιτς εκτελέστηκε με έξι σφαίρες έξω από τα γραφεία του κόμματός του μέσω ενός εν κινήσει οχήματος. Η πολιτική σκηνή του Κοσόβου αποδοκίμασε το γεγονός: ο Κοσοβάρος Πρωθυπουργός Χαραντινάι καταδίκασε το έγκλημα και εξέφρασε τα συλλυπητήριά του στην οικογένεια του πολιτικού, κάνοντας λόγο για κινητοποίηση των Αρχών του Κοσόβου με σκοπό την εξεύρεση των δραστών. Ωστόσο, πρόσθεσε πως δε θα δεχτεί οποιαδήποτε εξωτερική παρέμβαση στις έρευνες της αστυνομίας και άλλων υπηρεσιών του Κοσόβου, μομφή προς τη Σερβία και τη διάθεσή της να εμπλακεί στο ζήτημα ερευνών μέσω των παράλληλων θεσμών της στο βόρειο Κόσοβο.¹⁵⁴

Επίσης, κατά τη διάρκεια του 2018, νέος κύκλος συζητήσεων των δύο αντίπαλων πλευρών ήρθε στο προσκήνιο καθώς είχαν προηγηθεί μέσα στο έτος νέες διπλωματικές νίκες για τη Σερβία: το σερβικό Υπουργείο Εξωτερικών υποστήριξε ότι έπεισε 12 χώρες να αποσύρουν την αναγνώριση της Δημοκρατίας του Κοσόβου, μεταξύ των οποίων ήταν η Μαδαγασκάρη, το Σουρινάμ, το Μπουρούντι, η Παπούα Νέα Γουινέα, το Λεσότο, και η Δομινικά. Επιπλέον, η Σερβία κατάφερε να μπλοκάρει τις ενταξιακές διαδικασίες του Κοσόβου στην INTERPOL και την UNESCO, αν και η νέα χώρα κατάφερε και έγινε μέλος του ΔΝΤ, της Παγκόσμιας Τράπεζας, της FIFA και της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Ο άμεσος διάλογος που έλαβε χώρα τον Αύγουστο του 2018 έφερε στην επιφάνεια μια μέχρι τώρα ανήκουστη επιλογή λύσης του ΖτΚ και σπανιότερη για τον διπλωματικό κλάδο, την ανταλλαγή εδαφών.¹⁵⁵

Η λεγόμενη «διόρθωση συνόρων» που συζητήθηκε θεωρήθηκε μια πιθανή διέξοδος από τη διαμάχη των δύο πλευρών και μια νέα βάση για βελτίωση των σχέσεων μεταξύ τους. Αν και δεν παρατέθηκε επίσημα ούτε κάποιο σχέδιο-πλάνο, αλλά ούτε και κάποια στερεή πρόταση, ήταν γενικώς αποδεκτή η θέση από κυβερνητικούς αξιωματούχους των πλευρών και από τα ΜΜΕ ότι η ανταλλαγή θα αφορούσε την παράδοση των τεσσάρων σερβοκρατούμενων επαρχιών του βόρειου Κοσόβου στη Σερβία, με αντάλλαγμα την προσάρτηση των σερβικών περιοχών της κοιλάδας του Πρέσεβο με αλβανική πλειοψηφία, παρακείμενων στο νοτιοανατολικό Κόσοβο. Μία τέτοια ανταλλαγή κρίνει πολλά πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα.¹⁵⁶

Αρχικά, η ανταλλαγή θα έκανε πιο ομοιογενή την εθνική σύνθεση των χωρών, καθώς η κάθε περιοχή θα έφερνε στο νέο κράτος ομοεθνή πληθυσμό. Έπειτα, το στάτους του βόρειου Κοσόβου θα επιλύονταν, με μοναδικούς εναπομείναντες σερβικούς δήμους στο Κόσοβο τους μικρότερους στο κεντροανατολικό τμήμα του. Το θέμα της κακής μεταχείρισης των Αλβανών της Σερβίας θα τακτοποιούνταν και αυτό με τη σειρά του καθώς οι κύριοι αλβανικοί πληθυσμοί της θα

154 Γιάνγεβιτς & Αναστασοπούλου (2018).

155 Russell (2019), σελ. 6.

156 Bashota & Dugolli (2019), σελ. 140-141.

μεταφέρονταν στους Κοσοβάρους ομοεθνείς τους. Η περαιτέρω εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών θα ήταν δεδομένη, τουλάχιστον ως έναν βαθμό, γεγονός που θα ικανοποιούσε το Κόσοβο για την πορεία της διεθνούς αναγνώρισής του, τη Σερβία για την επίλυση της διπλωματικής της διαμάχης, και τέλος και για τα δύο μέρη εξίσου με την διάνοιξη των ευρωπαϊκών προοπτικών τους για την ενταξιακή τους πορεία στην ΕΕ αλλά και στο ΝΑΤΟ. Θετικές αντιδράσεις είχε η πρόταση της «διόρθωσης συνόρων» από τις ΗΠΑ, την Αυστρία και την τότε Ύπατη Εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, Φεντερίκα Μογκερίνι. Ωστόσο, αρνητικά αξιολογούσαν μια ενδεχόμενη τέτοια κίνηση η Γερμανία, το ΗΒ, το Λουξεμβούργο, η Φινλανδία, η Αλβανία και το Μαυροβούνιο.^{157,158}

Από την άλλη μεριά, τα μειονεκτήματα μιας τέτοιας προοπτικής είναι εξίσου σημαντικά και προβληματικά. Η διχοτόμηση μιας περιοχής και έπειτα προσάρτησή της σε γειτονικό κράτος βάσει εθνικών γραμμών θα ανέγειρε ερωτήματα ως προς τα σύνορα και το μέλλον άλλων πολυεθνικών κρατών στην περιοχή, όπως η Βοσνία-Ερζεγοβίνη με τη Σερβική Δημοκρατία και την Ομοσπονδία Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, καθώς και η Βόρεια Μακεδονία με την αλβανική πλειοψηφία στις βορειοδυτικές της περιφέρειες. Έπειτα, αυτό ίσως αποτελούσε το κουτί της Πανδώρας για χώρες με τοπικές αλλοεθνείς πλειονότητες όπως το Μαυροβούνιο με την αλβανική πλειοψηφία σε νότιους δήμους του, η Σερβία με μεγάλο πληθυσμό Ούγγρων στην επαρχία Βοϊβοδοντίνα και η νότια Αλβανία με πλειοψηφία ελληνικού πληθυσμού.^{159,160}

Η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία με τη σημαντικά μεγάλη επιρροή της στη σερβική πολιτική, σε συνδυασμό με τη θρησκευτική βαρύτητα του Κοσόβου για την ιστορία της Σερβίας, αντιτάχθηκε εξ αρχής στην ιδέα θεωρώντας ορθά πως η αποδοχή της θα σήμαινε αυτόματα την εγκατάλειψη αξιώσεων στο έδαφος του υπόλοιπου Κοσόβου. Η αλβανική πλευρά εξέφρασε και αυτή εμφανώς από την αρχή την αντίθεσή της σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο πλάνο καθώς θα χάσει περισσότερα από όσα θα κερδίσει. Το βόρειο Κόσοβο αποτελεί στρατηγικής σημασίας περιοχή λόγω των ορυχείων Τρέπτσα, πλούσιων σε άνθρακα, μόλυβδο, ψευδάργυρο, άργυρο, νικέλιο, κοβάλτιο, χαλκό, σίδηρο και βωξίτη. Επιπρόσθετα, στην περιοχή υπάρχει η λίμνη Γκαζιβόντε, η οποία παρέχει πόσιμο νερό στη χώρα. Η περιοχές της κοιλάδας του Πρέσεβο είναι λιγότερο παραγωγικές και διαθέτουν αισθητά πιο αδύναμη βιομηχανία. Ο Θάτσι υπήρξε αρχικά ο μόνος Κοσοβάρους Αλβανός πολιτικός που έδειξε να διάκειται θετικά προς την ιδέα, με αντίπαλό του τη συντριπτική πλειοψηφία του κοινοβουλίου. Αλλά ακόμη και ο ίδιος αργότερα, τον Νοέμβριο του 2018, δήλωσε πως ο διαχωρισμός περιοχών βάσει εθνικών ομάδων είναι εκτός των σχεδίων. Τέλος,

157 Russell (2019), σελ. 7.

158 Marsi (2018).

159 Gray & Heath (2018).

160 T.J. of The Economist (2018).

ακόμα και η σερβική μειονότητα του Κοσόβου εξέφρασε αρνητική στάση απέναντι σε ενδεχόμενη ανταλλαγή, καθώς κάτι τέτοιο σήμαινε τον αυτόματο αποκλεισμό των υπόλοιπων περικλειστων αποσπασμένων σερβικών πλειοψηφικά δήμων, διασκορπισμένων στη Δημοκρατία του Κοσόβου.¹⁶¹

Το 2019 οι εξελίξεις των συνομιλιών δεν έφεραν κάποια νέα πρόταση στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και οι όποιες συναντήσεις κυβερνητικών αξιωματούχων των δύο πλευρών πραγματοποιήθηκαν, απλά συνέχισαν τη ροή του διαλόγου. Έχοντας επίσημα πλέον απορρίψει την προοπτική ανταλλαγής εδαφών, οι δυο πλευρές εστίασαν σε επιμέρους ζητήματα συνεργασίας και βελτίωσης της λειτουργίας κοινωνικών και οικονομικών τομέων. Η Σύνοδος Κορυφής των Δυτικών Βαλκανίων στο Πόζναν της Πολωνίας, η οποία λαμβάνει χώρα ετησίως από το 2014 στο πλαίσιο της λεγόμενης Διαδικασίας του Βερολίνου για τη διεύρυνση της ΕΕ, επιβεβαίωσε ότι δεν είχε υπάρξει ουσιαστική πρόοδος με κάποιο νέο πλάνο ή συμφωνία για το ΖτΚ.¹⁶²

Η πολιτική στο Κόσοβο εστίασε στις εσωτερικές κρατικές διεργασίες κατά τη διάρκεια του 2019 και ιδιαίτερα στις μεταρρυθμίσεις που σχετίζονται με την ευρωπαϊκή του πορεία, μέσω της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης. Η ΕΕ εξέφρασε πολλάκις την δυσαρέσκειά της απέναντι στους επιβεβλημένους δασμούς στα σερβικά προϊόντα από μεριάς του Κοσόβου στο τέλος του 2018, αναφέροντας πως αυτό έρχεται αντίθετα στο πνεύμα της Κεντρικής Ευρωπαϊκής Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου και πως η άρση τους πρέπει να γίνει προτεραιότητα της κυβέρνησης της περιοχής προκειμένου να συνεχιστεί ανεμπόδιστα ο διάλογος των δύο μερών.¹⁶³ Τον Αύγουστο του 2019, η KFOR υπεβλήθη σε μια διαδικασία εξορθολογισμού και απλοποίησης της δομής της. Υπό τη νέα οργανωτική δομή, οι πολυεθνικές περιφέρειες ομάδων μάχης επαναπροσδιορίστηκαν ως περιφερειακές διοικήσεις. Η ανατολική περιφερειακή διοίκηση (RC-E, δηλαδή Regional Command – East) περιλαμβάνει πλέον τον γαλλικό, τον βρετανικό και τον αμερικανικό τομέα με έδρα το στρατόπεδο Μπόντστιλ, ενώ η δυτική περιφερειακή διοίκηση (RC-W, δηλαδή Regional Command – West) περιλαμβάνει τον ιταλικό και τον γερμανικό τομέα με έδρα το στρατόπεδο Βιλιάτζιο Ιτάλια.¹⁶⁴

161 Walker & MacDowall (2018).

162 Vukadinović (2019).

163 European Commission (2019), σελ. 3-5.

164 NATO (χ.χ.).

Η υπογραφή της Συμφωνίας του 2020 στον Λευκό Οίκο.

5. Η συμφωνία του 2020 και περαιτέρω προοπτικές σχεδίων/συμφωνιών

Με το ΖτΚ να έχει μείνει στάσιμο κατά τη διάρκεια του 2019, σποραδικές συνομιλίες μεταξύ των δύο μερών συνέχισαν να πραγματοποιούνται με σχετικά ήσσονος σημασίας ζητήματα που περισσότερο είχαν στόχο την εξομάλυνση επιμέρους λειτουργικών ζητημάτων στο εσωτερικό της Δημοκρατίας του Κοσόβου, την οργάνωση και δημόσια διοίκηση των σερβικών δήμων στην περιοχή, και τέλος τις διμερείς σχέσεις Κοσόβου-Σερβίας σε ό,τι αφορά τον οικονομικό τομέα, το εμπόριο, την μετακίνηση ανθρώπων και μεταφορά αγαθών μεταξύ τους, τα ζητήματα ενέργειας και επικοινωνιών, κ.ο.κ. Μέσα σε αυτό το κλίμα, τον Απρίλιο του 2020 το Κόσοβο ήρε τους δασμούς της τάξης του 100% που είχε προηγουμένως επιβάλλει στα εισαγόμενα σερβικά προϊόντα αλλά και σε αυτά της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από το 2018. Η άρση του δασμολογίου για τα βοσνιακά προϊόντα πραγματοποιήθηκε αμέσως ενώ για τα σερβικά μέσω σταδιακής διαδικασίας.¹⁶⁵

Η διεθνής πίεση συμπεριλαμβανομένης της αμερικανικής, ώθησε στο Κόσοβο στην συγκεκριμένη κίνηση, ωστόσο, η κυβέρνηση έντεχνα έθεσε προϋποθέσεις με το πρόσχημα της αμοιβαιότητας. Πιο αναλυτικά, το Κόσοβο έθεσε νέους κανονισμούς για την διέλευση σερβικών εμπορευμάτων που θα υποχρέωναν τα σερβικά αγαθά να «έρχονται σε συμφωνία με το Σύνταγμα και τη νομοθεσία του Κοσόβου». Κάτι τέτοιο ήταν άκρως προβληματικό για τις διμερείς σχέσεις των χωρών και εξαιτίας του ανέκυπταν νέα ζητήματα καθώς η όποια αποδοχή τέτοιων κανονισμών από τη σερβική κυβέρνηση θα σήμαινε έμμεση αναγνώριση του ανεξάρτητου Κοσόβου.¹⁶⁶ Ακόμα και οι ΗΠΑ, μέσω της πρεσβείας τους στην Πρίστινα, εξέφρασαν τον προβληματισμό τους απέναντι στους προαναφερθέντες όρους εξηγώντας πως κάτι τέτοιο θα έπληττε αρνητικά και την οικονομία του ίδιου του Κοσόβου.¹⁶⁷

5.1 Η συμφωνία οικονομικής εξομάλυνσης του 2020

Νέα πρόοδος φάνηκε να πραγματοποιείται μετά από μερικά χρόνια πολιτικής αδράνειας και έλλειψης εξεύρεσης νέων κοινών σημείων, από τον Σεπτέμβριο του 2020. Έναν χρόνο προηγουμένως, είχε προηγηθεί η τοποθέτηση και διορισμός του Ρίτσαρντ Γκρένελ, πρώην πρεσβευτή των ΗΠΑ στη Γερμανία, στη θέση του Ειδικού Προεδρικού Απεσταλμένου για τις

165 Holroyd (2020).

166 Bami (2020).

167 U.S. Embassy Pristina (2020).

διαπραγματεύσεις ειρήνης Κοσόβου-Σερβίας από τον τότε Πρόεδρο των ΗΠΑ, Ντόναλντ Τραμπ. Ο Γκρένελ ανέλαβε τα καθήκοντα της νέας του θέσης φέρνοντας τα δύο μέρη και πάλι κοντά σε νέες συνομιλίες με την επιτυχή συμφωνία επαναφοράς των αεροπορικών πτήσεων μεταξύ Πρίστινα-Βελιγραδίου πρώτη φορά μετά από δύο δεκαετίες.¹⁶⁸

Ο Γκρένελ αρχικά οργάνωσε νέα διάσκεψη για τα δύο μέρη τον Ιούνιο του 2020 η οποία όμως ακυρώθηκε εν όψει της δικαστικής παραπομπής του Κοσοβάρου Προέδρου Θάτσι. Νέες συναντήσεις κανονίστηκαν στις 3 και 4 Σεπτεμβρίου στον Λευκό Οίκο τις οποίες κατηύθυναν ο Γκρένελ μαζί με τον Ρόμπερτ Ο'Μπράιεν, τον τότε προεδρικό Σύμβουλο Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ. Στις 4 Σεπτεμβρίου, τη δεύτερη της διήμερης διάσκεψης, ανακοινώθηκε η υπογραφή νέας συμφωνίας μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου από τον Σέρβο Πρόεδρο Αλεξάνταρ Βούτσιτς και τον Κοσοβάρο Πρωθυπουργό Αβντουλάχ Χότι. Η υπογραφή έλαβε χώρα στο προεδρικό δωμάτιο εργασίας του Λευκού Οίκου γνωστό ως «Οβάλ Γραφείο» με την παρουσία του Προέδρου Τραμπ. Το περιεχόμενο της συμφωνίας έχει να κάνει με την οικονομική εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο μερών και επαινέθηκε εκτός από αξιωματούχους των κυβερνήσεων των ΗΠΑ, της Σερβίας και του Κοσόβου, από της Ρωσίας και του Ισραήλ επίσης. Ο Πρόεδρος Τραμπ χαρακτήρισε τη μέρα αυτή ιστορική.¹⁶⁹

Τα δεδομένα, ωστόσο, της συμφωνίας δεν ήταν όπως παρουσιάστηκαν αρχικά. Πρώτο σημείο το οποίο πρέπει να τονιστεί είναι ότι τυπικά τα δύο μέρη δεν υπέγραψαν μια εξ' ολοκλήρου διμερή συμφωνία, καθώς ο τελευταίος όρος του κειμένου περιλαμβάνει το Ισραήλ. Δεύτερο σημείο στο οποίο πρέπει να δοθεί έμφαση είναι ότι τα δύο μέρη δεν υπέγραψαν δύο πανομοιότυπα έγγραφα της συμφωνίας, καθώς από τους σε σύνολο 16 όρους, πανομοιότυποι είναι οι πρώτοι 15 ενώ ο τελευταίος και 16ος, ο οποίος αναφέρεται στο Ισραήλ, αποτελείται από διαφορετικό κείμενο για τη Σερβία και άλλο για το Κόσοβο. Πιο αναλυτικά, οι όροι έχουν ως εξής:¹⁷⁰

1. Εφαρμογή της συμφωνίας για τον εθνικό αυτοκινητόδρομο Πρίστινα-Βελιγραδίου από τα δύο μέρη, όπως υπογράφηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2020.
2. Εφαρμογή της συμφωνίας για τη σιδηροδρομική σύνδεση Πρίστινα-Βελιγραδίου από τα δύο μέρη, που επίσης υπογράφηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2020.
3. Συνεργασία των δύο μερών με τη Διεθνή Οικονομική Εταιρεία Ανάπτυξης των ΗΠΑ (U.S. International Development Finance Corporation) και την τράπεζα EXIM (Export-Import Bank of the United States) για να καταστούν λειτουργικά τα εξής:
 - 3.1. Αυτοκινητόδρομος Ειρήνης
 - 3.2. Σιδηροδρομικές γραμμές Πρίστινα-Μέρνταρε και Νις-Πρίστινα

168 Eddy (2020).

169 Ballhaus & Pancevski (2020).

170 Exit News (2020).

- 3.3. Οικονομική υποστήριξη μικρομεσαίων επιχειρήσεων
- 3.4. Άνοιγμα διεθνούς πλήρους λειτουργίας γραφείου για τη Διεθνή Οικονομική Εταιρεία Ανάπτυξης των ΗΠΑ στο Βελιγράδι
4. Άνοιγμα και λειτουργία των εγκαταστάσεων στο κοινό σημείο διέλευσης στο Μέρνταρε.
 5. Συμμετοχή των δύο μερών στη μικρή ζώνη Σένγκεν μαζί με Αλβανία και Β. Μακεδονία.
 6. Αμοιβαία αναγνώριση πτυχίων και επαγγελματικών πιστοποιητικών.
 7. Συνεργασία των δύο μερών με το Υπουργείο Ενέργειας των ΗΠΑ και με άλλα εκάστοτε αρμόδια αμερικανικά όργανα για τη διεκπεραίωση μελετών που αφορούν την εκμετάλλευση της λίμνης Γκαζίβοντε στα σύνορα των δύο χωρών.
 8. Διαμοιρασμός και εφαρμογή ποικιλίας στις προμήθειες ενέργειας των δύο μερών.
 9. Απαγόρευση χρήσης εξοπλισμού 5G που ελήφθη από μη έμπιστους προμηθευτές και αφαίρεση τέτοιων ήδη εγκατεστημένων εξοπλισμών στις δύο χώρες.
 10. Χρήση εξοπλισμού και προγραμμάτων για πιο διεξοδικό έλεγχο στα αεροδρόμια και τις πτήσεις, ανταλλαγή τέτοιου είδους πληροφοριών μεταξύ των μερών, και συνεργασία με τις αντίστοιχες ενέργειες των ΗΠΑ στα Βαλκάνια.
 11. Προώθηση της ανεξιθρησκίας, προστασία θρησκευτικών τοποθεσιών, ναών και μνημείων της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, και αποκατάσταση των εβραϊκών περιουσιών που απέμειναν από την εποχή του Ολοκαυτώματος.
 12. Συνεργασία των δύο μερών για την εύρεση των αγνοουμένων από τις εχθροπραξίες των προηγούμενων ετών καθώς και για την αποκατάσταση των εσωτερικά εκτοπισμένων προσφύγων.
 13. Διεθνής προώθηση από πλευράς των δύο μερών της αποποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας στις 69 χώρες που ισχύουν τέτοιοι νόμοι.
 14. Πλήρης επίσημη καταγραφή και προσδιορισμός της Χεζμπολάχ ως διεθνή τρομοκρατική οργάνωση από τα δύο μέρη και λήψη μέτρων που θα περιορίσουν οποιαδήποτε δραστηριότητα της οργάνωσης στην κυριαρχία τους.
 15. Το Κόσοβο δεν θα προβεί σε αιτήσεις για λήψη ιδιότητας μέλους σε διεθνείς οργανισμούς για έναν χρόνο. Η Σερβία δεν θα παροτρύνει χώρες να ανακαλέσουν την αναγνώριση του Κοσόβου για επίσης έναν χρόνο.

Το 16ο σημείο για τη Σερβία είχε ως εξής:

16. Συμφωνία από μεριάς της Σερβίας για άνοιγμα εμπορικού γραφείου και υπουργικών κρατικών γραφείων στην Ιερουσαλήμ στις 20 Σεπτεμβρίου, και μετακίνηση της σερβικής πρεσβείας στην Ιερουσαλήμ μέχρι την 1η Ιουλίου, 2021.

Το 16ο σημείο για το Κόσοβο περιλάμβανε το παρακάτω:

16. Το Κόσοβο και το Ισραήλ συμφωνούν να αναγνωρίσουν αμοιβαία η μία χώρα την άλλη ως κρατικές οντότητες.

Όπως φαίνεται, το τελευταίο σημείο διαφέρει στο έγγραφο της Σερβίας και του Κοσόβου και έχει να κάνει με αντίστοιχη διμερή διπλωματική πράξη με το Ισραήλ. Σε συνδυασμό με το κοινό περιεχόμενο του 14ου σημείου, ο Τραμπ έκανε λόγο για μια σπουδαία μέρα για την ειρήνη στη Μέση Ανατολή για τρεις λόγους. Πρώτον, ο προσδιορισμός της συιτικής στρατιωτικο-πολιτικής οργάνωσης Χεζμπολάχ ως τρομοκρατική οργάνωση, και μάλιστα όχι μόνο από τη Σερβία, αλλά και από το Κόσοβο του οποίου η πληθυσμιακή πλειοψηφία είναι μουσουλμανική, αποτελεί μια μεγάλη νίκη για την αμερικανική διπλωματία. Δεύτερον, η αμοιβαία αναγνώριση του Ισραήλ με το Κόσοβο, φέρνει άλλο ένα μουσουλμανικό κράτος στο «στρατόπεδο» του Ισραήλ απέναντι στην εχθρικά προσκείμενη παγκόσμια ισλαμική κοινότητα κρατών. Τρίτον, η μεταφορά και εγκατάσταση της σερβικής πρεσβείας στην Ιερουσαλήμ από το Τελ Αβίβ, νομιμοποιεί ακόμα περισσότερο στα μάτια του Ισραήλ, των ΗΠΑ και της διεθνούς κοινότητας ευρύτερα την πόλη ως εν δυνάμει πρωτεύουσα του Ισραήλ, παρά τις όποιες αντιδράσεις του ισλαμικού κόσμου, τις αποδοκimasίες μερών της δυτικού κόσμου και τις συστάσεις του ΟΗΕ.¹⁷¹

Το 14ο σημείο μαζί με τους δύο διαφορετικούς 16ους όρους της συμφωνίας, αποτελούν μια έντεχνη διπλωματική τακτική των ΗΠΑ υπέρ του σταθερού και χρόνιου συμμάχου του Ισραήλ, καθώς και για την αμερικανική εβραϊκή κοινότητα και το εβραϊκό λόμπι της αμερικανικής πολιτικής. Η Χεζμπολάχ δημιουργήθηκε με αφορμή την ισραηλινή επέμβαση στον Λίβανο το 1982 και είχε εξαρχής, συνεχίζοντας μέχρι σήμερα, αιώνιο εχθρό της το Ισραήλ. Με το να καταδικαστεί επισήμως από ακόμα δύο κράτη ως τρομοκρατική οργάνωση εκπληρώνει τα συμφέροντα της Δύσης και συγκεκριμένα της αμερικανικής πολιτικής. Επιπλέον, το Ισραήλ αποκτά άλλο ένα μουσουλμανικό κράτος που το αναγνωρίζει ως νόμιμο, και από την άλλη πλευρά ένα ακόμα χριστιανικό κράτος που το αναγνωρίζει την αξίωση της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσας.¹⁷²

Σε ό,τι αφορά τα υπόλοιπα 15 σημεία της συμφωνίας, αναδεικνύεται ευκρινώς ο οικονομικής φύσεως χαρακτήρας της συμφωνίας με μερικές έμμεσες πολιτικές προοπτικές. Τα 15 σημεία δείχνουν να ευνοούν και τα δύο μέρη: η οικονομική ομαλοποίηση της περιοχής, η δημιουργία νέων τομέων σύμπραξης, η περισσότερο στενή συνεργασία των μερών, η διευθέτηση ζητημάτων που είτε ήταν αντικείμενο διαμάχης είτε δεν είχαν συζητηθεί, η μεσολάβηση των ΗΠΑ με τη συνδρομή υλικοτεχνικής αρωγής και χρηματικής βοήθειας, είναι όλα ωφέλιμα σημεία που θα

171 Fraioli (2020), σελ. 7.

172 The Economist (2020).

προσφέρουν κέρδη στις δύο πλευρές. Επιπρόσθετα, η υπογραφή και εφαρμογή της μίνι Σένγκεν στα δυτικά Βαλκάνια αποτελεί ένα οικονομικής και πολιτικής φύσεως πλεονέκτημα, ενώ σε συνδυασμό με την προώθηση της αποποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας στις 69 χώρες (και μάλιστα πλειοψηφικά μουσουλμανικές) παγκοσμίως που την απαγορεύουν με αυστηρές ποινές φυλάκισης, βασανιστηρίων, έως και θανάτωσης, θα βοηθήσουν στο να φέρουν και τα δύο μέρη πιο κοντά στην ΕΕ και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Τέλος, η προώθηση της ανεξιθρησκίας με την προστασία των σερβικών ορθόδοξων μνημείων στο έδαφος του Κοσόβου, τα οποία έχουν πληγεί από τις εχθροπραξίες της δεκαετίας του 1990 μέχρι και σήμερα, ίσως καθησυχάσει τη Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία και τη σερβική κυβέρνηση, ενώ συγχρόνως η σύσταση οργάνων για την εύρεση των πτωμάτων των αγνοουμένων από τον Πόλεμο και μετά, ίσως απαλύνει σε έναν μικρό βαθμό την έχθρα ανάμεσα στις πλευρές και βοηθήσει στο να κλείσουν περισσότερες εκκρεμότητες του Πολέμου του Κοσόβου.

Όπως αναφέρθηκε, η συμφωνία αποτελεί μια οικονομική και πολιτική συμφωνία ευνοϊκή για τα δύο μέρη της, αλλά φυσικά και για τις ΗΠΑ ως μεσολαβητή και μετέχοντα σε επιμέρους σημεία, καθώς και για το Ισραήλ ως έναν επιπρόσθετο εμπλεκόμενο χάρη στη διαμεσολάβηση των ΗΠΑ με την προσθήκη των δύο διαφορετικών 16ων όρων. Ωστόσο, φαίνεται ότι η Σερβία είναι η λιγότερο ευνοημένη από τη συμφωνία για πολλούς λόγους γεγονός που δημιουργεί αμφιβολίες για το πόσο δίκαιοι και όμοια καταναμεμένοι ήταν οι όροι, πόσο καλή ή όχι ήταν η σερβική διπλωματία, και εάν υπάρχουν άλλες άγνωστες στην κοινή γνώμη πληροφορίες για τις συνθήκες υπό τις οποίες έλαβαν χώρα οι διασκέψεις και οι συνομιλίες.¹⁷³

Η Σερβία αρχικά δεν κερδίζει τίποτα ως προς τον 16ο όρο, παρά μόνο το Ισραήλ. Στην περίπτωση του Κοσόβου, αυτό κερδίζει την αναγνώρισή του από το κράτος του Ισραήλ, όμως η Σερβία ευνοεί απλώς το Ισραήλ με το να αναγνωρίζει έμμεσα την Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσά του χωρίς κανένα αμοιβαίο αντάλλαγμα. Μάλιστα, η αναγνώριση του Κοσόβου από το Ισραήλ αποτελεί ένα αρνητικό για τη διεθνή θέση της Σερβίας. Δεν είναι γνωστό γιατί η σερβική πλευρά δέχθηκε να προχωρήσει στην υπογραφή της συμφωνίας με την παρούσα μορφή χωρίς να υπάρξει κάποια περαιτέρω διαπραγμάτευση ειδικότερα στον 16ο όρο και των δύο εγγράφων. Επιπλέον, παρά τα κοινά πλεονεκτήματα της συμφωνίας, η Σερβία και πάλι βρίσκεται σε μειονεκτική θέση καθώς το Κόσοβο, ενώ δεν αναγνωρίζεται επίσημα ως κρατική οντότητα και η φύση της συμφωνίας είναι κατά κύριο λόγο οικονομική, αντιμετωπίζεται σαν ένας ισάξιος κρατικός παράγοντας με ίσα δικαιώματα και κέρδη. Κάτι τέτοιο είναι βεβαίως θετικό και επικερδές για το Κόσοβο, εποικοδομητικό για τις σχέσεις του με τις ΗΠΑ, και πρόσφορο για την πορεία της θέσης και της αντιμετώπισής του στη διεθνή κοινότητα.

173 The Economist (2020).

Οι αντιδράσεις της διεθνούς κοινότητας ήταν μικτές. Θετικές ήταν φυσικά των τεσσάρων άμεσων ή έμμεσων μερών που εμπλέκονται στη συμφωνία: η Σερβία, το Κόσοβο, οι ΗΠΑ και το Ισραήλ προχώρησαν πολλάκις μέσω κυβερνητικών εκπροσώπων και αξιωματούχων σε εγκωμιαστικές δηλώσεις για τη σύναψη της συμφωνίας. Οι αρνητικές κριτικές της συμφωνίας ήταν, ωστόσο, έντονες με πρώτες και κύριες αυτές του ισλαμικού κόσμου και ιδιαίτερα αυτής του Αραβικού Συνδέσμου,¹⁷⁴ των Παλαιστινιακών Αρχών και της Τουρκίας. Και οι τρεις αποδοκίμασαν την κίνηση Κοσόβου-Σερβίας να ανοίξουν πρεσβείες στην Ιερουσαλήμ αντί στο Τελ Αβίβ, και οι Παλαιστινιακές Αρχές συγκεκριμένα άσκησαν έντονη κριτική στον Τραμπ, χαρακτήρισαν απαράδεκτη και αδικαιολόγητη την επίθεση αυτή στον παλαιστινιακό λαό και τα δικαιώματά του, ενώ τέλος τόνισαν ότι με την κίνηση αυτή τα δύο μέρη έρχονται σε αντίθεση με τα ψηφίσματα του ΟΗΕ σχετικά με το καθεστώς της Ιερουσαλήμ ως κατεχόμενη πόλη από το Ισραήλ και το Παλαιστινιακό Ζήτημα.¹⁷⁵

Η ΕΕ εξέφρασε ανάμικτες απόψεις σχετικά με την υπογραφή της συμφωνίας. Αν και ένας από τους απώτερους σκοπούς της εξομάλυνσης των σχέσεων των μερών είναι η ευρωπαϊκή ενσωμάτωσή τους, και φυσικά η βελτίωση του κλίματος μεταξύ τους, ενώ παράλληλα η ανάπτυξη της συνεργασίας τους υπήρξε πολλάκις η βάση και ο όρος για να συμβεί κάτι τέτοιο, η ΕΕ προειδοποίησε τη Σερβία και το Κόσοβο ότι με το να μεταφέρουν ή/και να ανοίξουν τις πρεσβείες τους στην Ιερουσαλήμ υπονομεύουν κατ' ουσίαν την ευρωπαϊκή τους πορεία με το να διεισδύουν σε μια άλλη διεθνή διαμάχη δημιουργώντας επιπρόσθετες διπλωματικές επιπλοκές. Παρ' όλα αυτά, οι υπόλοιποι όροι της συμφωνίας, ως ένα ακόμη βήμα που φέρνει πιο κοντά τις δύο πλευρές και τις βοηθάει ως εν δυνάμει μελλοντικά υποψήφια κράτη για την ΕΕ, είναι ευπρόσδεκτοι.¹⁷⁶

5.2 Προοπτικές για το μέλλον Σερβίας και Κοσόβου

Η σύναψη της συμφωνίας του 2020 υπήρξε σε μεγάλο βαθμό ένα θετικό βήμα στην επιπρόσθετη ομαλοποίηση των σχέσεων των δύο μερών παρά τις αντιδράσεις για τη συμπερίληψη των όρων για το Ισραήλ. Η εμπλοκή των ΗΠΑ σε όρους της συμφωνίας μπορεί φυσικά να κρύβει στοχευμένα συμφέροντα της αμερικανικής πολιτικής, οικονομίας και διπλωματίας, ωστόσο, η οικονομική της συνεισφορά καθώς και η διοικητική-οργανωτική μεσολάβηση θα βοηθήσει στο να προχωρήσουν τα έργα και να εφαρμοστούν τα εκάστοτε μέτρα από τις δύο κυβερνήσεις. Όπως

174 Ο Αραβικός Σύνδεσμος αποτελεί μια περιφερειακή οργάνωση του αραβικού κόσμου με στόχο τη δημιουργία στενότερων σχέσεων μεταξύ των μελών του για ευκολότερη συνεργασία, προστασία της κυριαρχίας τους και ευρύτερη προάσπιση των συμφερόντων των αραβικών χωρών. Έχει σύνολο 22 κράτη-μέλη από χώρες της βόρειας Αφρικής, του Λεβάντε και της αραβικής χερσονήσου. (Masters, J. & Sergie A. M., 2020).

175 Al Jazeera (2020).

176 Cook (2020).

αναφέρθηκε παραπάνω, με εξαίρεση τον 16ο όρο, η μεγαλύτερη συνεργασία και βελτίωση της κοινής σύμπραξης των δύο χωρών θα αποτελέσει θετικό προβάδισμα στην ευρωπαϊκή πορεία τους με τελικό επιθυμητό σκοπό την ανάληψη του στάτους κράτους υποψήφιου προς ένταξη στην ΕΕ από το Κόσοβο και περαιτέρω προώθηση των διαπραγματεύσεων της ενταξιακής πορείας της ήδη υποψήφιας Σερβίας. Κάτι τέτοιο βέβαια, όπως έχει εκφραστεί και από την Κομισιόν, δύναται να καταστεί πιθανό μόνο εφόσον το ΖτΚ λυθεί ολοκληρωτικά μέσω μιας περιεκτικής, νομικά δεσμευτικής συμφωνίας εξομάλυνσης, κοινώς αποδεκτή και από τα δύο μέρη.¹⁷⁷

Με το πέρας της διήμερης διάσκεψης και της υπογραφής της συμφωνίας του 2020, η Σερβία και το Κόσοβο προχώρησαν στην συνέχιση των συνομιλιών τους στις Βρυξέλλες υπό την αιγίδα της ΕΕ, μετά από παύση διάρκειας δύο ετών. Το γεγονός προκάλεσε θετικές αντιδράσεις από πολλές χώρες όπως η Γερμανία, η Κίνα, η Ρωσία, το ΗΒ, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Εσθονία, η Νότια Αφρική, η Ινδονησία, το Βιετνάμ και η Τυνησία.¹⁷⁸ Πέρα από τις όποιες επιπλέον συμφωνίες ομαλοποίησης σε επιμέρους πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα προκύψουν, το μέλλον για μια οριστική συμφωνία ολοκληρωτικής επίλυσης του ΖτΚ με οποιοδήποτε τρόπο δεν φαίνεται στον ορίζοντα. Οι μόνες συζητήσεις που έφεραν στο προσκήνιο μια ενδεχόμενη συμφωνία το 2018 βάσει ανταλλαγής εδαφών ναυάγησαν πλήρως, με καμία από τις δύο πλευρές να υποστηρίζει ένα τέτοιο σενάριο εξαιτίας φόβων ανάκυψης νέων ζητημάτων και διατάραξη της ειρήνης και της σταθερότητας όχι μόνο μεταξύ Σερβίας-Κοσόβου, αλλά της ευρύτερης περιοχής της βαλκανικής χερσονήσου.¹⁷⁹

Αναδρομικά, η μεσολάβηση της ΕΕ στην εποπτεία και αρωγή των συνομιλιών, αν και από πολλές πλευρές υπήρξε στο στόχαστρο κριτικής, υπήρξε άκρως χρήσιμη και επιθυμητή. Το κάλλιστο μέχρι τώρα αποτέλεσμα χάρη σε αυτές φάνηκε το 2013 με τη Συμφωνία των Βρυξελλών και ευρύτερα με την καθοδήγηση του διαλόγου το διάστημα 2011-2014. Τα επιτεύγματα των διασκέψεων αυτή την περίοδο ήταν πολλά και ίσως τα σημαντικότερα στην εξομάλυνση των σχέσεων από τη δεκαετία του 1990 μέχρι σήμερα. Οι όποιες αποτυχημένες απόπειρες συμφιλίωσης, υποχωρήσεις από την προσπάθεια ή αναταράξεις στις σχέσεις Σερβίας-Κοσόβου τη δεκαετία του 2010, δεν πρέπει να σταθούν εμπόδιο στην κατ' εξακολούθηση προσπάθεια διαλόγου. Επομένως, η Ένωση αντί να ελπίζει για μια άμεση λύση, καλό κρίνεται να συνεχίσει τα μικρά αποφασιστικά βήματα που θα χτίσουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη μεταξύ των δύο μερών. Η άρση των δασμών από μεριάς του Κοσόβου ήταν ένα τέτοιο σημαντικό βήμα. Η Σερβία θα μπορούσε να επιτρέψει την είσοδο του Κοσόβου σε διεθνείς οργανισμούς όπως η UNESCO και η INTERPOL καθώς αυτό βελτιώνει το στάτους της σερβικής μειονότητας στην περιοχή και ως εκ τούτου θα συνεισέφερε

177 Bojović & Burazer (2018), σελ. 12-13.

178 United Nations Security Council (2020).

179 Βλ. κεφάλαιο 4.4: «Το 2018 νέος κύκλος συζητήσεων...» ως «...διασκορπισμένων στη Δημοκρατία του Κοσόβου.».

στην προάσπιση των δικαιωμάτων τους και τον Κανόνα Δικαίου στο Κόσοβο. Αξίζει να σημειωθεί, πως η ΕΕ οφείλει να μη λησμονεί ότι οι εχθροπραξίες και η ταραχή στη Γιουγκοσλαβία τη δεκαετία του 1990 είχαν ως αποτέλεσμα την εκτόπιση υπεράριθμων προσφύγων στην Ευρώπη. Για την Ένωση λοιπόν είναι στοιχειώδους σημασίας η διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων για την ευημερία όχι μόνο των δύο μερών, αλλά φυσικά και της υπόλοιπης Ευρώπης.¹⁸⁰

Εν κατακλείδι, οι περισσότεροι διεθνείς δρώντες αρνούνται να υποστηρίξουν οποιαδήποτε λύση περιλαμβάνει διχοτόμηση, ένωση με άλλο κράτος ή επιστροφή στο προηγούμενο καθεστώς αυτονομίας υπό τη σερβική κρατική κυριαρχία. Η πιο επιθυμητή λύση, η οποία θεωρείται η πιο ρεαλιστική και βιώσιμη, αποτελεί – τουλάχιστον αρχικά – η υπό προϋποθέσεις ανεξαρτησία. Μάλιστα, θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει πως το καθεστώς του Κοσόβου προς το παρόν υπάγεται σε ενός τέτοιου είδους στάτους. Αν αναλογιστούμε πως πολλοί δρώντες θεωρούν και αναγνωρίζουν ήδη το Κόσοβο ως *de facto* ανεξάρτητο, το μόνο το οποίο εναπομένει είναι η *de jure* ανεξαρτητοποίησή του. Η πορεία της Δημοκρατίας από την *de facto* απόσχισή του, έχει ήδη περάσει στο επόμενο επίπεδο της μερικής ανεξαρτησίας του, όχι όμως της πλήρους κυριαρχίας του. Αυτό φυσικά, συμβαίνει λόγω της παρουσίας των ξένων δυνάμεων που το καθιστούν ένα μόρφωμα-προτεκτοράτο, κατευθυνόμενο από αυτές τις διεθνείς δυνάμεις προς τη μετατροπή του σε ένα περισσότερο ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος. Η εν λόγω διαδικασία επιτυγχάνεται σταδιακά με την αναδιαμόρφωση της εσωτερικής του δομής μέσω της διαδικασίας της καθοδηγούμενης κυριαρχίας. Η βιώσιμη δημοκρατική ανεξαρτησία τίθεται πάντα στις προϋποθέσεις μιας υποτιθέμενης τελικής ανεξαρτητοποίησης του Κοσόβου. Ωστόσο, όπως έχει επισημανθεί πολλάκις, προέχει πάντοτε η συγκατάθεση και αποδοχή της Σερβίας στην τελική απόβαση.¹⁸¹

180 Keşvelioğlu (2019).

181 Τζιφάκης & Φακιολάς (2006), 4-8, 20-22.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, η εργασία απάντησε στα ερωτήματα που τέθηκαν στο κεφάλαιο της εισαγωγής μέσω της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε και βάσει των βιβλιογραφικών ευρημάτων που συλλέχθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά η εργασία απάντησε στο ερώτημα περί προέλευσης του Ζητήματος παρουσιάζοντας το ιστορικό υπόβαθρο της περιοχής του Κοσόβου και το πώς αυτή κατέληξε σήμερα να αποτελέσει σημείο διαμάχης μεταξύ της σερβικής και της αλβανικής πλευράς τον 20ό και τον 21ο αιώνα, με αντίκτυπο στη διεθνή κοινωνία, απαντώντας στο ποια είναι η προέλευση του ζητήματος. Η επίμαχη και πολυπόθητη περιοχή, βρισκόμενη στην «πυριτιδαποθήκη» των δυτικών Βαλκανίων, αποτέλεσε έναν ιερό τόπο για την παραδοσιακή σερβική ορθοδοξία από τον μεσαίωνα, ενώ ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου μετατράπηκε σε θύλακα του αλβανικού πληθυσμού. Η μεταπολεμική περίοδος στη βαλκανική χερσόνησο, και ειδικότερα οι Γιουγκοσλαβικοί πόλεμοι κατά τη δεκαετία του 1990 προκάλεσαν μια νέα έξαρση διαμάχης για την επικράτηση στην περιοχή ανάμεσα στον κυρίαρχο αλβανικό λαό της και τη μητροπολιτική χώρα όπου ανήκε, δηλαδή τη Σερβία.

Έπειτα, το Ζήτημα του Κοσόβου αναλύθηκε μέσω των κυρίαρχων και εφαρμόσιμων θεωριών Διεθνών Σχέσεων, βρίσκοντας πτυχές του να ερμηνεύονται μέσα από τα σημεία των θεωριών. Κοινά στοιχεία που δύνανται να αναλυθούν και να εξηγηθούν εντοπίζονται μεταξύ των διάφορων παρατιθέμενων θεωρήσεων, δηλαδή του κλασικού ρεαλισμού, του νεοκλασικού ρεαλισμού, του πλουραλισμού (ή ιδεαλισμού) και του κονστρουκτιβισμού. Ωστόσο, η θεώρηση του Νεορεαλισμού (ή Δομικού Ρεαλισμού) συγκεκριμένα, αποφαινεται πως έχει μεγαλύτερη απήχηση σε ακαδημαϊκά κείμενα με το συσχετισμό της στο Ζήτημα του Κοσόβου και την ερμηνεία του μέσω των αξιώσεών της. Επιπλέον, στο τέλος του κεφαλαίου γίνεται σύντομη αναφορά στη θεωρία που αφορά τα μικρά κράτη και την ισχύ τους, και το πώς η εφαρμογή της διαφαίνεται στο ΖτΚ με τις τακτικές της Σερβίας και του Κοσόβου.

Πιο αναλυτικά, καθώς το ΖτΚ αποτέλεσε μια επικίνδυνη και απειλητική για τη σταθερότητα και την ισορροπία ισχύος κατάσταση, η μεσολάβηση των ισχυρών δυνάμεων του συστήματος για την αποτροπή μιας αρνητικής έκβασης ήταν πλήρως αναμενόμενη. Επιπλέον, δεδομένου ότι τα κράτη αποτελούν βάσει της θεώρησης τον κύριο παράγοντα στο διεθνές σύστημα, δικαιολογείται η επιζήτηση ανάληψης και αναγνώρισης του κρατικού στάτους από μεριάς του νεοσύστατου Κοσόβου. Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι διεθνείς οργανισμοί στο διεθνές άναρχο σύστημα του νεορεαλισμού αποτελούν έρμιαια των μεγάλων δυνάμεων, εξηγείται η δράση του ΝΑΤΟ και της ΕΕ, μέσω της εξυπηρέτησης των συμφερόντων των ισχυρών κρατών της Δύσης που βρίσκονται πίσω

από τους οργανισμούς. Ως προς την αμυντική έκφραση του δομικού ρεαλισμού, αυτή ταυτίζεται εν προκειμένω με τη στρατιωτική επέμβαση του NATO και τη γενικευμένη εξωγενή επέμβαση του ΟΗΕ και της ΕΕ στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα του Κοσόβου, προκειμένου τα κράτη των οργανισμών να διατηρήσουν την ισχύ τους, και σε ορισμένες περιπτώσεις να επιδιώξουν μάλιστα να τη μεγιστοποιήσουν. Η μεγιστοποίηση πραγματοποιήθηκε με τρόπους όπως η αύξηση επιρροής και η περαιτέρω επάνδρωση, εξαιτίας της έλλειψης εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών-δρώντων λόγω του διλήμματος ασφαλείας.

Σε ό,τι αφορά το τρίτο ερώτημα σχετικά με τον ρόλο και τη δράση τής διεθνούς κοινότητας, εξηγείται πως αυτή βρέθηκε μπροστά σε μια αναβλύζουσα εμπόλεμη κατάσταση που απειλούσε την ειρήνη, τη σταθερότητα της ευρύτερης περιοχής, την ισορροπία ισχύος και τα συμφέροντά της. Διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ, το NATO και η ΕΕ έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της κατάστασης και του καθεστώτος της περιοχής μέχρι σήμερα, με τον κάθε ένα στους τομείς που είχε τη δυνατότητα και τη χρονική περίοδο που κρίθηκε κατάλληλη. Η περίπτωση της ΕΕ, ωστόσο, είναι αξιοσημείωτη καθώς διείσδυσε στην εσωτερική πολιτική διαμόρφωση του Κοσόβου, έγινε διαμεσολαβήτρια και καθοδηγήτρια δύναμη των διμερών συνομιλιών, επέτυχε μερικώς σε επιμέρους θέματα το διάστημα 2011-2014, και παράλληλα η θέση της περισσότερο θεοποιείται παρά κατακρίνεται από τις δύο πλευρές καθώς αποτελεί έναν οργανισμό-στόχο τους, λόγω του κύρους, της πολιτικής ισχύος και της οικονομικής της δύναμης.

Στη συνέχεια, το ερώτημα του πώς διαμορφώθηκαν οι σχέσεις των μερών ανά τα χρόνια απαντάται με μια εκτενή παρουσίαση και ανάλυση των σημαντικότερων γεγονότων στη σύγχρονη ιστορία των σχέσεων τους, η οποία ξεκινάει με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και φτάνει μέχρι σήμερα. Στην παρούσα εργασία, το διάστημα αυτό χωρίστηκε σε τέσσερις περιόδους και το τωρινό κατά τη συγγραφή έτος του 2020, προκειμένου να ομαδοποιηθούν τα ορόσημα του ζητήματος με τα ανάλογα συναφή γεγονότα. Η πρώτη περίοδος 1945-1989 αφορά την περίοδο από τη λήξη του Β' Π.Π. μέχρι και τη δεκαετία του 1980, οπότε και διαμορφώθηκε το πλαίσιο που οδήγησε μέσω των Πολέμων της Γιουγκοσλαβίας στον Πόλεμο του Κοσόβου, κατά την περίοδο διάλυσης της Ομοσπονδίας. Η δεύτερη περίοδος περιλαμβάνει τη δεκαετία του 1990 οπότε και ξεκινάει ο σταδιακός διαμελισμός της Γιουγκοσλαβίας με την έξαρση των εθνικιστικών κινημάτων στο εσωτερικό της και τον διετή Πόλεμο του Κοσόβου 1998-1999. Η τρίτη περίοδος αφορά τη δεκαετία του 2000 οπότε και κτίστηκε σταδιακά το καθεστώς διακυβέρνησης του Κοσόβου με αποκορύφωμα τη μονομερή διακήρυξη της ανεξαρτησίας του το 2008. Η τέταρτη περίοδος 2010-2019 πραγματεύεται κυρίως τις διαδικασίες προσέγγισης των δύο πλευρών πλάι στην ευρωπαϊκή εποπτεία για την επίλυση λειτουργικών και τεχνικών προβλημάτων μεταξύ τους, με την επιτυχή συμφωνία του 2013.

Το 2020 ανοίγει μια νέα σελίδα για τις σχέσεις Κοσόβου-Σερβίας, έχοντας ανακάμψει μερικώς από εμπόδια της προηγούμενης περιόδου. Η νέα συμφωνία του 2020, υπό την αιγίδα των ΗΠΑ, φαινομενικά δείχνει νέα πρόοδο στο ζήτημα, ωστόσο, κρύβει την έντεχνη αμερικανική επιρροή προς εκπλήρωση των συμφερόντων της αλλά και του σταθερού συμμάχου της, του Ισραήλ. Το ΖτΚ παραμένει ανοιχτό χωρίς να έχει εξευρεθεί μια κοινώς αποδεκτή λύση δεδομένου ότι καμία από τις δύο πλευρές δεν δείχνει να υποχωρεί από τη βασική της θέση: η Σερβία από το ζήτημα της εδαφικής της κυριαρχίας, ενώ το Κόσοβο από την επιθυμία ανεξαρτησίας βάσει της αυτοδιάθεσης του λαού του. Ως προς την αξιολόγηση μιας μελλοντικής έκβασης του ζητήματος, σίγουρα μια βιώσιμη, δημοκρατική, de jure ανεξαρτησία είναι η κοινώς αποδεκτή και περισσότερο επιθυμητή λύση, ωστόσο, αυτό προϋποθέτει τη συγκατάθεση και τη συμφωνία της σερβικής πλευράς.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Γιάνγεβιτς, Ντάρκο & Αναστασοπούλου, Ειρήνη (2018). *Ποιος δολοφόνησε τον Όλιβερ Ιβάνοβιτς;*. Deutsche Welle, 17 Ιανουαρίου, 2018.

Carr, Edward H. (2000). *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939*. Αθήνα: Ποιότητα.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008). *Κοινή Δράση 2008/124/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 4ης Φεβρουαρίου 2008, σχετικά με την Αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επιβολή του κράτους δικαίου στο Κοσσυφοπέδιο, EULEX ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ*. L 42/92-42/98. 16.2.2008. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008E0124&from=EN> (19/2/20).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή & Ύπατη Εκπρόσωπος της ΕΕ (2013). *Κοινή Έκθεση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την πρόοδο του Κοσσυφοπεδίου ως προς την αντιμετώπιση των ζητημάτων που αναφέρονται στα συμπεράσματα του Συμβουλίου του Δεκεμβρίου 2012 ενόψει ενδεχόμενης απόφασης σχετικά με την έναρξη διαπραγματεύσεων για Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης*. JOIN(2013) 8 final (EL). Βρυξέλλες, 22.4.2013.

Θουκυδίδης. *Ιστορία*.

Κουσκουβέλης, Ηλίας (2007). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.

Συρίγος, Άγγελος (2017) *Το κράτος*. Στο: Αντωνόπουλος Κωνσταντίνος & Μαγκλιβέρας, Κωνσταντίνος (2017). *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας* (Κεφάλαιο 5). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Τζιφάκης, Νικόλαος (2009). *Χωρίς προσανατολισμό; Η πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Κοσσυφοπέδιο*. Βήμα Ιδεών, Τεύχος 21, σελ. 18. Ιανουάριος 2009, Το Βήμα.

Τζιφάκης, Νικόλαος & Φακιολάς, Ευστάθιος (2006). *Κυριαρχία, ανθρώπινη ασφάλεια και ανθρώπινη ανάπτυξη: Μια εναλλακτική προβληματική για τη διευθέτηση του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου*. Αγορά Χωρίς Σύνορα, Τόμος 12 (1) 2006: 3-25.

Waltz, Kenneth (2011). *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*. Αθήνα: Ποιότητα.

Wight, Martin (1998). *Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*. Αθήνα: Ποιότητα.

Ξενόγλωσση

Abazi, Enika (2005). *Ethno-national Conflict and International Relations: The Case of The Kosovo/a Conflict*. Ankara: The Department of International Relations Bilkent University.

- Abrahams, Fred (2001). *Under Orders: War Crimes in Kosovo*. Human Rights Watch.
- AFP (2005). *Serbian President Chides UN Over Role In Kosovo*. February 14, 2005.
- Alexander, J., Bartmanski, et al. (2012). *Iconic Power: Materiality and Meaning in Social Life*. London: Palgrave Macmillan.
- Allcock, John B. (2020). *Kosovo*. Στην Encyclopædia Britannica, November 9, 2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.britannica.com/place/Kosovo> (20/11/20).
- Al Jazeera (2020). *EU warns Serbia over Jerusalem embassy move*. September 7, 2020.
- Andrejevich, Milan (2020). *Hashim Thaçi*. Στην Encyclopædia Britannica, November 07, 2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.britannica.com/biography/Hashim-Thaci> (19/11/20).
- Archer, Clive, Bailes, Alyson J.K. & Wivel, Anders (2014). *Small States and International Security: Europe and Beyond*. Routledge Advances in International Relations and Global Politics.
- Assembly of Kosova (2005). *Resolution on Reconfirmation of Political Will of Kosova People for Kosova an Independent and Sovereign State*. Pristine, November 17th, 2005. Ανακτήθηκε από: <http://www.kuvendikosoves.org/?pageId=8&language=2&articleId=11030> (18/11/20).
- Ballhaus, Rebecca & Pancevski, Bojan (2020). *Serbia, Kosovo Agree to Normalize Economic Relations*. The Wall Street Journal, September 4, 2020.
- Bami, Xhorxhina (2020). *Kosovo Decision to Partly Scrap Tariffs Leaves Serbia Unmoved*. Balkan Investigative Reporting Network. Pristina, April 1, 2020. Ανακτήθηκε από: <https://balkaninsight.com/2020/04/01/kosovo-decision-to-partly-scrap-tariffs-leaves-serbia-unmoved/> (26/11/20).
- Bátora, Jozef, Osland, Kari & Mateja, Peter (2017). *The EU's Crisis Management in the Kosovo-Serbia crises*. EUNPACK Report; 31.03.2017. Bratislava: Comenius University.
- Belzil, Elise (2013). *Can IR Theory Explain US-NATO Engagement in Kosovo?* E-International Relations. British Columbia: University of British Columbia.
- Berisha, Milot (2012). *Archaeological Guide of Kosovo*. Prishtinë: Kosovo Archaeological Institute and Ministry of Culture, Youth and Sports.
- Bojović, Đorđe & Burazer, Nikola (2018). *Agreement on Comprehensive Normalization of Relations between Serbia and Kosovo: Political and Legal Analysis*. Belgrade: Centre for Contemporary Politics, EU-RS Think Tank.
- Bokovoy, Melissa Katherine, Irvine, Jill A. & Lilly, Carol S. (1997). *State-society relations in Yugoslavia, 1945–1992*. Scranton, Pennsylvania, USA: Palgrave Macmillan.
- BBC (2003). *Yugoslavia consigned to history*. 4 February, 2003. Ανακτήθηκε από: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2724047.stm> (16/11/20).

- BBC (2006 α'). *No breakthrough at Kosovo talks*. 24 July, 2006. Ανακτήθηκε από: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5208920.stm> (18/11/20).
- BBC (2006 β'). *UN delays report on Kosovo future*. 10 February, 2006. Ανακτήθηκε από: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6136282.stm> (18/11/20).
- BBC (2011). *Serbia and Kosovo meet in Brussels for EU-backed talks*. 8 March, 2011. Ανακτήθηκε από: <https://www.bbc.com/news/world-europe-12672846> (24/11/20).
- Bashota, Bardhok & Dugolli, Bujar (2019). *Kosovo-Serbia Agreements between creative and destructive Ambiguity*. UNISCI Journal, N° 50 (May 2019).
- British Parliament (1999). *Kosovo Chronology: From 1997 to the end of the conflict*. Foreign & Commonwealth Office, Research and Analytical Papers. June, 1999. Central European & Eastern Adriatic Research Group. London: Research Analysts.
- Bytyci, Fatos (2010). *Kosovan president resigns*. Reuters, September 27, 2010.
- Caraccilo, Dominic J. (2011). *Beyond Guns and Steel: A War Termination Strategy*. Praeger Security International.
- Clewlöw, Ade (2010). *The Kosovo Protection Corps. A Critical Study of its De-activation as a Transition*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs (NUPI).
- Clinton, Bill (1998). *Executive Order 13088: Blocking Property of the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro), the Republic of Serbia, and the Republic of Montenegro, and Prohibiting New Investment in the Republic of Serbia in Response to the Situation in Kosovo*. June 9, 1998. 63 FR 32109.
- Cook, Lorne (2020). *EU warns Serbia, Kosovo over Israel embassy move*. The Washington Post, September 7, 2020.
- Countries that have recognized Kosovo as an Independent State* (χ.χ.). Ανακτήθηκε από: <https://www.beinkosovo.com/countries-that-have-recognized-kosovo-as-an-independent-state/> (19/11/20).
- Devlen, Balkan & Özdamar, Özgür (2009). *Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises*. Στο: *Rethinking Realism in International Relations* (Chapter 6). Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Dhaliwal, Rohan (2014). *Using English School Theory to Determine Legitimate Humanitarian Intervention*. Loughborough: Loughborough University.
- Economides, Spyrow & Ker-Lindsay, James (2015). *'Pre-Accession Europeanization': The Case of Serbia and Kosovo*. *Journal of Common Market Studies (JCMS)*, 2015. Volume 53, Number 5. pp. 1027–1044.

- Emini, Donika & Stakic, Isidora (2018). *Belgrade and Pristina: Lost in Normalisation?*. European Union Institute for Security Studies (5).
- Eddy, Melissa (2020). *Serbia-Kosovo Flights to Resume Under U.S.-Brokered Deal*. The New York Times, January, 20, 2020.
- European Commission (2019). *Kosovo* 2019 Report (SWD(2019) 216 final)*. May 29, 2019. Brussels.
- Exit News (2020). *Kosovo and Serbia Signed Separate Pledges, Not an Agreement*. April 9, 2020. Ανακτήθηκε από: <https://exit.al/en/2020/09/04/kosovo-and-serbia-signed-separate-pledges-not-an-agreement/> (26/11/20).
- Fine, John (1994). *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Michigan: University of Michigan Press.
- Fraioli, Paul (2020). *The Kosovo–Serbia normalisation agreements*. Strategic Comments, 26:6, vii–ix.
- Grandits, Hannes, Clayer, Nathalie & Pichler, Robert (2011). *Conflicting Loyalties in the Balkans: The Great Powers, the Ottoman Empire and Nation-building*. Volume 28 of the Library of Ottoman Studies. Bloomsbury Academic.
- Gray, Andrew & Heath, Ryan (2018). *Serbia, Kosovo presidents broach border changes for historic deal*. Politico, August 25, 2018.
- Harland, David (2010). *Kosovo and the UN*. Survival, 52:5, 75-98.
- Haxhimehmeti, Gjenis (2015). “*The Soft Power*” of Small Countries: Kosovo Challenges and Potentials based on the Experience of Switzerland and Slovenia. *Iliria International Review* – 2015/1, p. 337-350. Felix–Verlag, Holzkirchen, Germany and Iliria College, Pristina, Kosovo.
- Hehir, Aidan (2008). *The Normative Thesis and Operation Allied Force. Humanitarian Intervention after Kosovo*. pp 33-52. London: Palgrave Macmillan.
- Holroyd, Matthew (2020). *Kosovo announces removal of tariffs on Serbian and Bosnian goods*. Euronews, April 2, 2020.
- Hoxhaj, Enver (2014). *Smart power of small states: Kosovo’s approach to foreign affairs*. Lecture at the Institute of International and European Affairs (IIEA). Dublin, Ireland, 14 January 2014.
- Human Rights Watch (2004). *Failure to Protect: Anti-Minority Violence in Kosovo, March 2004*. July 25, 2004. Vol. 16 No. 6 (D).
- Hurd, Ian (2008) *Constructivism*. The Oxford Handbook of International Relations, pp. 298-316. Oxford: Oxford University Press.
- IBP, Inc. (2015). *Kosovo Country Study Guide*. Volume 1 Strategic Information and Developments. International Business Publications Inc.

- Independent International Commission on Kosovo (2000). *The Kosovo Report*. Oxford: Oxford University Press.
- Ingrao, Charles (2012). *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars' Initiative*. Indiana: Purdue University Press.
- International Court of Justice (2010). *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*. Advisory Opinion of 22 July 2010.
- International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (2005). *Haradinaj et al. (IT-04-84)*. May 4, 2005. Hague, Netherlands.
- Janssens, Jelle (2015). *State-building in Kosovo: A plural policing perspective*. Maklu Publishers.
- Jović, Dejan (2009). *Yugoslavia: A State That Withered Away*. Purdue University Press.
- Kesselring, Agilolf (2010). *The Formation and Role of the Kosovo Security Force*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos.
- Keşvelioğlu, Abdullah (2019). *The Future of Serbia-Kosovo Relations: Prospects for Normalisation*. Discussion Paper. TRT World Research Center.
- Kırdım, Şahin Eray (2017). *A Neo-Realist Case Study of U.N.-Authorized Humanitarian Interventions in The Post-Cold War World*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. January 2017. pp. 615-632.
- Klip, André & Sluiter, Göran (2001). *The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia 1997–1999*. Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals. Vol. 3.
- Kosovo Security Force [KSF] – History (χ.χ.)*. Ανακτήθηκε από: <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf-history.htm> (19/11/20).
- Kovačević, Marko (2018). *Serbia's Foreign Policy Beyond the Kosovo Conundrum*. May 16, 2018. Istituto per gli Studi di Politica Internazionale. Ανακτήθηκε από: <https://www.ispionline.it/it/publicazione/serbias-foreign-policy-beyond-kosovo-conundrum-20509> (30/12/20).
- Krieger, Heike (2001). *The Kosovo Conflict and International Law: An Analytical Documentation 1974–1999*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lebow, R., & Kelly, R. (2001). *Thucydides and hegemony: Athens and the United States*. Review of International Studies, 27(4), 593-609.
- Malazogu, Leon & Institute D4D. (2011). *Belgrade-Prishtina Dialogue: Transformation of Self-Interest Required*. November, 2011. Belgrade: New Policy Center, Pristina: Project on Ethnic Relations.
- Malcolm, Noel (1998). *Kosovo: A Short History*. New York: NYU Press.

- Marcus, Jonathan (2000). *Kosovo and after: American primacy in the twenty-first century*. Washington Quarterly, 23:1, pp. 79-94.
- Marleku, Alfred (2012). *Small States Foreign Policy: the Case of Kosovo*. Alternatives, Turkish Journal of International Relations, Vol. 11, No. 3, Fall 2012, p. 80-97.
- Marsi, Federica (2018). *EU backs Serbia-Kosovo land swap idea*. The National News. August 31, 2018.
- Mason, Whitney (2003). *Direct dialogue: a moment of truth for Kosovo*. Institute for War and Peace Reporting. 8 Oct 2003.
- Masters, Jonathan & Sergie, Mohammed Aly (2020). *The Arab League*. Council on Foreign Relations. February 19, 2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.cfr.org/backgrounder/arab-league> (28/11/20).
- Mirbagheri, Farid (2000). *Conflicting Interests: The UN versus Sovereign Statehood*. Global Dialogue. Spring 2020. pp. 78-86.
- Nation, R. C. (2010). *Volume I: Theory of War and Strategy*. Bartholomees J., Ed. pp. 107-120, Rep. Strategic Studies Institute, US Army War College.
- NATO (χ.χ.). RC. Ανακτήθηκε από: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/RC> (3/1/21).
- NATO (1998). *Statement by the Secretary General following the ACTWARN decision*. Press Statement. Vilamoura, 24 Sept. 1998. Ανακτήθηκε από: <https://www.nato.int/docu/pr/1998/p980924e.htm> (9/11/20).
- NATO (1999). *Military Technical Agreement between the International Security Force ("KFOR") and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia*. Ανακτήθηκε από: <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> (18/10/20).
- NATO (2000). *Update on Gracanica by Major Scott A. Slaten, KFOR Spokesman*. KFOR Press Update 07 Jun 2000. Ανακτήθηκε από: <https://reliefweb.int/report/serbia/kfor-press-update-07-jun-2000> (16/11/20).
- NATO (2003). *First direct talks between Belgrade and Pristina held in Vienna*. 14 Oct 2003. Ανακτήθηκε από: <https://www.nato.int/docu/update/2003/10-october/e1014a.htm> (16/11/20).
- NATO (2020 α'). Organization. April 29, 2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/organisation.htm> (4/12/20).
- NATO (2020 β'). *NATO's role in Kosovo*. 26 May, 2020. Ανακτήθηκε από: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm (14/11/20).
- Omar, Ali Abdi (2013). *Is There Anything 'New' in Neoclassical Realism?*. E-International Relations. Ανακτήθηκε από: <https://www.e-ir.info/2013/02/13/is-there-anything-new-in-neoclassical-realism/> (29/12/20).

- OSCE (1999). *Kosovo / Kosova: As Seen, As Told*. Warsaw: Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights.
- OSCE (2000). *First official results in Kosovo election announced*. 19 November 2001. Ανακτήθηκε από: <https://www.osce.org/kosovo/54005> (16/11/20).
- OSCE (2006). *Negotiations on future status future status of Kosovo begin*. Assembly Support Initiative Newsletter. January 2006, No 20.
- Phillips, David (2012). *Liberating Kosovo: Coercive Diplomacy and U. S. Intervention*. Cambridge, Massachusetts. London: The MIT Press.
- Pike, John (χ.χ.). *Exercise Determined Falcon, Operation Determined Falcon*. Ανακτήθηκε από: https://www.globalsecurity.org/military/ops/determined_falcon.htm (9/11/20).
- Pompeo, Michael (2020). *Economic Normalization Between Kosovo and Serbia*. Press Statement.
- Reus-Smit, C. & Snidal, D. (2008). *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Reuters (1986). *Kosovo Province Revives Yugoslavia's Ethnic Nightmare* (27/5/1986).
- Reuters (2000). *Serb Priest Wounded in Kosovo Drive-By Shooting*. Jul 13, 2000. Ανακτήθηκε από: <http://www.kosovo.net/klokot.html> (16/11/20).
- Reuters (2005). *Serbia's Tadic Calls For Reconciliation In Kosovo*. February 13, 2005.
- Robertson, James (2018). *From Enver Hoxha to Bill Clinton*. Jacobin, 18/8/2018. Ανακτήθηκε από: <https://www.jacobinmag.com/2018/08/enver-hoxha-humanitarian-intervention-kosovo-serbia> (26/10/20).
- Robinson, Matt (2008). *Serbs bid for Bosnia-style division in Kosovo*. Reuters, February 29, 2008. Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/article/worldNews/idUSHAM83664120080229> (19/11/20).
- Rodger, Sophie (2015). *Unrecognized States and the Enduring Power of Identity*. St Antony's International Review, Vol. 10, No. 2, The Resurgence of Identity Politics (February 2015), pp. 53-87.
- Russell, Martin (2019). *Serbia-Kosovo relations: Confrontation or normalisation?*. Members' Research Service. PE 635.512, February 2019. European Parliamentary Research Service.
- Serbian Government (2008). *Decision on the annulment of the illegitimate acts of the provisional institutions of self-government in Kosovo and Metohija on their declaration of unilateral independence*. Ανακτήθηκε από: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/en/43159> (19/11/20).
- Serbian Government (2011). *Declaration of the National Assembly of the Republic of Serbia on the current situation in Kosovo and Metohija following the unilateral and violent actions of the*

- provisional institutions of self-government in Pristina*. Ανακτήθηκε από: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/en/98377> (18/10/20).
- Solana, Javier (1999 α'). *NATO's Success in Kosovo*. Foreign Affairs, Nov.-Dec., 1999, Vol. 78, No. 6 (Nov.-Dec., 1999), pp. 114-120. Council on Foreign Relations.
- Solana, Javier (1999 β'). *Press Statement - by Dr. Javier Solana, Secretary General of NATO*. Press Release. Issued on March 23rd, 1999. Released on March 24th 1999.
- Sperling, Jonathan (2019). *American leadership of the Atlantic alliance post - Kosovo*. Comparative Strategy, 38:5, pp. 409-425.
- State Portal of the Republic of Kosova (χ.χ.). *Constitution*. Ανακτήθηκε από: <https://www.rks-gov.net/EN/f40/republic-of-kosovo/constitution> (18/10/20).
- Tarța, Ancuța-Gabriela (2009). *Independent Kosovo. An attempt of neorealist view*. Revista Română de Studii Internaționale 1:1-19.
- The Economist (2020). *Serbia, Kosovo and Israel: An awkward embrace*. Middle East & Africa. September 12, 2020.
- T.J. of The Economist (2018). *The difficulties of exchanging territory in the Balkans*. The Economist Explains. The Economist. February 19, 2018.
- Todoric, Vladimir & Malazogu, Leon (2011). *Belgrade – Prishtina Dialogue: Transformation of Self-interest Required*. Prishtina, Belgrade: Project on Ethnic Relations, New Policy Center.
- Tzifakis, Nikolaos (2013). *The European Union in Kosovo: Reflecting on the Credibility and Efficiency Deficit*. Problems of Post-Communism, 60:1, 43-54.
- United Nations (χ.χ. α'). *About the UN*. Ανακτήθηκε από: <https://www.un.org/en/about-un/> (1/12/20).
- United Nations (χ.χ. β'). *About UN Membership*. Ανακτήθηκε από: <https://www.un.org/en/sections/member-states/about-un-membership/index.html> (1/12/20).
- United Nations Security Council (1998 α'). *Resolution 1199, S/RES/1199*. Ανακτήθηκε από: [https://undocs.org/S/RES/1199\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1199(1998)) (9/11/20).
- United Nations Security Council (1998 β'). *Resolution 1203, S/RES/1203*. Ανακτήθηκε από: [https://undocs.org/S/RES/1203\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1203(1998)) (9/11/20).
- United Nations Security Council (1999). *Resolution 1244, S/RES/1244*. Ανακτήθηκε από: https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/old_dnn/Res1244ENG.pdf (14/11/20).
- United Nations Security Council (2004). *Report 2004/613, S/2004/613*. Ανακτήθηκε από: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/s-2004-613.pdf> (17/11/20).

- United Nations Security Council (2007 α'). *Report 2007/168, S/2007/168*. Ανακτήθηκε από: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kosovo%20S2007%20168.pdf> (18/11/20).
- United Nations Security Council (2007 β'). *Report 2007/723, S/2007/723*. Ανακτήθηκε από: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kosovo%20S2007%20723.pdf> (18/11/20).
- United Nations Security Council (2020). *Economic Agreement, Resumed Talks between Belgrade, Pristina, Mark Important Steps towards Reconciliation in Kosovo, Mission Head Tells Security Council*. Press Release SC/14334. October 21, 2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.un.org/press/en/2020/sc14334.doc.htm> (29/11/20).
- UNMIK (2003). *Standards for Kosovo*. 10 December 2003. Pristina. Ανακτήθηκε από: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20Standards.pdf> (16/11/20).
- UNMIK (2004). *Kosovo Standards Implementation Plan*. 31 March 2004. Ανακτήθηκε από: <http://operationkosovo.kentlaw.edu/symposium/resources/KSIP%20final%20draft%2031%20March%202004b.htm> (17/11/20).
- U.S. Embassy Pristina (2020). *Statement from the U.S. Embassy on the Tariffs, April 1, 2020*. Ανακτήθηκε από: <https://xk.usembassy.gov/april01st/> (26/11/20).
- Vidmar, Jure (2009). *International Legal Responses to Kosovo's Declaration of Independence*. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 42, 779-851.
- Vukadinović, Dejana (2019). *Summit in Berlin concludes without tangible solutions, next round of talks in Paris*. *European Western Balkans*, April 30, 2019.
- Walker, Shaun & MacDowall, Andrew (2018). *US-backed Kosovo land-swap border plan under fire from all sides*. *The Guardian*. September 3, 2018.
- Yoshida, Yuki (2012). *A Theoretical Assessment of Humanitarian Intervention and R2P*. New York: New York University, Center for Global Affairs.
- Zaldívar, Carlos Alonso (1999). *Tucídides en Kosovo*. *El País*, 17/5/1999.